

Sp.

167. Tillaga til þingsályktunar

[162. mál]

um stighækkandi eignarskattsauka til tveggja ára.

Flm.: Jón Baldvin Hannibalsson, Jóhanna Sigurðardóttir, Karvel Palmason,
Kjartan Jóhannsson, Magnús H. Magnússon, Eiður Guðnason.

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipa nefnd er hafi það verkefni að semja frumvarp til laga um stighækkandi eignarskatt.

Nefndin hafi eftirfarandi til hliðsjónar í starfi sínu:

1. Eignarskattsútreikningur skv. 83. gr. laga um tekju- og eignarskatt, nr. 75/1981, skal óbreyttur, þannig að af fyrstu 780 000 kr. af eignarskattsstofni greiðist enginn skattur. Af þeim hluta eignarskattsstofns, sem umfram er, skal greiða frá 0,95%, þó þannig að skatturinn fari stighækkandi eftir því sem eignarskattsstofn vex.
2. Við það skal miða að skattbyrði eignarskatts fjölskyldu með meðaltekjur, eigin íbúð og bifreið hækki ekki frá því sem nú er.
3. Við það skal miða að tekjur ríkissjóðs af eignarskatti einstaklinga og lögaðila skv. frumvarpi til fjárlaga 1985 þrefaldist a. m. k.
4. Þessi nýi skattstofn geti komið í stað niðurfellingar tekjuskatts á launþega, sbr. þingsályktun um það sem samþykkt var á síðasta þingi. Tekjuauka ríkissjóðs af hækkuðum eignarskatti má að nokkru leyti miða við ákvarðanir Alþingis um tekjuskattslækkun við afgreiðslu fjárlaga.
5. Það er ætlun flutningsmanna að nýjum tekjum ríkissjóðs af þessum skattstofni verði, a. m. k. að hluta til, varið til að stórauka framlög ríkissjóðs til byggingarsjóða ríkisins og verkamanna til þess að styrkja fjárhag sjóðanna og létta greiðslubyrði húsbýggjenda og íbúðarkaupenda.
6. Gildistími laganna verði tvö ár, en þá falli þau sjálfkrafa úr gildi, nema því aðeins að Alþingi veiti nýjar lagaheimildir.

Nefndin skal skipuð einum fulltrúa ríkisskattstjóra, einum fulltrúa Þjóðhagsstofnunar, einum fulltrúa viðskiptadeildar Háskólans og fulltrúa fjármálaráðuneytisins sem vera skal formaður nefndarinnar. Nefndin hraði störfum sínum þannig að ríkisstjórnin geti lagt fram frumvarp til laga um stighækkandi eignarskatt fyrir afgreiðslu fjárlaga fyrir árið 1985.

Kostnaður við störf nefndarinnar greiðist úr ríkissjóði.

Greinargerð.

I. NÝJAR LEIÐIR Í SKATTAMÁLUM

1.0 Skattrannsóknir er ábótavant.

Ástæða þess að flutningsmenn flytja ekki að svo stöddu frumvarp til laga um stighækkandi eignarskatt er þessi: Þótt fyrir liggi frá embætti ríkisskattstjóra upplýsingar um skiptingu eignarskattsstofns á eignarbil við álagningu 1984, að því er varðar einhleypa og hjón (sjá fylgiskjal I), er slíkum upplýsingum ekki til að dreifa um lögaðila (fyrirtæki).

Verkfall opinberra starfsmanna s. l. fjórar vikur olli því að ekki var unnt að útbúa forrit til tölvutækrar úrvinnslu fyrirleggjandi gagna. Í trausti þess að ríkisstjórnin hafi tök á að hraða gagnavinnslu, sem nauðsynleg er, umfram það sem þegar er aðgengilegt, hafa flutningsmenn kosið að flytja málið í formi þingsályktunartillögu þar sem það er að mati flutningsmanna mjög brýnt.

Skv. lögum um tekju- og eignarskatt, nr. 75/1981, er eignarskattsstofn skilgreindur skv. 80. gr. sem „þær eignir sem eftir verða þegar frá verðmæti eigna, sem um ræðir í 73. gr., hafa verið dregnar fjárhæðir sem um ræðir í 76., 77. og 78. gr., eftir því sem við á“. Um eignarskattsútreikning segir svo í 83. gr. umræddra laga, sbr. 6. gr. laga nr. 7 1984:

„Eignarskattur manna reiknast þannig: Af fyrstu 780 000 kr. af eignarskattsstofni greiðist enginn skattur. Af þeim hluta eignarskattsstofns, sem umfram er, greiðist 0,95%.“

1.1 „Sólarlagsákvæði.“

Meginhugmynd flutningsmanna er sú að í stað sömu prósentuálagningar eignarskatts, án tillits til eignarskattsstofns og eignarfjárhæðar, skuli álagningin vera stighækkandi eftir því sem eignarskattsstofn og fjárhæð eignar fer hækkandi.

Skv. frv. til fjárlaga fyrir árið 1985 eru tekjur ríkissjóðs af eignarskatti einstaklinga áætlaðar 305 milljónir kr. og af fyrirtækjum 200 milljónir kr. Það er ætlun flutningsmanna að tekjur ríkissjóðs af stighækkandi eignarskatti megi þrefalda án þess að launþegum með meðaltekjur og í eigin húsnæði verði íþyngt umfram það sem er. Ætlun flutningsmanna er að skattbyrði hins stighækkandi eignarskatts leggist fyrst og fremst á sannanlega stóreignamenn og stóreignafyrirtæki.

Það er vilji flutningsmanna að undirbúningi nauðsynlegrar löggjafar um þetta efni verði hraðað svo sem kostur er. Skal að því stefnt að ríkisstjórnin geti lagt fyrir Alþingi frumvarp til laga um málið í síðasta lagi fyrir afgreiðslu fjárlaga 1985. Flutningsmenn leggja til að haft verði „sólarlagsákvæði“ í lögnum er kveði á um að þau skuli falla úr gildi eftir tvö ár, nema því aðeins að Alþingi sjái ástæðu til, að fenginni reynslu, að framlengja þau.

1.2 Áhrif skattkerfis á eigna- og tekjuskiptingu.

Í greinargerð þeirri sem hér fer á eftir er lagður fram ítarlegur rökstuðningur fyrir réttmæti þessa máls, auk þess sem vísað er um frekari rökstuðning til fjölda fylgiskjala. Sérstök ástæða er til að víkja að eftirfarandi:

1. Á síðasta þingi fékk ríkisstjórnin samþykktu lækkun eignarskattsprósentu úr 1,2% í 0,95% (eða um 20,8%) og hækkun frádráttar fyrir eignarskattsstofn um 57,3%. Skattalækkun skv. þessum lagabreytingum má áætla u. þ. b. 160 milljónir kr. Flutningsmenn telja að þessi breyting hafi verið misráðin.
2. Alkunna er að á s. l. hálfum öðrum verðbólguáratug hefur átt sér stað veruleg eignatilfærsla í þjóðfélaginu í skjóli ódaverðbólgu, neikvæðra vaxta og ríflegs vaxtafrádráttar skuldara til skatts. Á þessum árum var látlaus eftirspurn eftir lánsfé þar sem vitað var að ekki þurfti að endurgreiða það nema að hluta. Vaxtafrádráttur stuðlaði að minni bókhaldslegum hagnaði fyrirtækja og lækkun tekjuskatts. Þessu lánsfé var einkum varið til fjárfestingar (í fasteignum, vélum og búnaði) því að eignir af því tagi tryggðu verðgildi peninganna. Þannig nutu skuldarar margvíslegra hlunninda: Lánin voru að stórum hluta styrkir, vaxtabyrðin lækkaði aðra skatta og skattar á eignum fylgdu ekki mats- og endursöluverði þeirra í verðbólgunni. Skattakerfi af þessu tagi stuðlaði beinlínis að offjárfestingu, ruglaði allt raunverulegt arðsemismat og hvatti ekki til hagkvæmrar nýtingar húsnæðis og vélakosts.
3. Með þessum hætti var um að ræða verulega tekju- og eignatilfærslu frá sparifjáreigendum (almenni) til fyrirtækja og aðila í sjálfstæðum rekstri. Þeir fjármunir, sem stóðu undir þessari eignaaukningu, voru ekki endurgreiddir á raunvirði og eignirnar hafa ekki verið skattlagðar í takt við verðhækkanir.

4. Þessar skattareglur eiga sinn þátt í látlausum þrýstingi stjórnenda fyrirtækja á lánaþyrngreiðslu banka sem og í þrálátum skorti íslenskra fyrirtækja á lánaþyrngreiðslu banka sem og í þrálátum skorti íslenskra fyrirtækja á eðlilegu rekstrarfé.
5. Eignum verður síður skotið undan skatti en tekjum. Þess vegna er eðlilegt að eignarskattur stóreignaaðila bæti ríkissjóði upp þær tekjur sem það glatar með afnámi tekjuskatts.
6. Fyrir því má færa rök að niðurgreiddir vextir á opinberum lánnum til húsbýgginga komi einkum til góða hinum efnameiri í þjóðfélaginu sem byggja stærst og fá mest lán. Þær upplýsingar eru athylisverðar að frádráttur frá tekjuskattsstofni vegna fjárfestingar í húsnæði nemi 1,2 milljörðum króna (sjá yfirlit frá ríkisskattstjóra 30. júlí s. l. um tekju- og frádráttarliði á skattframtali við álagningu 1984).
7. Eignarskattar stuðla að vandaðra arðsemismati áður en fjárfestingarákvarðanir eru teknar og að bættri nýtingu húsnæðis, véla og annarrar fjárfestingar.
8. Það er ætlun flutningsmanna að tekjum ríkissjóðs verði, að hluta til a. m. k., varið til að auka framlög ríkissjóðs til Byggingarsjóðs ríkisins og til félagslegra bygginga, verkamannabústaða og byggingarsamvinnufélaga. (Sjá fylgiskjal XXIII.)
9. Ríkisstjórnir í öðrum löndum hafa skoðað möguleikann á stighækkandi eignarskatti og þeim röksemdum sem mæla með honum. Þannig segir í stefnuyfirlýsingu norska Verkamannaflokksins um skattamál frá því í júní 1984: „Helsti kostur eignarskattsins er að hann má gera stighækkandi. Nefndin, sem fjallaði um fasteigna- og eignarskatta 1973, gerði það t. d. að tillögu sinni að upp yrði tekinn stighækkandi eignarskattur þannig að prósentuálagningin færi hækkandi í takt við hækkandi tryggingamat eigna.“ (Skattepolitiken til Debatt: Et Studie- og debattopplægg — arbeidernes Opplysningsforbund 1984, bls. 29).

Tölur skv. fylgiskjölum II. og III. leiða m. a. eftirfarandi í ljós:

1. Eignum er mjög misskipt.
2. Mikill fjöldi einstaklinga greiðir engan eignarskatt.
3. Framteljendur með lágan eignarskattsstofn, (1—2 m. kr.) greiða u. þ. b. helming eignarskatta einstaklinga.
4. 28 einstaklingar og hjón eiga sameiginlega eignir metnar á tæplega 600 millj. kr. Skattgreiðslur af slíkum stóreignum eru mjög óverulegar. Slíkar eignir hafa vafalítið verið fjármagnaðar með lánsfé sem á tímabili neikvæðra vaxta var nánast fundið fé.
5. Hæstu 2% framteljenda eiga 13,4% framtalinna eigna. Samt nema skattgreiðslur einstaklinga í þessum hópi aðeins 27.8 þús. kr. að meðaltali.

Eins og fyrr segir liggja ekki fyrir tölvutækar upplýsingar um eignarskattsdreifingu fyrirtækja. Hins vegar tekur ekki langan tíma að vinna úr þeim gögnum. Þess vegna telja flutningsmenn engan veginn útlokað að unnt sé að undirbúa frv. til laga um stighækkandi eignarskatt fyrir afgreiðslu fjárlaga á þessu þingi. Vilji er allt sem þarf.

II. TVÆR ÞJÓÐIR — TVÖ HAGKERFI

2.0 Langvarandi kjaradeilur á þessu hausti hafa í einni svipan afhjúpað alvarlega bresti í samfélagsbyggingu okkar Íslendinga. Þessar pólitísku „alkalískemmdir“ valda því að undirstöður samfélagsins eru að gliðna.

Nú þegar er svo komið að í landinu búa tvær þjóðir. Hættan er sú að það sem skilur hinar tvær þjóðir í sundur vegi smám saman þyngra á metunum en það sem sameinar þær.

Við höfum tvö hagkerfi: Opinbert hagkerfi (sem gefur okkur rangar og villandi upplýsingar um líf skjör og afkomu fólks og fyrirtækja); og „neðanjarðarhagkerfi“ (þar sem tekjur eru faldar og lúxuslífsstíll afhjúpar tilbúnar tölur hins opinbera hagkerfis um afkomu fólks og fyrirtækja).

2.1 Hlutverk jafnaðarmanna.

Mánaðarverkfall opinberra starfsmanna er til marks um þau hatrömmu átök, sem í vændum eru milli hinna tveggja þjóða, verði fram haldið á sömu braut.

Það er sögulegt hlutverk jafnaðarmanna að koma í veg fyrir að þjóðfélagið leysist upp í ósættanlegar andstæður vegna félagslegs misréttis. Það hafa jafnaðarmenn gert með fyrirbyggjandi aðgerðum, — róttækum þjóðfélagsumbótum sem stefna að jöfnuði í eigna- og tekjuskiptingu og jöfnum tækifærum ólíkra en frjálsra einstaklinga. Á s. l. hálfum öðrum áratug hefur áhrifa jafnaðarmanna á stjórn landsins gætt í minna mæli en um langt skeið áður. Afleiðingarnar blasa við í sívaxandi misrétti og harðnandi stéttaátökum sem fram undan eru.

2.2 Misheppnuð stjórnarstefna.

Núv. ríkisstjórn hefur mistekist að ná settum markmiðum: að skapa meiri stöðugleika í íslensku efnahagslífi. Ekki vegna þess að þjóðin hafi verið ósátt við markmiðið — heldur vegna þess að stjórnarflokkarnir völdu ranga leið að settu marki.

Ríkisstjórnin hefur kafið hluta þjóðarinnar, þann hluta hennar sem bjó við verst kjör fyrir, um þungbærar fórnir. Hluti þjóðarinnar hefur hins vegar notið þeirra forréttinda að fá að hlaupast undan merkjum — bera engar byrðar. Það er þetta óréttlæti sem hefur misboðið réttlætiskennnd Íslendinga og sundrað þjóðinni á hættustundu.

Það er meginviðfangsefni íslenskra stjórnamála á næstunni að brúa bilið milli hinna „tveggja þjóða“. Til þess eru úrræði jafnaðarstefnunnar hin einu sem duga.

2.3 Hvaða árangur?

Talsmenn ríkisstjórnarinnar halda því fram að með kjarabaráttu sinni sé þjóðin að eyðileggja árangur ríkisstjórnarinnar. Hvaða þjóð hafa þeir í huga? Hvaða árangri hafa þeir náð?

Því að það eru tvær þjóðir í landinu. Önnur þeirra vinnur lengstan vinnudag í Evrópu, á lægstu launum, en kaupir lífsviðurværi sitt hæsta verði sem þekktist í nokkru Evrópulandi. Það er þessi þjóð sem hefur náð árangri. Hún hefur af litlum efnum reitt fram fjórðung til þriðjung af launum sínum til þess að borga niður herkostnaðinn af verðbólgustríðinu. Hún hefur í hálf tveimur árum fært fórnir fyrir ríkisstjórnina, — og hina þjóðina.

2.4 Vaxandi misrétti.

Því að það er til önnur þjóð í þessu landi. Hún hefur engar fórnir fært. Hún skammtar sér sjálf lífskjör. Hún greiðir ekki sinn hlut í sameiginlega sjóði landsmanna til þess að standa straum af opinberum framkvæmdum og dýru skóla- og heilbrigðiskerfi. Þessi þjóð hefur aukið einkaneyslu sína en ekki minnkað. Hún er orðin að forréttindahópi í þjóðfélaginu. Það er þessi þjóð sem er að fara að byggja í Stigahlíðinni. Það er þessi hluti þjóðarinnar sem lifir í vellystingum og heldur uppi eftirspurn eftir lánsfé og mikilli einkaneyslu í formi risnu, bifreiðakaupa, ferðalaga og villubygginga.

Þessar tvær þjóðir eru nú í þann veginn að segja sig úr lögum hvor við aðra.

2.5 Kynslóðabilið.

Hvor þjóðin hefur brugðist hinni? Hvor þjóðin hefur náð árangri gegn verðbólgunni? Öll þjóðin veit svarið við þessum spurningum.

Það er einkum yngri kynslóðin í landinu sem varð hart úti vegna vaxandi misréttis í lok verðbólguáratugarins. Skömmu eftir að full verðtrygging var tekin upp á húsnæðislánum hrundi hið félagslega húsnæðislánakerfi. Það unga fólk, sem nú leitar á vinnumarkaðinn að loknu námi og byrjar að stofna fjölskyldur, fær óblíðar viðtökur í íslensku þjóðfélagi. Það er

með námsskuldir á bakinu. Þeir sem ekki njóta stuðnings efnaðra foreldra fá ekki risið undir greiðslubyrði af lánum sem taka þarf til að byggja eða kaupa íbúð. Þetta unga fólk verður því að sæta afarkostum, okurkjörum húsaleigumarkaðarins. Þetta unga fólk á síðan að standa undir afborgunum og vöxtum af þeirri þjóðarskuld sem foreldrar þeirra stofnuðu til.

Þetta unga fólk er í uppreisnarhug gegn ranglátu þjóðfélagi. Það kallar á róttækar þjóðfélagsumbætur — í anda jafnaðarstefnu og mannúðar. Alþýðuflokkurinn — flokkur íslenskra jafnaðarmanna — á brýnt erindi við þetta unga fólk.

2.6 Að færa til fjármuni.

Sá hluti þjóðarinnar, sem hingað til hefur fært fórnir, er ekki að heimta prósentuhækk-anir launa — heldur réttlæti. Réttlætið kerfst þess að nú verði **færðir til fjármunir: frá** þeim sem hafa hrifsað til sín meira en þeim ber — **til** hinna sem fært hafa fórnir. Því að við viljum hafa ein lög og eina þjóð. Sá sem slítur í sundur lögin, hann slítur í sundur friðinn.

III. ÁRATUGUR HINNA GLÖTUÐU TÆKIFÆRA

3.0. Brennimark ranglætisins var ekki sviðið í ásýnd íslensk samfélags fyrst í tíð núv. ríkisstjórnar. Aðgerðir hennar hafa hins vegar afhjúpað óaðlaðandi ásýnd þess brenglaða verðbólguþjóðfélags sem festist í sessi á s. l. hálfum öðrum áratug. Á þessu tímabili hafa þrjú stjórnmalaflokkar farið með völdin lengst af: Framsóknarflokkur, Alþýðubandalag og Sjálfstæðisflokkur. Þjóðmálaforysta þessara flokka hefur brugðist.

3.1 Tekju- og eignatilfærsla.

Á þessu tímabili átti sér stað látlaus tekjutilfærsla frá launþegum til fámennrar, nýríkrar stéttar stóreignamanna.

Verðbólgan er í eðli sínu „gróðamyndunaraðferð“ braskara. Neikvæðir vextir og hriplekt skattakerfi ýttu enn frekar undir stöðuga tekju- og eignatilfærslu frá hinum mörgu til fámennrar forréttindastéttar.

Lán urðu að óafturkræfum styrkjum að verulegu leyti. Ódýrir peningar ýttu undir linnulausa eftirspurn eftir lánsfé. Sparifjäreigendur — hinir roskeni í þjóðfélaginu — voru miskunnarlaust arðrændir.

Peningar leituðu í stríðum straumum til þeirra sem í skjóli atvinnurekstrar og pólitískrar „verndar“ kerfisflokka nutu sérstakrar fyrirgreiðslu „kommissara“ kerfisflokkanna í lána-sjóðum.

Pegar vextir eru neikvæðir hefst kapphlaup um að tryggja verðgildi þeirra í eignum sem halda verðgildi sínu. Við slíkar aðstæður er **enginn hlutlægur mælikvarði á arðsemi fjárfestingar**. Allt borgar sig út frá sjónarmiði skuldarans, hversu vitlaust sem það er, út frá þjóðhagslegu sjónarmiði.

Skattakerfið hefur í sér innbyggða hvatningu til að fela tekjur sem eru skattlagðar og koma peningum undan í fasteignir (hús, vélar og tæki) sem bera lága skatta.

Þetta er það sem gerðist á verðbólguáratugnum. Þessi „fjárflótti“, sem leitaði í arðlausa fjárfestingu, bæði einkaaðila og ríkisins, var síðan að miklu leyti **fjármagnaður með erlendum lánum**. Innlent sparifé brann í verðbólguhálinu — sparnaður sem hlutfall þjóðartekna fór hríðlækkandi.

Það er þessi arðlausa offjárfesting sem hefur keyrt lífskjör þjóðarinnar niður, skert greiðslugetu framleiðslu- og útflutningsatvinnuvega, skert samkeppnishæfni þeirra og veðsett framtíð þjóðarinnar.

3.2 Glötuð tækifæri.

Íslenska þjóðin sýpur nú seyðið af skammsýnni og óskynsamlegri stjórnarstefnu kerfisflokkanna þriggja á vitlausa áratugnum.

Hagfræðingar Vinnuveitendasambandsins slá því nú föstu að þjóðarframleiðsla okkar væri 30—40% meiri en hún er núna ef fjármunir þjóðarinnar hefðu nýst jafnvel og áður en verðbólgunni var hleypt lausri.

Margt væri öðruvísi nú í íslensku þjóðfélagi ef þessi verðmæti væru til skiptanna. Margir hefðu notið góðs af hagvextinum, ekki síst þeir sem minnst mega sín og lægst hafa launin.

Við hefðum efni á umfangsmeira velferðarkerfi fyrir hina verst settu, heilsugæsla væri öflugri, tryggingabætur rausnarlegri og betur væri búið að skólum og menningarstofnunum ef þessir 25 milljarðar hefðu verið til skiptanna.

Þess vegna var þetta „áratugur hinna glötuðu tækifæra“. Fórarkostnaður verðbólgu-áratugarins birtist okkur nú í bágbornum lífskjörum og dimmum framtíðarhorfum.

3.3 „Ríkisforsjárkerfið“.

Á s. l. hálfum öðrum áratug, eftir lok viðreisnar, festist hið spillta fyrirgreiðslukerfi stjórnámálanna kerfisflokkanna í sessi.

Innlend sparifjármyndun gufaði upp vegna neikvæðra vaxta og óðaverðbólgu. Stjórnámálamennirnir, sem með völdin fóru, völdu auðveldustu leiðina: Þeir slógu sífellt meiri erlend lán.

Þessu erlenda lánsfé var ráðstafað gegnum stjórnir fjárfestingarlánasjóða, án tillits til þjóðhagslegrar arðsemi, en með atkvæðavonina að leiðarljósi. Vitlausar fjárfestingar skila sér fljótlega í vesölum lífskjörum.

Helmingurinn af erlendum langtímaskuldum þjóðarinnar er bundinn í orku-mannvirkjum. Mannvirkin, sem risið hafa í óbyggðum, eru járnþent steinsteypa og flutningsvirki sem skila ekki arði nema stórir orkunotendur nýti orkuna strax í upphafi og breyti henni jafnóðum í erlendan gjaldeyri.

Sérviska Alþýðubandalagsins í orkumálum hefur kostað þjóðina marga milljarða króna í töpuðum gjaldeyri, lakari lífskjörum.

M. a. þess vegna er orkuverð á Íslandi til almennra nota orðið hið hæsta á Norðurlöndum. Krafla er minnimerki um þessa óráðsístefnu. Hún hefur kostað íslenska skattgreiðendur um 3 milljarða króna sem allir eru í skuld. Vextir og afborganir af Kröflu nema 400 milljónum króna á þessu ári; tekjur af rekstri virkjunarinnar nema aðeins 43 milljónum króna. Það sem upp á vantar, 358 milljónir kr., er töluvert hærri upphæð en það kostar þjóðina að reka Háskóla Íslands á ári hverju.

3.4 „Velferðarkerfi fyrirtækjanna“.

Fjárfestingarmistök kerfisflokkanna, sem réttlætt voru í nafni byggðastefnu, hafa reynst þjóðinni dýr. Hín þunga greiðslubyrði vaxta og afborgana erlendra lána munu hvíla eins og mara á þjóðinni mörg ókomin ár. Léleg nýting þeirrar fjárfestingar, sem kostuð var með þessum lánum, birtist í þjóðhagsreikningum í formi minnkandi þjóðartekna; launþegum birtist hún í meiri verðbólgu og rýrari ráðstöfunartekjum.

Það stoðar ekki að steypa orkuver ef enginn markaður er fyrir orkuna. Það stoðar ekki að byggja frystihús ef markaðurinn borgar best fyrir ferskan fisk.

Uppbygging skuttogaraflorens og hraðfrystihúsanna skilaði ekki því sem hún átti að skila. Reikningurinn fyrir Kröfluævintýrið er ógreiddur enn. Nú er svo komið að þjóðfélagið, þ. e. a. s. skattgreiðendur, verða að taka á sig hinar gengistryggðu erlendu skuldir sem hvíla á nýjustu togurunum.

Smám saman hefur verið byggt upp sérstakt „velferðarkerfi fyrirtækjanna“. Það birtist okkur á fjárlögum ríkisins með margvíslegu móti: Í beinum styrkjum, óafturkræfum lánum, skuldbreytingum, niðurgreiðslum, útflutningsbótum, innflutningsvernd, eftirgjöf á sköttum og í beinum framlögum.

Allar þessar ráðstafanir kosta skattgreiðendur milljarða króna á hverju ári. Allt var þetta á sínum tíma réttlætt sem framkvæmdahugur, framfarir og uppbygging. En þegar upp er staðið skila stjórnámálamennirnir, sem þessar ákvarðanir tóku, bakreikningum á skattgreiðendum í formi gjaldfallinna skulda og rekstrarvanda atvinnuveganna. Það er af þessum útgjaldaliðum fjárlaga sem niðurskurðartillögur eiga einkum að beinast, fremur en t. d. vegaf framkvæmdum sem skila miklum arði.

3.5 Afleiðingarnar: lakari lífskjör.

Afleiðingar hinnar óábyrgu fjármálastefnu kerfisflokkanna eru alltaf að koma betur og betur í ljós: Þær birtast forystumönnum launþega við samningaborðið. Atvinnurekendur reka raunir sínar um skuldasöfnun, hallarekstur og rekstrarfjárvanda. Það ERU ENGIR PENINGAR TIL — segja þeir. Við getum ekki borgað laun sem hægt er að lifa af. **Ríkið verður að hlaupa undir bagga.**

Í tvo áratugi hafa skattgreiðendur borið þungar byrðar vegna offjárfestingar og offramleiðslu í landbúnaði. Nú er komið að skattgreiðendum að greiða bakreikninga vegna offjárfestingar í frystiðnaðinum og vegna stækkunar skipastólsins, umfram afrakstursgetu fiskistofna.

IV. HVERS VEGNA ERU LAUNIN SVONA LÁG?

4.0 Hvers vegna eru lífskjör á Íslandi orðin hin þriðju lægstu í Evrópu? Hvers vegna geta íslenskir atvinnuvegir ekki greitt laun sem nægja til framfærslu meðalfjölskyldu?

Of lítil framleiðni, segja atvinnurekendur; þeir hinir sömu og bera ábyrgð á offjárfestingu fyrirtækja sinna, og oft og einatt bágborinni stjórnun.

„Þjóðin eyðir um efni fram“ — segja stjórnámálamenn kerfisflokkanna sem hafa sólundað takmörkuðu fjárfestingarfé og dýrkeyptum erlendum lánum í tóma vitleysu.

Hver ber ábyrgðina? Því miður: Enginn.

En hver er skýringin?

4.1 Launin eru svona lág m. a. vegna þess:

- Að of stórum hluta þjóðartekna hefur of lengi verið varið í fjárfestingu,
- að of stór hluti teknanna fer í að standa undir afborgunum og vöxtum af skuldum,
- að eigendur fyrirtækja keppast við að fjárfesta til þess að geta dregið vexti af skuldum frá sköttum, minnkað þannig skattgreiðslur fyrirtækja og tryggt peningana í eignum sem hækka í verði,
- að stjórnámálamenn kerfisflokkanna hafa gerst skömmunarstjórar fjármagnsins til þess að kaupa sér vinsældir og áhrif í kjördæmum sínum — en án allrar ábyrgðar,
- að innflutningsverð til Íslands er allt að fjórðungi hærra en annars staðar á Norðurlöndum,
- að orkuverð er, vegna offjárfestingar og lélegrar nýtingar, orðið hið hæsta á Norðurlöndum,
- að nýting á húsnæði, vélum og tækjum er lakari en víðast hvar í samkeppnislöndum,
- að offramleiðsla landbúnaðarafurða kostar skattgreiðendur stórfé á ári hverju,
- að fjárfesting í nýjum skipum er dýrari en svo að hún geti skilað sér, jafnvel við metafla,
- að frystiðnaðurinn er í kreppu vegna vaxandi eftirspurnar á ferskum fiski á bestu mörkuðum,
- að innflutningsverð á olíu er u. þ. b. 30—40% hærra en í samkeppnislöndum,
- að vaxtapólitík núv. ríkisstjórnar — 9—17% raunvextir — hækkar fjármagnskostnað fyrirtækja sem er velt út í verðlagið innanlands, auk þess sem það veldur stöðugum þrýstingi á gengi krónunnar,

að sölumennska og markaðsöflun útflutningsatvinnuveganna er hvergi nærri í góðu lagi, að hin erlenda skuldabyrði neyðir stjórnvöld til að binda gengið fast en það verkar sem skattlagning á sjávarútveginn í þágu milliliða- og þjónustuaðila og hefur bein áhrif á viðskiptahallann vegna tiltölulega ódýrs innflutnings.

4.2 Vandí framleiðslu- og útflutningsgreina.

Þegar spurt er: Hvers vegna geta framleiðslu- og útflutningsatvinnuvegirnir ekki greitt mannsæmandi laun, svara málsvarar ríkisstjórnarinnar: Þjóðin hefur orðið fyrir áföllum sem eru af óviðráðanlegum orsökum. Nefna má minnkandi afla, óhagstæðari aflasamsetningu, sölu- og greiðsluferfiðleika á erlendum mörkuðum.

En hvers vegna var ástandið litlu skárra 1982 þegar afli var í hámarki og sterkur dollar skilaði miklum gjaldeyrstekjum? Er líklegt að greiðslugeta þessara atvinnuvega lagist af sjálfu sér með auknum afla (allt bendir til að árið 1984 verði fimmta mesta aflaár sögunnar)?

Svarið er að vandamál sjávarútvegsins stafa ekki aðeins af óhagstæðum ytri skilyrðum. Hluti sjávarútvegsins hefur þegar sligast undir drápsklyfjum erlendra skulda. Lánin voru notuð til offjárfestingar sem skilar engum arði og fyrirtækin fá ekki undir risið.

Það var banabiti þessarar ríkisstjórnar að hún þorði ekki að leggja til atögu við fjárhagslega endurskipulagningu sjávarútvegsins sem engin leið er að skjóta á frest lengur.

4.3 Úrelt stjórnkerfi.

Það var rétt ráðstöfun að afnema með lögum sjálfvirkt víxlengi verðlags og launa sem fólst í gamla vísitölukerfinu. Alþýðuflokkurinn studdi þá aðgerð. En hann lagði ríka áherslu á að rætur verðbólgunnar lægju víðar: í pólitísku skömmunarkerfi á lánamarkaði, í hripleku skattakerfi, í hinum dýru fjárfestingarmistökum, óhagkvæmri innflutningsverslun, dýrum aðföngum framleiðsluatvinnuveganna, misráðinni byggðastefnu o. s. frv.

Reynsla nágrannþjóðanna kennir okkur að mannsæmandi laun ein sér þurfi ekki að vera verðbólguvaldur. Yfirborganir á frjálsum markaði, raunveruleg markaðslaun, sanna það enn frekar. Það er of dýr fjárfesting, léleg nýting fjármagns og fastafjármuna, bágborin stjórnun og úrelt stjórnkerfi á lánsfjármarkaði sem stendur nýjum vaxtargreinum fyrir þrífum, þrýstir niður lífskjörum, veldur stöðugum þrýstingi á gengi krónunnar og hótar þannig með sífelldum verðbólguþrengingum.

V. HVERS VEGNA ER STJÓRNARSTEFNAN RÖNG? SEX ÁSTÆÐUR

5.0 Stefna núverandi stjórnarflokka var frá upphafi dæmd til að mistakast eins og Alþýðuflokksmenn sögðu fyrir í stjórnarmyndunarviðræðum 1983. Þeir spádómar hafa gengið eftir. Ástæðurnar eru m. a. þessar:

1. Ríkisstjórnin hefur slegið endalaust á frest óumflýjanlegum ákvörðunum um **fjárhagslega endurskipulagningu sjávarútvegsins**. Við þær kringumstæður gerir gengislækkun aðeins illt verra með því að hækka enn greiðslubyrði skuldugustu fyrirtækja. Rangt gengi ýtir hins vegar undir vaxandi viðskiptahalla og þar með erlenda skuldaföfnun.
2. Ríkisstjórnin hefur í engu hróflað við hinu pólitíska fyrirgreiðslukerfi fjármagnsins sem reynslan sýnir að er ófært um að beina takmörkuðu fjárfestingarfé til arðbærustu verkefna og stendur vexti og viðgangi nýrra atvinnugreina fyrir þrífum.
3. Stjórnarflokkarnir hafa ekki þorað að ganga í berhögg við rótgróna hagsmuni milliliðakerfisins í landbúnaði sem leggur skattgreiðendum og neytendum þungar byrðar á herðar.
4. Misráðin tilraun stjórnarflokkanna með „frjálsa vexti“ hefur ekki ýtt undir aukna sparifjármyndun en hins vegar hækkað fjármagnskostnað og greiðslubyrði útflutningsatvinnuvega. Forsætisráðherra hefur játað að þessi vaxtapólitík fái ekki staðist en athafnir hafa ekki fylgt orðum.

5. Ríkisstjórnin hefur misboðið réttlætiskennd þjóðarinnar með því að ætla hluta hennar að axla allar byrðar af herkostnaðinum gegn verðbólgunni. Á sama tíma hafa forréttindahópar, eins og fyrirtæki og aðilar með sjálfstæðan rekstur, notið verulegra ívilnana. Sú staðreynd, að einkaneysla hefur haldist í svipuðu horfi þrátt fyrir hrap ráðstöfunartekna launþega, sýnir að fjölmennir hópar hafa bætt hag sinn á kostnað hinna sem fært hafa fórnir. Ríkisstjórnin skuldar þjóðinni skýringu á þessu.
6. Ríkisstjórnin hefur horft á það aðgerðarlaust að hluti þjóðarinnar sleppur að verulegu leyti við að axla sinn hlut af skattbyrðinni. Skattundandráttur og skattsvik, lögleg og ólögleg, nema mörgum milljörðum króna. Þetta gerist á sama tíma og rekstrargrundvöllur launþegaheimila hefur verið lagður í rúst.

5.1 Nauðvörn launafólks.

Ríkisstjórnin er á hraðri leið að glata tiltrú fyrri stuðningsmanna. Sá veldur miklu sem upphafinu veldur. Með því að horfa aðgerðarlaust á sívaxandi misrétti og mismunun þjóðfélagshópa safnaði ríkisstjórnin glóðum elds að höfði sér. Vonbrigði og reiði almennings brutust út í harðvítugum og dýrkeyptum verkföllum. Verkföll eru neyddarréttur almennings gagnvart skilningssljóum stjórnvöldum. Hin almenna samstaða í kjaradeilu opinberra starfsmanna sannar að stjórnarstefnan misbýður réttlætisvitund almennings.

5.2 Stjórnarflokkarnir: Pólítísk verkfæri forréttindahópa.

Hvernig má það vera að forystumenn stjórnarflokka eru slegnir slíkri blindu á afleiðingar gerða sinna, að sjáandi sjá þeir ekki og heyrandi heyra þeir ekki þótt þeir hafi sýnilega gengið feti fram en sámilegt er í kröfuhörku og óbilgirni gagnvart vinnandi fólki.

Ein skýringin er sú að forystumenn þessara flokka tilheyra sjálfir forréttindastéttinni og hafa fjarlægst fólkið í landinu svo mjög að þeir þekkja kjör þess aðeins af afspurn.

Önnur skýring er sú að báðir eru þessir flokkar pólítísk verkfæri öflugra hagsmunahópa sem ráða stefnunni í helstu málaflokkum eins og t. d. málefnum landbúnaðar og sjávarútvegs.

Það er ekki einleikið að þetta er í annað sinn sem ríkisstjórn Sjálfstæðis- og Framsóknarflokks mistekst gersamlega að ná tökum á verðbólgu vegna skilningsleysis á kjörum almennings og óbilgirni í samskiptum við launþega.

Það spáir ekki góðu um framtíð lýðveldisins ef stjórn málaþróun verður áfram með þeim hætti að annar hvor stjórnarflokkanna hljóti óhjákvæmilega að hafa forystu fyrir samsteypu-stjórnnum margra flokka. Út úr þeim vítahring þurfum við að brjótast.

5.3 Léleg stjórnun.

Það er óumdeilt, að stjórnarflokkarnir hafa brugðist því trausti sem kjósendur sýndu þeim í seinustu kosningum. Frammistaða einstakra ráðherra staðfestir þetta í hverjum málaflokknum á fætur öðrum:

*Fyrstu fjárlög hins nýja fjármálaráðherra reyndust botnlaus. Á síðustu stundu var stoppað upp í „fjárlagagatið“ með nýjum erlendum lánum — þvert ofan í heitstrengingar ráðherrans og ítrekuð loforð um afsögn ef ekki yrði við staðið.

*Bankamálaráðherrann er að sliga atvinnulífið með okurvöxtum sem velt er jafnharðan út í verðlagið. Hann horfir aðgerðarlaust á forkastanlega fjárfestingu og bruðl bankakerfisins, þ. á m. að Seðlabankinn reisi risavaxið minnismerki yfir óstjórn peningamála á liðnum árum.

*Sjávarútvegsráðherrann hefur reynt að yfirfæra kvótakerfi landbúnaðarins á sjávarútveginn með misjöfnum árangri. Hann hefur slegið á frest óhjákvæmilegum ákvörðunum um fjárhagslega endurskipulagningu þessa helsta atvinnuvegar þjóðarinnar. Hann hefur lítið

aðhafst til að lækka tilkostnað, auka samkeppnishæfni eða tryggja frambúðarrekstrar-
grundvöll vel rekinna fyrirtækja.

*Húsnæðislánakerfið, sem komið var af fótum fram í tíð fyrrv. ríkisstjórnar, er nú í rjúkandi
rúst undir stjórn félagsmálaráðherra Framsóknarflokksins. Síendurtekin loforð ráðherrans
til ungu kynslóðarinnar í landinu um skjótar úrbætur hafa reynst skrumið eitt.

VI. AÐ BREYTA ÞJÓÐFÉLAGINU

6.0 Er það satt að þjóðarframleiðslan hafi dregist svo saman að íslenskir atvinnuvegir geti
ekki greitt lífvænleg laun fyrir heiðarlegt vinnuframlag? Hvað þá um einkageirann,
launaskriðið, markaðslaunin?

Eða er þjóðartekjunum svo ranglátlega misskipt að helmingur þjóðfélagsins (fisk-
vinnslan, samkeppnisiðnaður og opinber þjónusta) eigi ekki fyrir nauðpurftum á sama tíma
og „neðanjarðarhagkerfið“ og einkageirinn blómstra (sbr. staðreyndir um launaskrið,
hagnað fyrirtækja og skattundandrätt)?

Spurningin er: HVAR ERU PENINGARNIR?

HVERJIR EIGA ÍSLAND?

6.1 Frá upphafi hefur krafa verkalyðshreyfingarinnar, fyrir hönd vinnandi fólks, verið ein:
Að verður sé verkamaðurinn launanna. Að greiða beri lífvænleg laun fyrir heiðarlegt
vinnuframlag.

Þessi krafa er partur af sjálfstæðisbaráttu alþýðunnar í landinu. Hún hefur aldrei verið
stríð um prósentur. Þetta er krafa um mannréttindi, þjóðfélagslegt réttlæti, um jöfn tækifæri
frjálsra manna í lýðræðisþjóðfélagi.

Stefna Alþýðuflokksins er sú að telji atvinnuvegir og ríkisvald að þjóðfélagið hafi ekki
efni á að greiða mannsæmandi laun PÁ BERI AÐ BREYTA ÞVÍ. Það er meginverkefni
íslenskra stjórn mála næstu árin.

Alþýðuflokkurinn vill koma því til skila til alþýðu manna að hann er róttækur
umbótaflokkur í efnahags- og félagsmálum. Slíkur flokkur hefur sjaldan fyrr átt brýnna
erindi við launafólk í landinu en einmitt nú.

Pólitík Alþýðuflokksins snýst um það hvernig breyta eigi þjóðfélaginu í átt til meiri
jafnaðar og réttlætis.

6.2 Efnahagsvandinn.

Hver er efnahagsvandinn út frá sjónarmiði atvinnurekenda og ríkisvalds? Minnkandi
afli, óhagstæðari aflasamsetning, markaðserfiðleikar ýmissa sjávarútvegsgreina og skulda-
staða útgerðarinnar sem ríkisstjórnin tók að erfðum frá fyrirrennendum sínum.

Þessi vandi lýsir sér í 8,5% rýrnun þjóðartekna á milli árin 1983—84. Þennan
tekjumissi má meta upp á 5,5 milljarða króna á verðlagi ársins 1984.

Hvernig hafa stjórnarflokkarnir brugðist við þessum vanda? Þeir hafa gert það með
þrenns konar aðgerðum:

1. Með því að minnka hlut launþega í þjóðartekjum og sem hlutfall framleiðslukostnaðar
fyrirtækja.
2. Með stórfelldri viðbótarskuldafélagi erlendis, m. a. með ríkisábyrgðum til fyrirtækja
sem mörg hver eru fyrirsjáanlega gjaldþrota.
3. Með samdrætti félagslegra útgjalda á fjárlögum, aukinni kostnaðarþátttöku sjúklinga í
heilbrigðiskerfinu, lækkun á skattbyrði fyrirtækja og fjármagnseigenda en hækkun á
skattbyrði launþega.

6.3 Rætur vandans.

Hins vegar hafa stjórnarflokkarnir í engu hróflað við grunnvandamálum hins efnahagslega jafnvægisleysis: skuldabyrði sjávarútvegsins, offramleiðslu í landbúnaði og hinu pólitíska ríkisforsjárkerfi í stjórnun fjárfestingar- og lánamála.

Afleiðingin er: Gliðnun þjóðfélagsins í tvær þjóðir. Önnur axlar allar byrðarnar meðan hin makar krókinn. Það er ekki aðeins að efnahagsstefna ríkisstjórnarinnar sé röng og leiði ekki til árangurs: **Hún er siðferðilega fordæmanleg.**

Kjarni málsins er sá að ríkisstjórnin hefur brugðist við vandanum með því að flytja fjármagn í stórum stíl frá launþegum til fyrirtækja og fjármagnseigenda.

Hvernig hefur þetta gerst?

6.4 Skattbyrði fyrirtækja hefur verið lækkuð:

1. með eftirgjöf á vangoldnum sköttum,
2. með því að innheimta ekki útistandandi óbeina skatta,
3. með því að láta skattsvik og skattundandrätt (sérstaklega í söluskatti og tekjuskatti) líðast í stórum stíl,
4. með lækkun skattprósentu á hlutafjäreign úr 1,2% í 0,95% (20% lækkun) og með hækkun frádráttarheimilda,
5. með lækkun skatta á arði hlutafélaga úr 65% í 51% af skattstofni (lækkun um 22,6%).

Skattalækkun á hlutafjäreign og arði hlutafélaga og auknar frádráttarheimildir hafa leitt til lækkunar á tekju- og eignarskatti vel stæðra fyrirtækja svo nemur tugum milljóna í einstökum tilvikum.

Alls má meta þessa skattalækkun fyrirtækja á bilinu 1—1,5 milljarða kr. á ári. Ef litið er á skattundandrätt, skattsvik og skattalækkanir til fyrirtækja í heild, miðað við full skil lögum samkvæmt, er ekki fráleitt að áætla að hér sé um að ræða tekjutilfærslu í þjóðfélaginu á bilinu 10—12 milljarðar króna.

6.5 Hvernig hefur skattbyrði fjármagnseigenda verið lækkuð?

1. Eignarskattsprósenta hefur verið lækkuð úr 1,2% í 0,95% (um 20%).
2. Hækkun frádráttar fyrir eignarskattsstofn er um 57%. Þetta þýðir skattalækkun um u. þ. b. 160 m. kr.
3. Skattfrádráttur til þeirra, sem leggja fé í sjóð til fjárfestingar að markmiði nemur verulegum upphæðum.

Alls má meta skattalækkun til fjármagnseigenda á bilinu 500—600 m. kr.

6.6 Hvernig hefur skattbyrði verið aukin á launamönnum?

1. Meðalskattbyrði launafólks vegna beinna skatta og útsvara hefur aukist um 6,5% af raunvirði. Það þýðir skattahækkun um u. þ. b. 1 milljarð.
2. Meðalskattbyrði heimila launafólks vegna óbeinna skatta hefur vaxið um 10,4%. Það þýðir skattahækkun um 1,6 milljarð.
3. Meðalhækkun félagslegrar þjónustu samsvarar óbeinni skattheimtu um 3,4%. Skattahækkun u. þ. b. 100 m. kr.

Alls er því hér um að ræða aukna skattbyrði launafólks á bilinu 2—2,5 milljarðar króna.

6.7 Eigna- og tekjuskjippingunni hefur verið breytt launafólki í óhag.

Hvernig hefur ríkisstjórn Steingríms Hermannssonar og sjálfstæðismanna brugðist við efnahagsvandanum? Ekki með því að leysa grunnvandamál atvinnuvega og efnahagsstjórnar, sem hvor tveggja eru óleyst, heldur með því að flytja í stórum stíl fjármagn frá launafólki til fyrirtækja og fjármagnseigenda. Ef meta má tekjutap landsmanna vegna utanaðkomandi áfalla upp á 5,5 milljarða kr. verður að hafa hugfast að 25% kaupmáttarskerðing kauptaxta

launafólks felur í sér tilfærslu frá launafólki til fjármagnseigenda sem nemur 7—8 milljörðum kr.

Launafólk í landinu hefur því greitt skakkaföllin og lagt 40—50% að auki í sjóði fyrirtækja. Þetta skýrir góða afkomu allra fyrirtækja í landinu, annarra en útgerðar og fiskvinnslu.

Ríkisstjórnin hefur unnið sér það til óhelgi að láta launþega eina standa undir kostnaðinum af skakkaföllum þjóðarbúsins og fjárglæfrum fyrirrennara sinna á stjórnarstólum. En hún hefur gengið lengra.

1. Með okurvöxtum, sem koma stóreignamönnum fyrst og fremst til góða en leggjast með fullum þunga á fyrirtæki í samkeppnisgreinum og á húsbyggjendur (einkum ungu kynslóðina), hefur hún gert hvort tveggja: aukið vanda atvinnuveganna og félagslegt misrétti í landinu.
2. Með skattalagabreytingum hefur ríkisstjórnin aukið skattbyrði flestra launamanna en dregið úr skattbyrði fyrirtækja og eigenda þeirra.
3. Með niðurskurði á opinberum útgjöldum til heilbrigðis- og félagsmála hefur nýjum kostnaði verið velt yfir á heimilin í landinu.

Allt sýnir þetta að stefna ríkisstjórnarinnar hefur ekki beinst að því að leysa grundvallarvandamál varðandi rekstrarskilyrði framleiðslu- og útflutningsgreina. Í staðinn hefur ríkisstjórnin valið auðveldustu leiðina: að breyta eigna- og tekjuskiptingunni launafólki í óhag.

6.8 Hverjar eru niðurstöður um stefnu ríkisstjórnarinnar?

1. Kaupmáttarlækkun launafólks gerir meira en að standa undir tekjumissi vegna ytri áfalla í þjóðarbúskapnum.
2. Til viðbótar kemur aukin skattbyrði launþega.
3. Aukin hlutdeild launafólks í fjármögnun samneyslunnar.
4. Minnkandi hlutdeild atvinnutekna í þjóðarframleiðslunni.
5. Minnkandi hlutdeild launa í framleiðslukostnaði fyrirtækja.
6. Minnkandi hlutdeild fjármagns- og fyrirtækjaeigenda í samneyslukostnaði.
7. Vaxandi hlutdeild fjármagns- og fyrirtækjaeigenda í þjóðarframleiðslunni.

Niðurstaðan er aukið þjóðfélagslegt óréttlæti. Þjóðfélagið er að gliðna í tvennt þar sem hvor þjóðin býr við aðskilið og ólíkt hagkerfi. Önnur færir allar fórnirnar, hin uppsker gróðann. Örbirgð og allsnægtir búa hlið við hlið.

Að óbreyttu munu þessar þjóðir berast á banaspjót í harkalegum stéttaátökum. Grundvallarvandi í þjóðarbúskap og stjórnmalabaráttu á næstu árum er að eyða þessu félagslega misrétti og sameina þjóðina í staðinn um uppbyggingu nýrra vaxtargreina.

Fyrsta skilyrði þjóðarsáttar er að uppræta óréttlætið í þjóðfélaginu og stuðla að auknum jöfnuði eigna- og tekjuskiptingar. Það hefur alla tíð verið hið sögulega hlutverk Alþýðuflokksins og íslenskra jafnaðarmanna. Þess vegna hefur sjaldan verið brynna en einmitt nú að auka áhrif og ítök íslenskra jafnaðarmanna í stjórn landsins.

VII. HVERNIG Á AÐ BÆTA LÍFSKJÖR ÞJÓÐARINNAR — ÞEGAR TIL LENGRI TÍMA ER LITIÐ?

7.0 Mikilvægustu verkefni stjórnmalamanna og flokka á Íslandi eru að leita svara við þessum spurningum:

1. Hvernig getur þjóðin unnið sig út úr ríkjandi kreppuástandi og haldið til jafns við aðrar þjóðir í lífskjörum í framtíðinni?
2. Hin spurningin er: Hvernig er unnt að tryggja meiri jöfnuð í eigna- og tekjuskiptingu en nú er jafnvel þótt minna verði til skiptanna um hríð?

Samstaða þjóðarinnar, hagsmunahópa, stétta, atvinnugreina og landshluta um framtíðarverkefni eru undir því komin að svör finnist við þessum spurningum.

7.1 Að brjóta niður „kerfið“.

Að mati Alþýðuflokksins er svarið við fyrri spurningunni þetta: Það verður að brjóta niður hið spillta pólitíska ríkisforsjár- og skömmunarkerfi kerfisflokka og hagsmunasamtaka í sjóðakerfi og öðrum lánastofnunum. Þetta kerfi hefur reynst þjóðinni dýrt. Þar hafa skammtíma- og atkvæðaveiðasjónarmið ráðið ferðinni. Þetta kerfi er byggt utan um þrönga sérhagsmuni hefðbundinna atvinnugreina á kostnað frumkvæðis og nýjunga í atvinnulífinu. Tímabil „hinna glötuðu tækifæra“ átti upptök sín í vexti og viðgangi þessara úreltu valdastofnana. Það verður að leysa framtak, hugvit og atorku nýrrar kynslóðar, með nýja þekkingu, úr læðingi.

Dr. Gylfi Þ. Gíslason, fyrrv. leiðtogi Alþýðuflokksins, hefur kynnt grundvallarsjónarmið og stefnumark í þessum málum sem Alþýðuflokkurinn vill gera að sínum („Lýðræði, fjölræði og markaðsbúskapur“):

7.2 „Félagsleg aðstoð við atvinnurekendur.“

„... afleiðing þess að yfirvöld hafa aukin áhrif á fjárfestingu og framleiðslu, (verður) sú að ákvarðanir eru teknar af aðilum sem hafa ekki nægilega sérþekkingu á framleiðsluskilyrðum og markaðsmöguleikum. Auk þess er hætt á að ákvarðanir séu miðaðar við skamman tíma og hagsmuni í stjórnámálum.

Ef aðstæður verða þannig að samningar við stjórnámamenn og embættismenn verða mikilvægari fyrir hag fyrirtækis en góð stjórn á framleiðslu, framkvæmd nýrra hugmynda og framsýnt sölustarf þá er bæði hagkvæmni og velferð í hættu.

Þá er sú tilhneiging fyrirtækja áberandi að falast eftir aðstoð ríkisvaldsins, ábyrgðum þess, fjárframlögum og innflutningsvernd. Hér má segja að um sé að ræða tilhneigingu til „félagslegrar aðstoðar“ við atvinnurekendur. Þeir gegna ekki í sama mæli og áður hinu hefðbundna hlutverki sínu að taka á sig áhættu. En um leið dregur úr áhrifum markaðskerfisins. Skyld þessu er eflaust sú tilhneiging launþegasamtaka að vilja takmarka hagnaðarmöguleika fyrirtækja. Þar sem það hefur átt sér stað í ríkum mæli hefur orðið vart minnkandi framtakssemi og aukinnar þátttöku ríkisvaldsins í atvinnurekstri.“

7.3 Íslenska efnahagsundrið.

Í grein um hagstjórnarhugmyndir jafnaðarmanna, sem birst hefur í tímariti viðskiptafræðinema, lýsir Jón Baldvin Hannibalsson alþm. svipaðri stefnu sem Alþýðuflokkurinn vill gera að sinni:

„Á Íslandi er svo komið að heilu atvinnuvegirnir eru á framfæri „ríkisins“, þ. e. skattgreiðenda. Ekki er lengur um það að ræða að atvinnurekendur taki áhættu í samkeppni á markaðnum því að þeir eru endurtryggðir hjá ríkinu. Pólitísk ítök skipta þá meira máli en góð stjórnun, frumkvæði, nýjungar, samkeppnishæfni.

Þetta lýsir sér í mörgu.

Landbúnaðurinn er t. d. algerlega á ríkisframfæri. Hann nýtur innflutningsverndar, fjárfestingar- og framleiðslustyrkja, niðurgreiðslna og útflutningsbóta án nokkurs tillits til eftirspurnar á markaði.

Sjávarútvegurinn er í kreppu vegna ríkisstýrðrar offjárfestingar í takmarkaðri auðlind. Hallarekstrinum, sem af hlýst, er bjargað með gengisfellingum, þ. e. ríkisfjármagnaðri verðbólgu.

Nýjar atvinnugreinar eiga hins vegar lítil sem engin ítök í þessu pólitíska stjórnkerfi og eiga því erfitt uppdráttar.

7.4 Sjálfvirk fyrirgreiðsla.

Í stað þess að skapa atvinnuvegunum almenn vaxtarskilyrði hefur ríkisvaldið hneigst til beinnar íhlutunar á æ fleiri sviðum: Það veitir innflutningsvernd, stýrir verðmyndun, beitir niðurgreiðslum og styrkjum, skammtar fjármagn og ákvarðar kjör þess. Afleiðingarnar eru hvers kyns mismunur í þágu hefðbundinna greina, verndun **status quo** á kostnað framtíðargreina.

Kerfið er meira og minna sjálfvirkt og ósveigjanlegt, sbr. hina pólitísku úthlutun fjárfestingarlánasjóða og sjálfvirkt afurðalánakerfi. Bankar og aðrar lánastofnanir stjórna í allt of ríkum mæli af pólitískri fyrirgreiðslu í stað viðskiptalegs mats af áhættu og arðsemi.

Á Íslandi virðist þessi bakdyraþjóðnýting atvinnuveganna vera orðin miklu stærra vandamál en vöxtur hins hefðbundna velferðarkerfis (almannatryggingar, heilsugæsla og skólakerfi). Í þeim efnum hafa ýmsar grannþjóðir okkar gengið mun lengra. Að því er millifærslur velferðarkerfisins varðar er það hins vegar sérstakt rannsóknarefni að hve miklu leyti þær eru raunverulega tekjujafnandi og að hve miklu leyti um er að ræða tekjutilfærslu frá lág- og miðlungstekjuhópum til þeirra sem betur eru settir (m. a. vegna sívaxandi skattaundandráttar hinna efnameiri)."

7.5 Tillögur Alþýðuflokksins.

Þegar litið er yfir tillögur Alþýðuflokksins um efnahagsmál (einstök þingmál og stefnuýfirlýsingar í stjórnarmyndunarviðræðum við aðra flokka) á s. l. verðbólguárátug er ljóst að flokkurinn hefur yfirleitt verið andvígur hóflausri íhlutun ríkisvaldsins um málefni atvinnuveganna.

Í tvo áratugi hefur flokkurinn varað við afleiðingum óbreyttrar landbúnaðarstefnu. Hann hefur lagt til að niðurgreiðslur og útflutningsbætur væru afnumdar í áföngum og að verðmyndun ráðist af eftirspurn fremur en sjálfvirkri viðmiðun við laun.

Alþýðuflokksmenn voru fyrstir manna til að vara við offjárfestingu í sjávarútvegi og gerðu tillögur um veiðileyfasölu sem hagkvæmari aðferð til að nýta takmarkaða auðlind.

Alþýðuflokksmenn settu fyrstir manna fram kröfuna um raunvexti, til þess að koma í veg fyrir látlauseignatilfærslu frá sparifjáreigendum (almenningi) til skuldara og til þess að beina takmörkuðu fjárfestingarfé þangað sem það skilar mestum þjóðhagslegum arði.

Alþýðuflokksmenn hafa lagt fram tillögur um endurskipulagningu á stýrikerfi fjárfestingar með það fyrir augum að viðskiptalegt mat á áhættu og arðsemi ráði meira um nýtingu fjárfestingar en pólitísk ítök hefðbundinna hagsmunahópa eða atkvæðavon stjórnálmanna.

7.6 Grundvallarsjónarmið.

Þessi dæmi nægja til að sýna að eftirfarandi grundvallarsjónarmið hafa verið ráðandi:

1. Flokkurinn telur að samkeppni margra óháðra aðila á markaði, bæði um nýtingu fjármagns og verð afurða, tryggi best hagsmuni neytenda, almennings.
2. Ríkisvaldið á að láta af beinni íhlutun sem mismunar aðilum atvinnulífsins og dregur úr arðsemi, líf skjörum og velferð. Þetta á við um aðstoð við einstök fyrirtæki, atvinnugreinar eða landsvæði (nema í undantekningartilvikum), niðurgreiðslur lána og verðlags, innflutningshöft, leyfisveitingar og skömmtun.
3. Einmitt vegna þess að Alþýðuflokkurinn var og er fylgjandi viðtækum afskiptum ríkisvaldsins sem stuðla að **tekjujöfnun og félagslegu öryggi** (almannatryggingar, heilsugæsla, skólakerfi o. fl.) vill hann forðast það að atvinnulífið lendi á **framfæri skattgreiðenda**. Það á þvert á móti að skila þeim verðmætum sem samfélagið óskar að verja til nauðsynlegrar sameiginlegrar þjónustu.

Að baki þessum hagstjórnarhugmyndum býr sú pólitíska heimspeki að dreifing hins efnahagslega valds sé forsenda virks lýðræðis og menningarlegrar fjölbreytni. Ef pólitík í

Lýðræðisríki er í eðli sínu málamiðlun snýst hún í efnahagsmálum og hagstjórn fyrst og fremst um leitina að **jafnvægi milli kröfunnar um hagkvæmni annars vegar og kröfunnar um jöfnuð hins vegar.**

VIII. JÖFNUN EIGNA- OG TEKJUSKIPTINGAR GEGNUM SKATTAKERFIÐ

8.0 Svör Alþýðuflokksins við spurningunni: Hvernig er unnt að tryggja meiri jöfnuð þjóðfélagsþegnanna að því er varðar eigna- og tekjuskiptingu, taka mið af þeim rökum sem þegar hafa verið tilfærð í þessari stefnuýfirlýsingu:

1. Þeirri eigna- og tekjutilfærslu frá hinum efnameiri til hinna efnameiri sem varð á liðnum hálfum öðrum áratug í skjóli óðaverðbólgu, neikvæðra vaxta og brenglaðs skattakerfis,
2. þeirri eigna- og tekjutilfærslu sem átt hefur sér stað í tíð núv. ríkisstjórnar með lögbundinni kaupmáttarskerðingu, aukinni skattbyrði launþega og skattalækkunum fyrirtækja og fjármagnseigenda.

8.1 Tillögur Alþýðuflokksins í skattamálum.

Hverjar eru tillögur Alþýðuflokksins um leiðir til að bæta fyrir þennan þjóðfélagslega ójöfnuð? Svörin við þeirri spurningu fást einkum með því að skoða tillögur um málflutning Alþýðuflokksmanna í skattamálum á þingi. Alþýðuflokkurinn bendir á eftirtaldar leiðir:

8.2 Afnám tekjuskatts.

Allt frá árinu 1973 hafa þingmenn Alþýðuflokksins ítrekað flutt tillögur um afnám tekjuskatts af launatekjum. Á síðasta þingi náðist samkomulag um tvær slíkar tillögur frá Alþýðuflokki og Sjálfstæðisflokki. Í greinargerð með þingsályktunartillögu Alþýðuflokksmanna, sem flutt var undir forystu Kjartans Jóhannssonar, segir m. a.:

„Eins og kunnugt er er tekjuskattur einstaklinga fyrst og fremst skattur á launafólk. Hvarvetna í þjóðfélaginu blasir það við að aðrir hópar, sem með einum eða öðrum hætti, löglegum eða ólöglegum, hafa tækifæri til að ráða því sjálfir hversu miklar tekjur þeir telja fram til skatts, greiða lágan eða jafnvel engan tekjuskatt þótt þeir hafi greinilega yfir verulegum fjármunum að ráða eins og sést af lífsstíl þeirra.“

Enn fremur segir: „Honum [tekjuskattinum] var ætlað að jafna kjör en reynslan sýnir að nú orðið felst ekkert síður í honum hið mesta óréttlæti, þar sem launafólk ber þungar byrðar fyrir aðra sem sleppa.

8.3 Umfang skattsvíka.

Á síðasta þingi fluttu alþýðuflokksmenn, undir forystu Jóhönnu Sigurðardóttur alþm., þingsályktunartillögu um úttekt á umfangi skattsvíka. Tillagan var samþykkt. Nýlega skýrði fjármálaráðherra frá því á þingi að loks hefði tekist að skipa nefnd til þess að fást við þessa rannsókn. Í greinargerð er vitnað til prófessors Ólafs Björnssonar fyrrv. alþm. sem komst að þeirri niðurstöðu að hér skakkaði „10—11% sem skattframtöl [væru] lægri en þjóðhagsreikningstölurnar“. Þetta samsvarar því að skattundandráttur hafi á árinu 1983 numið 5,3 milljörðum króna „og eru þá söluskattssvik ekki meðtalin. Hér er ekki um neinar smáupphæðir að ræða, eða um 33% af áætluðum heildartekjum ríkissjóðs árið 1984“.

8.4 Aðgerðir gegn skattsvikum.

Á síðasta þingi fluttu þingmenn Alþýðuflokksins, undir forystu Jóhönnu Sigurðardóttur alþm., þingsályktunartillögu um aðgerðir stjórnvalda gegn skattsvikum. Þar voru m. a. gerðar tillögur um:

1. sérdeild við sakadóm Reykjavíkur eða sérdómstól er tæki til meðferðar: skattsvik, bókhaldsbrot, gjaldeyrisbrot, faktúrafalsanir, verðlagsbrot o. fl.,
 2. fjölgun og sérhæfingu skattrannsóknarmanna,
 3. hert viðurlög við bókhaldsbrotum og beitingu sjálfvirkra sektarákvæða í auknum mæli,
 4. breytingu á bókhaldslögum er tryggð gleggri og áreiðanlegri fylgiskjöl,
 5. breytingu á lögum um tekju- og eignarskatt er tryggð fjölþættari upplýsingar um fyrirtæki og einstaklinga í atvinnurekstri, sérstaklega að því er varðaði frádrátt frá tekjum, þar með talinn risnukostnað, bifreiðafríðindi, launamál o. fl., endurskoðun á fyrirkomulagi söluskattskerfis, einkum með hækkun á undanþágum í huga,
 7. aukna hagræðingu og tölvuvæðingu við upplýsingaöflun og úrvinnslu gagna,
 8. aukið fjármagn til skattarannsóknna.
- Þessi tillaga var samþykkt. Lítil hugur virðist hins vegar fylgja máli af hálfu framkvæmdavaldsins um að hrinda þessum umbótum í framkvæmd.

8.5 Tólf tillögur til úrbóta.

Þann 27. mars s. l. sendi þingflokkur Alþýðuflokksins fjármálaráðherra sérstakt erindi þar sem settar voru fram 12 tillögur til úrbóta að því er varðaði framkvæmd skattalaga og skilvirkari innheimtu og baráttu gegn umfangsmiklum skattsvikum og skattundandrætti.

8.6 Nýtt söluskattskerfi: lækkun vöruverðs.

Í svörum fjármálaráðherra við fyrirspurnum Jóns Baldvins Hannibalssonar á Alþingi 6. nóv. s. l. um tekjuauka ríkissjóðs ef undanþágur frá söluskatti yrðu afnumdar og hversu mikið mætti lækka núverandi söluskattsálagningu, miðað við að ríkissjóður héldi óbreyttum tekjum af söluskatti, komu fram eftirfarandi upplýsingar:

- A. Miðað við að allar vörur, aðrar en endursöluvörur, hráefni og útflutningsvörur, og öll þjónusta yrðu söluskattsskyld myndu tekjur ríkissjóðs af söluskatti lauslega áætlað TVÖFALDAST. Brúttótekjuauki ríkissjóðs yrði því nálægt 9 milljörðum króna á árinu 1985 miðað við forsendur fjárlagafrumvarps (og að enginn hluti tekjuaukans renni í Jöfnunarsjóð sveitarfélaga). Hér er miðað við að söluskattur leggist m. a. á aðföng samneyslunnar og opinberar framkvæmdir þannig að u. þ. b. 10% af tekjuaukanum verði aftur beinn útgjaldaauki fyrir hið opinbera. **Hreinn tekjuauki gæti því verið nálægt 8 milljörðum króna.**
- B. „Ljóst er þó að niðurfelling á ýmsum núverandi undanþáguliðum, einkum á undanþágum einstakra vörutegunda, mun stórbæta möguleika til söluskattseftirlits.“ — Við afnám tekjuskatts á launatekjur liggur beint við að beina mannafla skattstofanna í auknum mæli að söluskattseftirliti. Skilvirkari innheimta, vegna einfaldara söluskattskerfis og herts eftirlits, mun auka tekjur ríkissjóðs til viðbótar um 2—4 milljarða króna.
- C. „Sé tekið mið af þeirri útvíkkun söluskattsskyldusviðsins sem fram kom í svari mínu við fyrstu tveimur liðum fyrirspurnarinnar [segir fjármálaráðherra] lætur nærri að TÓLF PRÓSENT SÖLUSKATTUR SKILAÐI RÍKISSJÓÐI SÖMU TEKJUM OG NÚVERANDI SKATTKERFI.“

8.7 Eignarskattsauki.

Þingmenn Alþýðuflokksins, undir forystu Jóns Baldvins Hannibalssonar, hafa nú lagt fram á Alþingi tillögu um að verðbólgugróði stórfyrirtækja og stóreignamanna verði sérstaklega skattlagður, um. t. d. tveggja ára skeið, í formi nýs, stighækkandi eignarskattsauka. Fyrir utan að afla ríkissjóði tekna mundi sú aðgerð hvetja til vandaðra arðsemismats við nýja fjárfestingu og bættrar nýtingar á húsakosti, vélum og tækjum.

Þingmenn Alþýðuflokksins gera það að tillögu sinni að þessi tekjustofn ríkissjóðs verði margfaldaður frá því sem nú er. Hann á að koma í stað niðurfellingar tekjuskatts. Og hann á að tryggja fjármuni til aukinna framlaga í húsnæðislánakerfið sem með breyttum útlánareglum á einkum að verða að liði þeirri ungu kynslóð sem nú hefur verið úthýst af húsnæðismarkaðinum.

8.8 Niðurstöður um skattkerfisbreytingar.

Í þessari stefnuýfirlýsingu er þess freistað að setja fram á einum stað svör íslenskra jafnaðarmanna við grundvallarspurningum eins og:

1. Hverju þarf að breyta í stjórnkerfi og efnahagsstefnu til þess að tryggja þjóðinni bætt lífskjör þegar til lengri tíma er litið?
2. Hverju þarf að breyta, þegar í stað, til þess að draga úr ört vaxandi eigna- og tekjumun í þjóðfélaginu?

Skipting þjóðarinnar í andstæðar fylkingar, sem berast á banaspjót í harðvítugum stéttaátökum, gengur þvert á hugsjón jafnaðarstefnunnar um **frelsi, jafnrétti og bræðralag**.

Efnahagslegt og félagslegt misrétti, í þeim mæli sem viðgengist hefur í íslensku þjóðfélagi undanfarinn hálfan annan áratug, mun fyrirsjáanlega rjúfa einingu þjóðarinnar á viðsjárverðum tímum og dreifa kröftum hennar í sameiginlegu átaki til að vinna bug á ríkjandi kreppuástandi.

8.9 STEFNU ALÞÝÐUFLOKKSINS MÁ DRAGA SAMAN Í ÞESSAR NIÐURSTÖÐUR:

- Að léttja skattbyrði launþega,
- að uppræta skattsvik forréttindahópa,
- að lækka verðlag með lækkun söluskatts og fleiri aðgerðum,
- að lækka skuldabyrði húsbyggjenda og þá sérstaklega yngri kynslóðarinnar,
- að lækka fjármagns- og vaxtakostnað atvinnulífsins.

**ÞETTA VÆRU KJARABÆTUR Í ÓSVIKINNI MYNT — ÁN VERÐBÓLGU.
ÞETTA VÆRU UMBÆTUR Í RÉTTLÆTISÁTT.**

Fleiri umbætur þarf að gera á skattakerfinu þótt þeirra sé ekki sérstaklega getið hér. Sem dæmi um það má nefna:

1. Ráðstafanir til að lækka jaðarskatta þar sem fjölskyldutekna er aflað af einni fyrirvinnu.
2. Sérstök skattlagning á banka, lánastofnanir, tryggingafélög og verðbréfamarkaði til þess beinlínis að hafa taumhald á offjárfestingartilhneigingu þessara aðila.
3. Hagnaði af starfsemi Seðlabankans verði skilað í ríkissjóð til þess m. a. að stöðva útpenslu þeirrar stofnunar og bruðl með almannafé.
4. Endurskoða þarf ákvæði um skattfrelsi vaxtatekna af stóreignum í formi veð- og skuldabréfa.
5. Endurskipuleggja þarf frá grunni verkaskiptingu ríkis og sveitarfélaga með það fyrir augum að færa tekjustofna frá ríki til sveitarfélaga, tryggja þeim sjálfstæða tekjustofna um leið og sveitarfélög verði stækkuð til þess að efla framkvæmdagetu þeirra. Slíkar breytingar stefndu allar að aukinni valddreifingu og virkara lýðræði.

IX. HAGKVÆMNI OG JÖFNUÐUR

9.0 Í grein Jóns Baldvins Hannibalssonar alþm. í tímariti viðskiptafræðinema um hagstjórn-
arhugmyndir lýðræðisjafnaðarmanna eru settar fram eftirfarandi niðurstöður:

„Að baki þessum hagstjórnarhugmyndum býr sú pólitíska heimspeki, að dreifing hins
efnahagslega valds sé forsenda virks lýðræðis og menningarlegrar fjölbreytni. Ef pólitík í
lýðræðisríki er í eðli sínu málamiðlun, þá snýst hún í efnahagsmálum og hagstjórn fyrst og
fremst um leitina að jafnvægi milli kröfunnar um hagkvæmni annars vegar og kröfunnar um
jöfnuð hins vegar.“

9.1 Pólitík og siðgæði.

Þar segir enn fremur:

„Að vísu gætir enn tvískinnungs í afstöðu sósíaldemókrata til gróðasjónarmiðsins. Í
hugum margra vinstri manna er hagnaðarvonin ómórölsk, ósamboðin manningum. Og
afleiðingar hennar, í óheftum markaðsbúskap, þ. e. misskipting auðs og tekna, eru
fördæmanlegar. Niðurstaðan er samt sú að fremur en að *útrýma* hagnaðarvoninni og draga
þar með úr drifkrafti kerfisins beri að beisla hana í almannabágu.

Tækin til þess eru stofnanir hins pólitíska lýðræðis. Annars vegar eru ríkisstjórnir, sem í
umboði þjóðarmeirihlutans hafa ótal ráð til að stýra fjárfestingu og skattleggja gróða
[samanber tillögur í þá átt í þessari stefnuyfirlýsingu]. Spurningin er hvernig það verði gert á
sem hagkvæmastan hátt. Hins vegar er frjáls verkalýðshreyfing sem beitir samtakamætti
sínum í andófi gegn fjármagnseigendum og minnkar gróða þeirra í formi hækkandi launa og
bættra lífskjara.“

9.2 Hagkerfi — lýðræði.

„Þessi sósíaldemókratíska afstaða til hagstjórnar hvílir á tveimur undirstöðum: Í fyrsta
lagi pólitískum (hugmyndafræðilegum), hins vegar efnahagslegum (tæknilegum). Lýðræðið er
hin pólitíska aðferð sósíaldemókrata í stjórnmalastarfi þar sem þeir hafna valdbeitingu
(byltingu). Þeir gerðu sér snemma grein fyrir orsakasamhengi hagskipunar og lýðræðis.

Lýðræði fær ekki staðist nema þar sem hið efnahagslega ákvörðunarvald dreifist á
marga aðila sem eru óháðir valdhöfunum. Sú röksemdafærsla leiðir til niðurstöðu sem við
köllum blandað hagkerfi þar sem eignarréttarform eru margvísleg og efnahagslegt vald er
dreift. Hinn kosturinn er að valdhafarnir (ríkið) fari einir með þetta gifurlega vald. Það
endar í valdbeitingu, lögregluríki.

Jafnframt felst í þessari afstöðu viðurkenning á nauðsyn samkeppni hinna mörgu aðila á
markaði til þess að framleiðslustarfsemin gegni því hlutverki sínu að leitast við að fullnægja
þörfum og óskum neytenda með sem minnstum tilkostnaði, á sem hagkvæmastan hátt. Það
er forsenda efnahagslegra framfara, hagvaxtar, hækkandi launa, bættra lífskjara.“

Fylgiskjal I.

RIKISSKATTSTJORI SKIPTING EIGNARSKATTISSTOFNS A EIGNABIL VID ALAGNINGU 1984

EIGNAR- SKATTST. BIL KR.	E-I-N-H-L-E-Y-P-I-R			H-J-U-N			S-A-M-T-A-L-S			PERSONUAFSLATTUK		
	EIGNIR FJARHÆÐ 100 KR.	EIGNARSK. FJARHÆÐ KR.	FJOLDI	EIGNIR FJARHÆÐ 100 KR.	EIGNARSK. FJARHÆÐ KR.	FJOLDI	EIGNIR FJARHÆÐ 100 KR.	EIGNARSK. FJARHÆÐ KR.	FJOLDI	TIL GK. FJARHÆÐ KR.	EIGNARSK. FJARHÆÐ KR.	FJOLDI
0	45506706	205098	34697	147108513	482756	7574	192615219	687854	42271	158287	26	
616000	20777109		24966	91268360		43274	112045469		68240			
780000	18668590		2981	68535672		13162	87204263		16143			
924000	38174857	1477679	2194	119133395	5206224	8084	157308253	6683903	10278	2886067	4452	
1232000	31326955	9657017	3591	101331949	30081020	11214	132658904	39738037	14805	15885520	6202	
1560000	7454988	12747365	2296	27664499	41638906	7372	35119487	54386271	9668	19248164	3800	
1694000	17262675	3681078	459	48733033	13639856	1706	65995708	17320934	2165	5737312	839	
2079000	6956184	9545370	925	19950966	26867456	2622	26907151	36412826	3547	10622462	1296	
2310000	10089506	4252014	318	22485922	12180692	914	32575428	16432706	1232	4834433	461	
2695000	6939910	6576584	406	11616206	14677796	902	18556117	21254380	1308	5373189	457	
3080000	9127819	4792304	243	17499948	8026926	406	26627767	12819230	649	2950746	215	
3850000	4757017	6692968	267	9683474	12786604	518	14440491	19479572	785	3549173	255	
4620000	3430211	3674428	114	6389238	7480188	252	9819450	11154616	346	2034934	116	
5390000	1993428	2747419	69	3448758	5121300	128	5442187	7868719	197	1090207	57	
6160000	2683521	1634409	35	6594167	2831722	60	9277688	4466131	95	571122	29	
7700000	3082182	2676133	34	6897495	5531100	96	979677	7813455	135	725806	38	
11550000	1844629	2676133	34	4485413	6019100	72	6330042	8695233	106	453040	25	
15400000	865627	1656068	13	1815175	4009200	34	2680802	5665268	47	203731	11	
23100000	837616	773505	5	721585	1650316	10	837616	2455612	15	84885	5	
30800000	1066021	990490	3		670686	2	1787606	773505	3	25747	2	
38500000			3					1661176	5	29500	1	
50000000												
-YFIR	23284558	76825580	73658	715363775	198923848	98382	948209334	275749428	172040	76444325	18267	

Fylgiskjal II.

DREIFING EIGNARSKATTS Á FRAMTELJENDUR.

T A F L A 2 ')

Áætluð dreifing eignarskatts og skattgreiðslna m. v. álaðminnu 1984
(einstaklingar og hjón)

Eignarsk. bil. þús. kr.	Fjöldi framteljenda	Eignir Fjárhæð millj.	Eignarsk. Fjárhæð millj.	Meðal- eign millj.	Meðalsk. kr.	Eign á hverju bili sem % af heild	% skatt- greiðsla á hverju bili	% heildar- skatta á hverju bili
0	42.271	0	0	0	0	0	24.6	0
0 - 500	55.390	14.793	0.4	0.267	82.0	15.6	32.2	0.1
- 1000	42.924	28.278	16.6	0.659	390	29.8	24.9	6.0
- 2000	26.454	35.083	137.3	1.326	5.190	37.0	15.4	49.9
- 3000	3.250	7.904	50.3	2.432	15.480	8.3	1.9	18.3
- 4000	866	2.984	21.9	3.446	25.290	3.1	0.5	8.0
- 5000	377	1.653	12.9	4.385	34.220	1.7	0.2	4.7
- 6000	174	922	7.5	5.299	43.100	1.0	0.1	2.7
- 7000	93	619	5.2	6.656	55.900	0.7	0.05	1.9
- 10000	137	1.021	8.8	7.453	64.230	1.1	0.08	3.2
- 15000	85	966	8.6	11.365	101.200	1.0	0.05	3.1
- 20000	14	226	2.1	16.143	150.000	0.3	0.008	0.8
- 30000	9	182	1.7	20.222	188.000	0.2	0.005	0.6
- 40000	5	188	1.7	37.600	340.000	0.2	0.003	0.6
Allir	172.049	94.819	275.0	0.551	1603	100	99.996	99.9

1) Heimild: Þjóðhagsstofnun og embætti ríkisskattstjóra.

Fylgiskjal III.

EIGNARSKATTSGREIÐSLUR HÆSTU EIGNARSKATTSGREIÐENDA.

T A F L A 3')

Áætluð dreifing eignarskattsgreiðenda (2-10% hæstu skattgreiðenda)
miðað við álagningu 1984 (einstaklingar og hjón).

Fjöldi e-skgr.	E-skatts greiðendur %	Eigna % af heild.	skattur sem % af heild.	skattgr. meðaltal. kr.
3441	Hæstu 2%	13.4	34.8	27.8 þús.
8602	Hæstu 5%	22.6	50.7	16.2 þús.
17205	Hæstu 10%	30.7	61.3	10 þús.

1) Heimild: Þjóðhagsstofnu og embætti ríkisskattstjóra.

Fylgiskjal IV.

Gylfi Þ. Gíslason:

LÝÐRÆÐI, FJÖLRÆÐI OG MARKAÐSBÚSKAPUR

(Fyrirlestur fluttur á vegum Varðbergs, samtaka um vestræna samvinnu, 20. febr. 1982.)

I.

Hagkerfi vestrænna ríkja mótast í verulegum atriðum af sömu sjónarmiðum. Efnahagslífið fer fyrst og fremst fram á grundvelli markaðsviðskipta milli fyrirtækja og heimila sem hafa eigin tekjur, þó þannig að ríkisvaldið hefur umtalsverð afskipti af efnahagslífinu. Í þessu sambandi er gjarnan talað um markaðsbúskap og slík hagkerfi nefnd markaðskerfi. Hafi ríkisvald veruleg áhrif á það hvað sé framleitt, t. d. á þann hátt að verulegur hluti framleiðslutækja sé í opinberri eign eða beitt sé áætlunarbúskap, eða áhrif eru höfð á tekjuskiptingu, t. d. með viðtæku kerfi almannatrygginga eða fjármálastefnu, er slíkt hagkerfi nefnt blandað hagkerfi. Segja má að hagkerfi vestrænna ríkja sé nú fyrst og fremst blandað hagkerfi þótt „blandan“ sé ekki alls staðar hin sama. Sums staðar eru áhrif markaðsviðskipta meiri en annars staðar, sums staðar ríkisafskipta.

Á þeim 35 árum, sem liðin eru síðan heimsstyrjöldinni síðari lauk, hefur slíkt blandað hagkerfi reynst mjög árangursríkt í vestrænum löndum. Ekki aðeins reis Vestur-Evrópa úr ægilegum rústum með undraverðum hraða. Að endurreisninni lokinni hélt mikill hagvöxtur áfram, vöruframboð reyndist fjölbreytt, atvinna mikil, lífskjör bötunuðu og framfarir urðu miklar í félagsmálum og menntamálum.

Á undanförunum árum hefur orðið nokkur kreppa í þessum þjóðfélögum. Þar hefur komið til verðbólgu og samtímis til atvinnuleysis. Þetta hefur verið nefnt „stagflation“, orð sem myndað hefur verið úr orðunum „stagnation“ (stöðnun) og „inflation“ (verðbólga) en til skamms tíma var það ríkjandi skoðun að þetta tvennt ætti ekki að fara saman. Annaðhvort væri vandamálið atvinnuleysi eða verðbólga. Í aðildarríkjum Efnahags- og framfarastofnunarinnar í París er verðbólga nú talin 9,5%. Það þykir mikið á þeim bæjum og er spáð að hún muni lækka um 1% á næstu 18 mánuðum. En atvinnuleysið er geigvænlegt. Á þessu ári er talið að 28,5 milljónir manna muni verða atvinnulausir í aðildarríkjunum eða 8% af vinnuaflinu.

Ég er ekki beðinn um að fjalla hér um þær skoðanir sem uppi eru á orsökum þessa og skilyrðum þess að ráða hér bót á. Mér er hins vegar ætlað að ræða stuttlega um einkenni og sérstöðu þessara misjafnlega blönduðu hagkerfa vestrænna ríkja og þær breytingar eða tilhneigingu til breytingar sem á þeim hafa orðið og kunna að verða um þessar mundir.

Fyrir hálfu öðru ári kom út í Svíþjóð lítil bók með tveim ritgerðum eftir prófessor Assar Lindbeck sem ásamt Gunnari Myrdal Nóbelsverðlaunahafa er talinn einn merkasti og kunnasti hagfræðingur Norðurlanda og er formaður þeirrar nefndar sem úthlutar Nóbelsverðlaunum í hagfræði. Hann er raunar víðkunnur, einnig í Bandaríkjunum og Vestur-Evrópu, enda var hann um skeið prófessor í Bandaríkjunum og hefur skrifað mikið á ensku. Í þessari bók voru tvær ritgerðir, og fjallar hin fyrri einmitt um þann vanda sem hann telur nú steðja að blönduðum hagkerfum vestrænna ríkja. Bókin vakti gífurlega athygli í Svíþjóð. Ég hef ekki séð hennar getið hér. Mér datt því í hug að segja hér frá helstu sjónarmiðum hans og geri það með ánægju vegna þess að ég er persónulega sömu skoðunar í öllum meginatriðum.

II.

Frelsi einstaklingsins í vestrænum iðnríkjum hvílir á tveim undirstöðum: Lýðræði í stjórnámálum og fjölbreytni í menningar- og félagslífi sem Lindbeck nefnir „plúralisma“ og mér finnst mega þýða sem fjölræði. Alkunna er hvað felst í lýðræði. Hitt er mönnum ekki jafnljóst hvað felst í fjölræði. Menn gera sér ekki grein fyrir í hversu ríkum mæli það fjölræði, sem við óskum eftir og metum mikils, er tengt efnahagslífinu og hagkerfinu. Vestrænt fjölræði er annars vegar fólgið í því að þjóðfélagið byggist á fjölmörgum frjálsum áhrifahópum sem sumpart keppa hver við annan og hafa ólíka hagsmuni og skoðanir. Hins vegar er einkenni þess að einstaklingar þjóðfélagsins, sem launþegar, neytendur, framleiðendur, sparendur, rithöfundar, listamenn o. s. frv., hafa verulegt frjálsræði til þess að fara sínu fram án þess að þurfa að spyrja ríkisvaldið eða aðrar voldugar stofnanir leyfis. Vestrænt fjölræði felst m. ö. o. í því að ákvörðunarvaldi er dreift í mjög ríkum mæli og störfum og ábyrgð skipt milli ríkis, sveitarfélaga, fyrirtækja, heimila og ýmiss konar samtaka, svo sem launþegasamtaka, stjórnámálaflokka og menningarfélaga. Afleiðing þessa er að nýjar hugmyndir, ný störf, nýjar afurðir og nýjar framleiðsluaðferðir eiga auðveldara uppdráttar en ætti sér stað ef ein eða fáar miðstýrðar stofnanir stjórnuðu athöfnum einstaklinga eða hópa.

Í vestrænum ríkjum hefur mönnum ekki verið nógu ljóst að nán tengsl eru milli þessara atriða og markaðspátta hagkerfisins, þ. e. samspilsins milli eftirspurnar, framboðs og verðs á vörum, þjónustu, fjármagni, vinnuafli og upplýsingum á markaði sem er nokkurn veginn frjáls. Markaðskerfið hefur geysiflóknu hlutverki að gegna. Í fyrsta lagi þarf það að veita framleiðendum upplýsingar um hvers neytendur óska. Í öðru lagi þarf það að veita neytendum upplýsingar um lægsta kostnaðinn við að framleiða afurð. Í þriðja lagi þarf það að hvetja fyrirtæki til að framleiða það sem óskað er eftir og bjóða fram nýjar afurðir, jafnframt því að finna nýjar framleiðsluaðferðir. Í fjórða og síðasta lagi þarf það að samræma ótölulegan fjölda ákvarðana þannig að framleiðslan falli að eftirspurn neytenda eftir afurðum og annarra fyrirtækja eftir framleiðsluþáttum. Það er slíkt markaðskerfi, með þeirri samkeppni og því frjálsræði til að stofna ný fyrirtæki er því fylgir, sem gerir dreifða ákvarðanatöku mögulega í flóknu efnahagslífi. Ef ekki væri um að ræða markaðskerfi sem starfar sómasamlega væri nauðsynlegt að færa ákvörðunarvaldið á eina eða fáar hendur. Þá yrði valdhafi að ákveða á hverju neytendur skuli eiga kost, hvað fyrirtæki skuli framleiða, hvaða nýjar afurðir skuli boðnar, hvar skuli framleitt og hvernig vinnuafli og fjármagn hagnytt. En þá yrði fjölræðið fljótt úr sögunni.

III.

Assar Lindbeck telur að í vestrænum iðnríkjum sé um að ræða sterkar tilhneigingar sem gætu orðið til þess að grafa undan markaðsbúskapnum og dreifðri ákvarðanatöku — og þá um leið undan fjölræðinu — ef menn eru ekki vel á verði. Hin hefðbundna verkaskipting milli heimila, fyrirtækja, einkasamtaka og opinberra aðila sé að vissu leyti að fara forgörðum. Hér eru engin ill öfl á ferðinni þvert á móti er hér oft um að ræða óráðgerð aukaáhrif breytinga sem leiða eiga til framfara og eiga fylgi mikils hluta almennings.

Það er á fimm sviðum sem breytingarnar eiga sér stað fyrst og fremst.

Í fyrsta lagi setur ríkisvaldið sér æ ákveðnari og nákvæmari markmið varðandi atvinnustig, tekjudreifingu, umhverfisvernd og tryggingu gegn skyndilegum breytingum í efnahagslífinu.

Í öðru lagi fara áhrif þeirra hugmynda um þjóðfélagsmál vaxandi sem ekki aðeins telja nauðsynlegt að hið opinbera annist þjónustu á sívaxandi sviðum, svo sem í skólámálum og við heilsugæslu, heldur hafi einnig vaxandi eftirlit með ákvörðunum fyrirtækja og heimila.

Í þriðja lagi gætir kosta stórreksturs og samruna fyrirtækja í æ ríkara mæli, fyrirtæki og ýmsar stofnanir verða æ stærrí og áhugi ríkisvaldsins á því að eiga aðild að þeim og hafa eftirlit með þeim vex.

Í fjórða lagi hefur tækniþróunin í för með sér ýmis áhrif sem valda fyrirtækjum ekki kostnaði en valda mengun og áhættu fyrir starfsfólk og neytendur en það hefur á hinn bóginn í för með sér aukin ríkisafskipti og aukin útgjöld að hálfu ríkisins.

Í fimmta og síðasta lagi er tilhneiging til þess að óska verndar fyrir innlenda atvinnustarfsemi og innlent félagsmálakerfi gagnvart alþjóðlegri samkeppni.

Hér er þannig ekki aðeins um það að ræða að stjórnmalámennt vilji í vaxandi mæli hafa áhrif á efnahagslífið og mannlífið yfirleitt, eða að slíks sé krafist af þeim, heldur einnig um afleiðingar tækniþróunar og hins að markaðskerfið er ekki fullkomið. En vaxandi ríkisafskipti valda því að æ erfiðara verður að samræma ólík markmið í efnahagsmálum, ekki aðeins í þjóðfélaginu sem heild, svo sem varðandi tekjuskiptingu, hagkvæmni, hagvöxt, atvinnu og verðbólgu, heldur einnig í einstökum landshlutum, tekjur einstakra starfshópa í hlutfalli við aðra o. s. frv. Vegna þess hve flókið efnahagslífið er leggja ýmis ríkisafskipti stein í götu markaðskerfisins, auk þess sem þau geta haft áður ófyrirsjáanleg áhrif sem þá kalla á ný afskipti o. s. frv. Sem dæmi um ráðstafanir, sem „neyða“ ríkisvaldið til nýrra afskipta, eru opinberar verðákvarðanir og bein stjórn á framleiðslu og notkun framleiðsluþátta á ýmsum sviðum efnahagslífsins. Í þessu sambandi má nefna hámarksverð á jarðgasi í Bandaríkjunum og skort á gasi sem sigldi í kjölfarið, húsaleiguákvæði sem leitt hafa til húsnaðisskorts, ýmiss konar ákvæði um verðlag og afköst á sviði samgöngumála sem leitt hefur til mikils kostnaðar og lélegrar nýtingar, ákvæði um hámarksvexti sem leitt hafa til fjármagnsskorts o. s. frv. Og það eru ekki aðeins afskiptin sjálf sem reynst hafa varhuga-verð, heldur ekki síður aðferðirnar sem beitt hefur verið og fólgnar hafa verið í fyrirmælum og skömmtunaraðferðum, í stað þess að leitast við að gera það hagkvæmt að fyrirtæki og einstaklingar hagi sér í samræmi við heildarhagsmuni.

IV.

Hverjar verða afleiðingarnar?

Assar Lindbeck bendir á að góður tilgangur sé oft að baki þessara tilhneinginga innan nútímabjóðfélags. Fæstir draga í efa kosti stórreksturs á ýmsum sviðum og að nauðsynlegt sé að hafa afskipti af markaðskerfinu í því skyni að vernda umhverfi, að auka öryggi starfsmanna og neytenda, að bæta gæði þeirrar vöru og þjónustu sem boðin er fram til samneyslu og styðja þá sem af einhverjum ástæðum standa höllum fæti varðandi tekjuöflun og atvinnu. Opinber stuðningur við fjölmiðla og ýmsa menningarstarfsemi getur einnig aukið fjölbreytni í upplýsingastarfsemi og menningarlífi ef slíkum stuðningi er dreift hæfilega og hann er almenns eðlis. En samt geta heildaráhrif allra þessara ráðstafana, ef við gætum okkar ekki, einkum vegna aðferðanna sem beitt er, orðið til þess að valda breytingum á þjóðfélaginu sem ekkert okkar hefði óskað eftir.

Í fyrsta lagi geta slík afskipti truflað markaðskerfi og verðmyndun. Það verður smám saman erfiðara að stofna ný fyrirtæki. Alþjóðleg samkeppni hefur að vísu dregið úr áhrifum samtaka fyrirtækja í einstökum ríkjum. En markaðskerfinu í vestrænum ríkjum er samt viss hætta búin. Enn alvarlegri áhrif hefur það þegar ríkisvaldið hefur afskipti af einstökum starfsgreinum. Þá er lagður steinn í götu eðlilegrar verðmyndunar. Oft er hér í raun og veru um að ræða endurvakningu hinna gömlu verndartollahugmynda og kenninga kaupauðgisstefnunnar eða merkantilismans um stjórn ríkisins á iðnaði og viðskiptum. En fyrir löngu hefur verið sýnt fram á að slíkar ráðstafanir skerða bæði hagkvæmni og velferð.

Í öðru lagi verður afleiðing þess, að yfirvöld hafa aukin áhrif á fjárfestingu og framleiðslu, þau að ákvarðanir eru teknar af aðilum sem hafa ekki nægilega sérþekkingu á

framleiðsluskilyrðum og markaðsmöguleikum. Auk þess er hætt á að ákvarðanir séu miðaðar við skamman tíma og hagsmuni í stjórnmálum. Ef aðstæður verða þannig að samningar við stjórnmálamenn og embættismenn verða mikilvægari fyrir hag fyrirtækis en góð stjórn á framleiðslu, framkvæmd nýrra hugmynda og framsýnt sölustarf þá er bæði hagkvæmni og velferð í hættu. Þá er sú tilhneiging fyrirtækja áberandi að falast eftir aðstoð ríkisvaldsins, ábyrgðum þess, fjárframlögum og innflutningsvernd. Hér má segja að um sé að ræða tilhneingingu til „félagslegrar aðstoðar“ við atvinnurekendur. Þeir gegna ekki í sama mæli og áður hinu hefðbundna hlutverki sínu að taka á sig áhættu. En um leið dregur úr áhrifum markaðskerfisins. Skyld þessu er eflaust sú tilhneiging launþegasamtaka að vilja takmarka hagnaðarmöguleika fyrirtækja. Þar sem það hefur átt sér stað í ríkum mæli hefur orðið vart minnkandi framtakssemi og aukinnar þátttöku ríkisvaldsins í atvinnurekstri.

En víðtækustu afleiðingar hinna auknu ríkisáhrifa sjást í þriðja lagi ef litlið er á málið í heild frá stjórnmálalegu, þjóðfélagslegu og menningarlegu sjónarmiði. Valdahlutföll í þjóðfélaginu taka gagngerum breytingum. Aðstæður geta smám saman orðið þannig að áhrif ekki aðeins fárra stjórnmálamanna og embættismanna, heldur einnig nokkurra atkvæðamikilla forstjóra stórra fyrirtækja — og í ýmsum löndum jafnframt völdugra verkalýðsleiðtoga — vaxi verulega á kostnað neytenda, lítilla fyrirtækja og þeirra sem stofna vilja ný fyrirtæki. Við gætum hafnað í þjóðfélagi þar sem valdið er í höndunum á litlum hópi stjórnmálamanna, stóratvinnurekenda og verkalýðsleiðtoga, sem tengjast bræðraböndum og leysa málin út frá sínum eigin sjónarmiðum en ekki með tilliti til heildarhagsmuna þjóðarinnar. Þá verða sambönd og samningar orðnir mikilvægari í efnahagslífinu en hugmyndaauði og framtakssemi og hæfileikinn til þess að keppa á markaði.

V.

Að sjálfsögðu verður að láta þess getið að ýmiss konar ríkisafskipti af atvinnulífi í vestrænum iðnríkjum hafa leitt til hagkvæmari hagnýtingar framleiðsluaflla en ella og þau hafa jafnframt bætt skilyrði ýmissa þjóðfélagshópa til athafnafrelsis, einkum og sér í lagi þeirra sem orðið hafa út undan en fengið hafa tekjur sínar bætтар. En dæmi má einnig finna um hið gagnstæða.

Ef athuguð eru þau ríkisafskipti sem draga úr valfrelsi í þjóðfélaginu verður að greina milli þeirra afskipta sem hafa áhrif á fyrirtæki og einstaklinga. Almennigur verður ekki beint var við áhrif afskipta af atvinnurekstri þótt þau geti orðið til þess að draga úr framkvæmdasemi. En hann finnur ef ráðstafanirnar snerta hann beinlínis, svo sem á sér stað þegar settar eru reglur sem torvelda stofnun nýrra fyrirtækja eða gera rekstur smáfyrirtækja erfiðan, reglur um lokunartíma verslana, sem torvelda neytendum innkaup, takmarkanir á ráðstöfun á húsnæði og byggingarskilyrðum, gjaldeyrisreglur sem torvelda utanlandsferðir, reglur um skólahald o. s. frv. Mjög háir tekjuskattar geta einnig haft þau áhrif að menn reyni ekki að bæta afkomu sína með aukinni athafnasemi heldur með því að ætlast til meira af hinu opinbera.

VI.

Að síðustu spyr Assar Lindbeck hvað unnt sé að gera til þess að koma í veg fyrir þessa þróun sem hann telur mjög varhugaverða. Hann nefnir sjö atriði.

1. Þar sem fjölræðisþjóðfélag er nátengt dreifðri ákvarðanatöku í efnahagsmálum, sem að hinu leytnu gerir markaðsbúskap nauðsynlegan, er frumforsenda fjölræðis að haggerfið mótist fyrst og fremst af markaðsbúskap. Það verður að hafa vissan hemil á stórfyrirtækjum. Efnahagskerfið verður að vera opið gagnvart erlendri samkeppni.
2. Til þess að varðveita samkeppni og sómasamlegan markaðsbúskap verður ríkisvaldið að forðast afskipti af einstökum sviðum efnahagslífsins, aðstoð við einstök fyrirtæki,

atvinnugreinar eða landsvæði, ódýra lánaþyrirgreiðslu, verðlagsafskipti, innflutningshöft, leyfisveitingar og skömmtun. Afskipti ríkisvaldsins af efnahagslífi eiga að lúta að almennum skilyrðum til atvinnurekstrar, að því að bæta umhverfi fyrirtækjanna en ekki hafa áhrif á sjálfan rekstur þeirra.

3. Eignaraðild og yfirlát yfir fjármagni og framleiðslutækjum verða að vera dreifð á margar hendur til þess að auðvelda nýtt framtak og skilyrði til stofnunar nýrra fyrirtækja.
4. Aðrar stofnanir, svo sem verkalyðsfélög, samvinnufélög, menningarfélög og stjórn-málafélög, háskólar og rannsóknastofnanir, verða að vera svo óháð ríkisvaldinu sem mögulegt er.
5. Yfirlátin yfir hinum stóru fjármagnsstofnunum, bönkum, lífeyrissjóðum, tryggingarfélögum, fjárfestingarsjóðum o. s. frv. ættu að dreifast á fleiri hendur.
6. Áhrif launþega innan fyrirtækja ættu að vaxa.
7. Réttlátari skipting tekna og eigna milli heimila ætti að auka skilning á markaðsbúskapnum og þá sérstaklega á hlutverki hagnaðar í hagkerfinu.

Ef höfð yrði hliðsjón af þessum atriðum við stefnumótun í efnahagsmálum telur Assar Lindbeck að ríkisvaldið gæti einbeitt sér að þeim verkefnum, sem almenningur telji í raun og sannleika mikilvæg og ekki megi búast við að jafnvel hið fullkomnasta markaðskerfi gæti leyst, í stað þess að eyða kröftum sínum í ótal afskipti sem hafa skammvinn áhrif og oft beinlínis skaðleg. Dæmi um slík mikilvæg verkefni séu viðleitni til þess að útrýma fátækt og bæta atvinnuskilyrði þeirra sem hafa takmarkaða starfsgetu, að fegra umhverfi í þéttbýli og auðvelda fólki að njóta náttúrunnar, að tryggja stöðugri og jafnari hagvöxt og bæta gæði þeirrar vöru og þjónustu sem boðin er fram til samneyslu. Samskipti fyrirtækja og embættismanna gætu þá miðast við verkefni þar sem báðir hafa sitt til mála að leggja: Samgöngumál, orkumál, skipulagsmál o. s. frv. Óski menn víðtækra ráðstafana af opinberri hálfu á sviði félagsmála — í þeim hópi kveðst Assar Lindbeck vera — og í þeim hópi er ég einnig — eigi það að vera höfuðkrafta þeirra að látið sé af ríkisafskiptum á ótal öðrum sviðum þar eð þeim fylgi sóun á starfskröftum stjórnmalamanna og stjórnsýslumanna og skapi óvissukennd hjá almenningi.

Mér kæmi ekki á óvart þótt ýmislegt, sem hér hefur verið sagt, þætti umhugsunarvert miðað við aðstæður á Íslandi.

Hagkvæmni og jöfnuður

eftir Jón Baldvin Hannibalsson, sem skrifar fyrir Alþýðuflokkinn

I

Kapítaliskir framleiðsluhættir hafa átt fáa aðdáendur jafninnblásna og Karl Marx. Hann lýsti með aðdáun byltingarkenndum áhrifum þessarar voldugu framleiðsluvélar, sem knúin var áfram miskunnarlaust af gróðavon kapítalistanna. Framleiðslugeta kapítalismans var margföld á við eldri samfélagsgerðir. Og í leiðinni umbylti hann mannlegu samfélagi, umturnaði yfirborði jarðar og lagði heiminn að fótum sér sem eitt framleiðslu- og markaðssvæði.

Í huga Marx var kapítalisminn framfarasinnað afl. Kommúnismi Marx var þá fyrst hugsanlegur, þegar kapítalisminn hefði útrýmt skortinum. Kommúnisminn í ritum Marx er því draumsýn allsnægtaríkisins, þar sem vandamálið er ekki lengur ónóg framleiðsla, skortur heimsins gæða, heldur „réttlát“ skipting allsnægtanna.

Samkvæmt þessari kenningu var rússneska byltingin sögulegt slys, misskilningur, eins konar fyrirburður í tímanum. Því að framleiðsluvél sósíalismans stentz engan samanburð við kapítalisma. Sósíalisminn skilar því ekki vörunum og endar sem skömmtunarstjórn skortsins.

Afnám samkeppni á markaði lokar öllum boðleiðum milli framleiðenda og neytenda um þarfir, óskir, kostnað og hagkvæmni. Þar með verður skynsamlegur áætlunarbúskapur óframkvæmanlegur. Í staðinn koma geðþóttaákvæðanir valdhafa, sem enginn framkvæmir, án valdbeitingar. Öllum leiðum frumkvæðis og nýjunga er lokað. Kerfið endar í stöðnun. (Tækni)framfarir eru ósamrýmanlegar fullkomnu öryggi, *status quo*.

Við þetta bætist að dreifð ákvarðanatöku fjölda smárra aðila, en það er forsenda lýðræðis, er ósamrýmanleg þessu kerfi. Þannig endaði draumurinn um allsnægtaríkið í Gúlagi ógnarstjórnarinnar.

Afstaðan til gróðamótífsins (einkaeignarréttur og samkeppni margra á markaði) sker gjarnan úr um afstöðu manna til hins æskilega skipulags efnahagsstarfseminnar og hagstjórnaraðferða (venjulega kallað stjórnsmál).

Fíðusinn hjá Marx var að síharðnandi samkeppni sífellt færri og stærri kapítalista eftir síminnkandi gróða mundi að lokum leiða til þvílíkrar umskautunar þjóðfélagsins, að hinn snauði fjöldi mundi að lokum rísa upp og taka völdin (bylting) og þjóðnýta framleiðsluferfið. Eftir það myndu allir lifa hamngjusamlega við allsnægtir (sósíalismi).

II

Sérstök sósíaldemókratísk hugmyndafræði um hagkerfi og þjóðfélag byrjaði í þessum punkti að verða viðskila við Marx fyrir u.þ.b. 100 árum. Þýzkir og brezkir sósíaldemókratar (Bernstein og Fabrianfélagið) áttuðu sig á því, að forspár Marx um þróunina rættust ekki; þær voru hugarburður en ekki vísindi. Smáum fyrirtækjum fór fjölgandi en ekki fækkandi; millistéttin þurrkaðist ekki út, heldur stækkaði. Hagkvæmni stórrækstrar framkallaði nýja stétt tæknimanna, sem leysti kapítalista af hólmi. Eignarréttarformið skipti ekki meginmáli í stórrækstri. Það sem skiptir máli er að General Motors framleiði ódýra bíla, í samræmi við óskir og þarfir neytenda. Og að pólitísk valddreifing haldi stétt fjármagnseigenda í skefjum; sem Galbraith kallar „Countervailing Power“. Niðurstaðan var að bylting við þessi skilyrði væri bara bull; í staðinn kom „óhjákvæmileiki“ hægfara umbóta.

Frá og með millistríðsárunum var fátt orðið líkt með skyldum, annars vegar Marx-Lenínistum og hins vegar sósíaldemókrötum.

Lífið er stundum mikill iðjubjálfari, segir Benjámin. Sósíaldemókratar vísuðu að lokum alveg á bug metafísk marxismans um „óhjákvæmilegt“ hrun kapítalismans, vegna innbyrðis samkeppni kapítalístanna um gróðann. Þeir gerðu sér grein fyrir því að hagnaður er óhjákvæmilegur, hvort heldur er í markaðskerfi eða þjóðnýtingarkerfi. Reynslan sýnir að hlutfall fjárfestingar (hagnaður, sem haldið er eftir í fyrirtækjum) er hærra í Sovétríkjunum en það var jafnvel á mesta grózkuskeiði iðnríkjanna. Ástæðan er m.a. sú, að í því kerfi er engin frjáls verkalýðshreyfing né pólitísk andstaða til að tryggja hlut launþega í gróðanum, í formi hærri launa, bættra lífskjara. Þar að auki skilar þessi mikla fjárfesting í þjóðnýtingarkerfinu ekki sama arði, vegna þess að ágóðavoninni hefur verið útrýmt, boðmiðlun markaðskerfisins um óskir og þarfir neytenda verið tekin úr sambandi og leiðum frumkvæðis og nýjunga um leið lokað.

Að vísu gæti enn tvískinnungs í afstöðu sósíaldemókrata til gróðasjónarmiðsins. Í hugum margra vinsírimanna er hagnaðarvonin ómórölsk, ósamboðin manningum. Og afleiðingar hennar, í óheftum markaðsbúskap, þ.e. misskipting auðs og tekna, eru fordæmanlegar. Niðurstaðan er samt sú, að fremur en að útrýma hagnaðarvoninni og draga þar með úr drifkrafti kerfisins, beri að *beizla* hana í almannaþágu.

Tækin til þess eru stofnanir hins pólitíska lýðræðis. Annars vegar eru ríkisstjórnir, sem í umboði þjóðarmeirihlutans hafa ótal ráð til að stýra fjárfestingu og skattleggja gróða. Spurningin er, hvernig það verði gert á sem hagkvæmastan hátt. Hins vegar er frjáls verkalýðshreyfing, sem beitir samtakamætti sínum í andófi gegn fjármagnseigendum, og minnkar gróða þeirra í formi hækkandi launa og bættra lífskjara.

Þessi sósíaldemókratíska afstaða til hagstjórnar hvílir á tveimur undirstöðum: Í fyrsta lagi pólitískum (hugmyndafræðilegum), hins vegar efnahagslegum (tæknilegum). Lýðræðið er hin pólitíska aðferð sósíaldemókrata í stjórnmalastarfi, þar sem þeir hafna valdbeitingu (byltingu). Þeir gerðu sér snemma grein fyrir orsakasamhengi hagskipunar og lýðræðis. Lýðræði fær ekki staðizt, nema þar sem hið efnahagslega ákvörðunarvald dreifist á marga aðila, sem eru óháðir valdhöfunum. Sú röksemdarfærsla leiðir til niðurstöðu sem við köllum blandað

hagkerfi, þar sem eignarréttarform eru margvísleg og efnahagslegt vald er dreift. Hinn kosturinn er að valdhafarnir (ríkið) fari einir með þetta gífurlega vald. Það endar í valdbeitingu, lögregluríki.

Jafnframt felst í þessari afstöðu viðurkenning á nauðsyn samkeppni hinna mörgu aðila á markaði, til þess að framleiðslustarfsemin gegni því hlutverki sínu að leitast við að fullnægja þörfum og óskum neytenda með sem minnstum tilkostnaði, á sem hagkvæmastan hátt. Það er forsenda efnahagslegra framfara, hagvaxtar, hækkandi launa, bættra lífskjara.

III

Hlutverk ríkisvaldsins, sem lýtur aga hins pólitíska lýðræðis, er hins vegar þjóðingarmikið í þessu stjórnkerfi, en samt takmarkað. Hlutverk þess á að vera að leiðrétta það jafnvægisleysi, sem leiða mundi af óheftri framrás markaðsafla og gróðasjónarmiðs og lýsir sér í misskiptingu þjóðarauðs og tekna. Hugmyndin er sú að ríkisvaldið og aðrar stofnanir lýðræðisins, hafi áhrif í þá átt að jafna eigna- og tekjuskiptingu, tryggja þau lágmarkskjör sem útrýma fátækt og örbirgð, og félagslegt öryggi allra, sem ekki geta séð sér farborða af eigin rammleik.

Keynes bætti um betur þegar hann lagði þessari stjórnálaheimspeki til sérstaka hagfræðikenningu, sem var um það, að þjóðfélagið gæti tekið lán hjá framtíðinni, til þess að koma í veg fyrir samdráttartilhneigingar og kreppu. Sú kenning er í svo rökréttu framhaldi af pólitískum praxis hins blandaða hagkerfis, að kratar voru farnir að framkvæma kenninguna, áður en hún var sett fram.

Þrátt fyrir ærna tilburði til að hnekkja þessari kenningu (Keynesismanum), stendur hún óhöggðu enn í dag að mínu mati.

Niðurstaðan er blandað hagkerfi, þar sem eignarréttarformið býður upp á fjölbreytni, samkeppni á markaði er meginreglan í atvinnulífinu og hagnaðarvonin er enn driffjöður kerfisins. Hagstjórnarlist ríkisvaldsins felst í þeirri viðleitni að viðhalda jöfnuði milli kröfunnar um hagkvæmni (arðsemi) og jöfnuð (hámarks velferðar, áður kallað réttlæti). Þetta kerfi skilar því aðeins árangri, að stofnanir hins pólitíska lýðræðis séu virkar og mannréttindi réttarríkisins tryggð í reynd.

Fyrstu tvo áratuginu eftir stríð skilaði þetta kerfi árangri, sem er einsdæmi í sögunni. Þá skapaðist smám saman viðtæk pólitísk samstaða um grundvallaratriði og vinnubrögð, um leið og dró úr hug-

myndafræðilegri togstreitu og stéttaátökum. Á seinasta áratug hefur þetta breytt verulega. Samstaðan um velferðarríkið og „hlutföllin“ í hinu blandaða hagkerfi, er rofin. Hugmyndafræðileg átök milli markaðshyggju og ríkisforsjár hafa skerpzt á nýjan leik. Það kalla menn „kreppu velferðarríkisins“.

IV

Á undanförunum áratug hefur gætt tilhneigingar til sívaxandi ríkisforsjár á kostnað hinna smærri eininga efnahagslífsins. Þetta hefur verið meira áberandi á Íslandi en víðast hvar annars staðar á Vesturlöndum. Það hefur orðið valdatilfærsla frá forstöðumönnum fyrirtækja, sem eiga að taka áhættu í atvinnulífinu og bera ábyrgð gerða sinna, til forystumanna stjórnmalaflokka og atvinnuvegasamtaka, forstjóra stórfyrirtækja, toppembættismanna og verkalýðsforingja. Ákvörðunarvaldið í efnahagslífinu virðist hafa færzt frá þeim, sem eiga að taka áhættu, bera ábyrgð og hafa þekkingu, til pólitískra aðila, sem hneigjast til að láta fylgisvon og skammtímasjónarmið ráða gerðum sínum og bera endanlega ekki ábyrgð á ráðstöfun fjármagnsins. Afleiðingarnar lýsa sér í minnkandi arðsemi, minni hagvexti, lélegri lífskjörum og minni velferð, en ella hefði verið.

Á Íslandi er svo komið, að heilu atvinnuvegirnir eru á framfæri „ríkisins“, þ.e. skattgreiðenda. Ekki er lengur um það að ræða að atvinnurekendur taki áhættu í samkeppni á markaðnum, því að þeir eru endurtryggðir hjá ríkinu. Pólitísk ítök skipta þá meira máli en góð stjórnun, frumkvæði, nýjungar, samkeppnishæfni.

Þetta lýsir sér í mörgu. Landbúnaðurinn er t.d. algerlega á ríkisframfæri. Hann nýtur innflutningsverndar, fjárfestingar- og framleiðslustyrkja, niðurgreiðslna og útflutningsbóta, án nokkurs tillits til eftirspurnar á markaði.

Sjávarútvegurinn er í kreppu vegna ríkisstýrðrar offjárfestingar í takmarkaða auðlind. Hallarekstrinum, sem af hlýzt, er bjargað með gengisfellingum, þ.e. ríkisfjármagnaðri verðbólgu.

Nýjar atvinnugreinar eiga hins vegar lítil sem engin ítök í þessu pólitíska stjórnkerfi og eiga því erfitt uppdráttar.

Í stað þess að skapa atvinnuvegunum almenn vaxtarskilyrði hefur ríkisvaldið hneigzt til beinnar íhlutunar á æ fleiri sviðum: Það veitir innflutningsvernd, stýrir verðmyndun, beitir niðurgreiðslum og styrkjum, skammtar fjármagn og ákvarðar kjör þess. Afleiðingarnar eru hvers kyns mismunun í

þágu hefbundinna greina, verndun *status quo* á kostnað framtíðargreina.

Kerfið er meira og minna sjálfvirkt og óveigjanlegt, sbr. hina pólitíska úthlutun fjárfestingarlánasjóða og sjálfvirkt afurðalánakerfi. Bankar og aðrar lánastofnanir stjórna í allt of ríkum mæli af pólitískri fyrirgreiðslu í stað viðskiptalegs mats á áhættu og arðsemi.

Á Íslandi virðist þessi bakdyraþjóðnýting atvinnuveganna vera orðin miklu stærra vandamál, en vöxtur hins hefðbundna velferðarkerfis, (almannaþryggingar, heilsugæzla, skólakerfi). Í þeim efnum hafa ýmsar grannþjóðir okkar gengið mun lengra. Að því er millifærslur velferðarkerfisins varðar er það hins vegar sérstakt rannsóknarefni, að hve miklu leyti þær eru raunverulega tekjujafnandi, og að hve miklu leyti um er að ræða tekjutilfærslu frá lág- og miðlungstekjuhópum til þeirra sem betur eru settir (m.a. vegna sívaxandi skattaundandráttar hinna efnameiri).

V

Pegar lítið er yfir tillögur Alþýðuflokksins um efnahagsmál (einstök þingmál og stefnuyfirlýsingar í stjórnarmyndunarviðræðum við aðra flokka) á sl. verðbólguáratug, er ljóst að flokkurinn hefur staðfastlega verið andvígur hóflausri íhlutun ríkisvaldsins um málefni atvinnuveganna.

Í tvo áratugi hefur flokkurinn varað við afleiðingum óbreyttrar landbúnaðarstefnu. Hann hefur lagt til að niðurgreiðslur og útflutningsbætur væru afnumdar í áföngum og að verðmyndun ráðist af eftirspurn fremur en sjálfvirkri viðmiðun við laun.

Alþýðuflokksmenn voru fyrstir manna til að vara við offjárfestingu í sjávarútvegi og gerðu tillögur um veiðileyfasölu sem hagkvæmri aðferð til að nýta takmarkaða auðlind.

Alþýðuflokksmenn settu fyrstir manna fram kröfuna um raunvexti, til þess að koma í veg fyrir látlausa eignatilfærslu frá sparifjäreigendum (almenningi) til skuldara og til þess að beina takmörkuðu fjárfestingarfé þangað sem það skilar mestum þjóðhagslegum arði.

Alþýðuflokksmenn hafa lagt fram tillögur um endurskipulagningu á stýrikerfi fjárfestingar, með það fyrir augum að viðskiptalegt mat á áhættu og arðsemi ráði meiru um nýtingu fjárfestingar en pólitísk ítök hefbundinna hagsmunahópa eða atkvæðavon stjórnmalamanna.

Þessi dæmi verða að nægja til að sýna að eftirfarandi grundvallarsjónarmið hafa verið ráðandi:

1. Flokkurinn telur að samkeppni margra óháðra aðila á markaði, bæði um nýtingu fjármagns og verð afurða, tryggi bezt hagsmuni neytenda, almennings.

2. Ríkisvaldið á að láta af beinni íhlutun, sem mismunar aðilum atvinnulífsins og dregur úr arðsemi, lífskjörum og velferð. Þetta á við um aðstoð við einstök fyrirtæki, atvinnugreinar eða landsvæði, niðurgreiðslur lána og verðlags, innflutningshöft, leyfisveitingar og skömmtun.

3. Einmitt vegna þess að Alþýðuflokkurinn var og er fylgjandi víðtækum afskiptum ríkisvaldsins, sem stuðla að tekjujöfnun og félaglegu öryggi (almanna-

tryggingar, heilsugæzla, skólakerfi o.fl.) vill hann forðast það, að atvinnulífið lendi á framfæri skattgreiðenda. Það á þvert á móti að skila þeim verðmætum, sem samfélagið óskar að verja til nauðsynlegrar sameiginlegrar þjónustu.

Að baki þessum hagstjórnarhugmyndum býr sú pólitíska heimspeki að dreifing hins efnahagslega valds sé forsenda virks lýðræðis og menningarlegrar fjölbreytni. Ef pólitík í lýðræðisríki er í eðli sínu málamiðlun, þá snýst hún í efnahagsmálum og hagstjórn fyrst og fremst um leitina að jafnvægi milli kröfunnar um hagkvæmni annars vegar og kröfunnar um jöfnuð hins vegar.

(Úr Hagmálum, 25. árg. 1984, bls 22—25.)

Fylgiskjal VI.

Launamálaráð Bandalags háskólamanna:

EFNAHAGSVANDINN—

Hvernig hefur skattbyrði fyrirtækja verið lækkuð?

Efnahagsvandinn frá sjónarhorni launafólks felst í vaxandi atvinnuleysi og sífellt rýrari kaupmætti launa.

Efnahagsvandi ríkisstjórnarinnar virðist annar. Þeir mæla sig móða yfir minnkandi hagvexti í stað þess að ræða skilvirka atvinnustefnu og þeir klifa á nauðsyn „eðlilegrar“ arðsemi einkafjármagns en skeyta lítið um framfærsluvanda fjölda launamanna og fjölskyldna þeirra. Þeir tala um slæma fjárhagsstöðu ríkissjóðs þegar ríkisstarfsmenn krefjast markaðs-launa eða almenningur krefst kjarabóta fyrir hina verst stöddu, en ekkert bólar á sams konar umræðu þegar t. d. skattur er aþnuminn á skrifstofu- og verslunarhúsnæði og vaxtatekjum.

Efnahagsvandinn vegna minnkandi afla, óhagstæðari aflasamsetningar og versnandi viðskiptakjara sjávarútvegs frá miðju ári 1982 er áætlaður 7—8 milljarðar króna sem er 12% af áætlaðri þjóðarframleiðslu 1984.

Hver hafa verið hagstjórnarviðbrögðin?

Ríkisstjórnin hefur brugðist við efnahagsvandinum á þrjá vegu:

1. Með afnámi kaupmáttartryggingar launa. Þetta hefur fært 7 milljarða frá launafólki til fyrirtækja (að teknu tilliti til launaskriðs).

2. Með stórfelldri skuldsöfnun erlendis með ríkisábyrgðum til fyrirtækja sem mörg hver eru á hausnum.

3. Með mikilli breytingu á fjárreiðum ríkisins sem m. a. hefur verið fólgin í samdrætti á félagslegum útgjöldum, lækkingun á skattbyrði fyrirtækja/fjármagnseigenda og hækkingu skattbyrðar launamanna.

Skattbyrði fyrirtækja hefur verið lækkuð eftir fimm meginleiðum:

1. með eftirgjöf á vangoldnum sköttum,
2. með því að innheimta ekki útistandandi óbeina skatta,
3. með slælegu eftirliti með skattsvindli; skattsvindl (talið) 7—9 milljarðar, skattaeftirgjöf og/eða skattalækkunir 260 m.kr. og óinnheimtir skattar (taldir) 2,5 milljarðar,
4. með lækkingu skattprósentu á hlutafjáreign um 21%, úr 1,2% í 0,95%, og aukningu frádráttarheimilda um 57%;

dæmi:

1983:

Fyrirtæki, eign = 100 m. kr. skattskyld eign = 50 m. kr. eignarskattur = 0,6 m. kr.;

1984: Esk = 0,2 m. kr.;

5. með lækkingu skatta á arði hlutafélaga um 22,6% úr 65% í 51% af skattstofni;

dæmi:

tekjuskattstofn = 10 m. kr. tekjuskattur = 6,5 m. kr.;

1984: tekjuskattur 3,1 m. kr. mismunur skattheimtu í dæmum 4 og 5: 7,1 — 3,3 = 3,8 m. kr.

Skattalækkun (4+5): 1,6 milljarðar króna (að meðtöldum áhrifum vaxtasköttunar).

**SKATTALÆKKANIR/EFTIRGJAFIR TIL FYRIRTÆKJA ALLS: 11—13
MILLJARÐAR KRÓNA.**

Hvernig hefur skattbyrði fjármagnseigenda verið lækkuð?

1. Lækkun eignarskattsprósentu um meira en 20,8% úr 1,2% í 0,95%.
2. Hækkun frádráttar fyrir eignarskattsstofn um 57,3%. Skattalækkun (1+2): 160 m. kr.
3. Afnáam skatta á vaxtatekjur þrátt fyrir allt vaxtaokrið. Skattalækkun: 570 m. kr.
4. Skattfrádráttur til þeirra sem leggja fé í sjóð með fjárfestingar að markmiði.
Skattalækkunaráhrif:?

SKATTALÆKKUN TIL FJÁRMAGNSEIGENDA ALLS: 730 M. KR.(+).

Hvernig hefur skattbyrðin verið aukin á launamönnum?

1. Meðalskattbyrði launafólks vegna beinna skatta og útsvara hefur aukist um 6,5% að raunvirði. Skattahækkun: 1 000 m. kr.
2. Meðalskattbyrði heimila launafólks vegna óbeinna skatta hefur vaxið um 10,4%.
Skattahækkun: 1 650 m. kr.
3. Skattheimta með 3,4% meðalhækkun félagslegrar þjónustu. Skattahækkun: 110 (?) m. kr.

Efnahagsvandinn frá sjónarhóli launamanna.

1. Aukning skattbyrðar launamanna.
2. Aukning hlutdeildar launafólks í fjármögnun samneyslunnar.
3. Minnkandi hlutdeild atvinnutekna í þjóðarframleiðslunni:
1982 60,7%
1983 55,5%
1984 52,2%.
4. Minnkandi hlutdeild fjármagns- og fyrirtækjaeigenda í samneyslukostnaðinum.
5. Vaxandi hlutdeild fjármagns- og fyrirtækjaeigenda í þjóðarframleiðslunni:
1982 7,3% (+ 13% v/afskr.)
1983 18,8% (+ 13% v/afskr.)
1984 21,6% (+ 13% v/afskr.)

Fylgiskjal VII.

Launamálaráð Bandalags háskólamanna:

ÁLYKTUN UM HAGSTJÓRNARMÁL—

1. Hver er efnahagsvandinn?

Höfuðvandinn í efnahagsmálum er að mati ríkisstjórnarinnar sá að vaxandi ójafnvægis gætir á ný í helstu þjóðhagsstærðum. Í skýrslu stjórnvalda er getið viðskiptahalla og hallareksturs í ríkisbúskapnum auk hinna sérstöku erfiðleika í sjávarútveginum. Þessi teikn ójafnvægis telur ríkisstjórnin að stefni verðbólgu markmiðum í mikla hættu og er það forsenda nýrra aðgerða.

Efnahagsvandinn að mati stjórnar launamálaráðs háskólamenntaðra ríkisstarfsmanna er tvíþættur: annars vegar brestur í framleiðsluforsendum undirstöðu atvinnugreinanna og hins vegar óstjórn í hagsstjórn landsins.

Um fyrri vandann, sem á rætur að rekja til aflabrests og verðfalls á nokkrum mikilvægum útflutningsafurðum, er það að segja að honum er best lýst með 5% rýrnun þjóðartekna á mann (að mati Þjóðhagsstofnunar) árið 1983 og spá um 3,5% viðbótarrýrnun árið 1984. Í grófum dráttum má segja að heildarvandinn sé í krónum upp á 5,4 milljarða króna á verðlagi ársins 1984. Kaupmáttur kauptaxta launafólks hefur hins vegar verið rýrður um a. m. k. 25% með aðgerðum stjórnvalda. Miðað við að launasumman nemi um 45,4% af vergri þjóðarframleiðslu 1983 þýðir 25% kaupmáttarskerðing kauptaxta launafólks ein sér tilfærslu frá launafólki til fjármagnseigenda sem nemur 7—8 milljörðum króna. Launafólk í landinu er búið að greiða skakkaföllin og hefur raunar lagt 40—50% betur í sjóði fyrirtækja. Þetta skýrir ofsagróða fyrirtækja sem enn hafa ekki mætt skakkaföllunum heldur knúið stjórnvöld til að lánsfjármagna vandann með ríkisábyrgðum á almennings- sjóði.

Pegar launamenn féllust á að taka þátt í aðgerðum á fyrra ári sem miðuðu að verðhjöðnun og sameiginlegu átaki vegna skakkafalla þjóðarbúsins var ávallt talað um að allir landsmenn deildu byrðunum. Ríkisstjórnin hefur sýnilega ekki ætlað sér að láta alla tekjuhópa taka þátt í úrlausn vandans. Í fyrsta lagi hefur verðtrygging sparifjáreigenda verið aukin og er meðal hæstu í heiminum. Þessi aðgerð hefur ekki aðeins komið sér illa fyrir flest sjávarútvegsfyrirtæki heldur einnig fyrir allan þorra húsbyggjenda og þeirra sem fjármagnað hafa langskólanám með lánsfé. Í öðru lagi með skattalagabreytingunum sem hafa aukið skattbyrði langflestra launamanna en dregið úr skattbyrði fyrirtækja og eigenda þeirra. Í þriðja lagi með niðurskurði á opinberum útgjöldum til heilbrigðis- og félagsmála og því að velta nýjum kostnaði á heimilin og skerða kjör launafólks. Allar þessar aðgerðir bera vott um að hagstjórn ríkisstjórnarinnar hefur hingað til ekki beinst að því að leysa grundvallar- bresti í rekstrarskilyrðum framleiðslugreinanna heldur að því að breyta tekjuskiptingunni launafólki í óhag.

Launamálaráðið telur líkt og ríkisstjórnin að nú bendi margt til þess að verðbólgu- skriðan geti farið af stað á nýjan leik. 40 prósent kaupmáttarskerðing á tekjum launafólks hefur aukið eftirspurnargetu annarra sem hafa með aukinni sparnaðargetu sinni hneppt stóran hluta landsmanna í eindæma skuldakreppu. Sifelldar vaxtahækkanir hafa þrengt enn meira þessar skuldatreyjur. Kjör húsbyggjenda og leigjenda hafa versnað með eindæmum og skal það síð dregið undan í útreikningum á afkomu launafólks. Megnið af launafólki hefur samtímis fengið þyngrri skattbyrði en nokkru sinni fyrr á starfsævinni en samtímis njóta fyrirtækjaeigendur glænýrra skattaívilnana. Launafólkið er rétt að byrja á að greiða þessar nýju byrðar en fyrirtækjaeigendur eru búnir að setja hinar nýju gjafir í nýjar arðsamar fjárfestingar og spekulasiojónir í fjárhagsstöðu launafólks og húsbyggjenda.

2. Hinar nýju efnahagsráðstafanir ríkisstjórnarinnar.

Hinar nýju aðgerðir einkennast af því að ríkisstjórnin virðist ekki eygja neitt óeðlilegt við vaxandi eftirspurn og þenslu þrátt fyrir kaupmáttarskerðingar á tekjum launafólks, auknar byrðar húsbýggjenda og aukna skatta alls þorra launafólks. Ráð ríkisstjórnarinnar eru í aðalatriðum að láta markaðinn þvinga upp vexti, þvinga fram jafnvægi og setja þannig á hausinn óarðbærar fjárfestingar í samfélaginu. Til að mýkja þennan pakka er útgerðarmönnum boðið upp á sérmeðhöndlun um lengingu lána og jafnvel skuldaskil ef þeir leggja upp laupana.

Auk vaxtahækkana vill ríkisstjórnin minnka þensluna með því að tryggja afurðalánakerfinu fjármagn beint með erlendum lántökum en hamla gegn innlendri lánsfjárbenslu með takmarkaðri fyrirgreiðslu Seðlabanka við lánastofnanir. Hér er aðeins verið að tryggja enn meiri sjálfvirkni í peningabenslu vegna afurðalána. Aukin innlánsbinding mun aðeins knýja fram enn meiri vaxtahækkanir og/eða erlendar lántökur. Þeim mun meiri hömlur á erlendar lántökur bankakerfisins (Landsbanka Íslands) því meiri vaxtahækkanir. Vaxtahækkanir setja enn fleiri á hausinn, ekki einungis útgerðarmenn heldur venjulega vammlausu launþega.

Í fyrstu yfirlýsingum ríkisstjórnarinnar var talað um aðgerðir í ríkisfjármálum til að draga úr þenslu. Þar er helst nefnt að seinka eigi byggingu Seðlabankahúss, útvarpshúss og flugstöðvar í Keflavík o. fl. Nú kemur á daginn að ríkisstjórnin virðist hins vegar ekki hafa ákvörðunarvald um þessi efni.

3. Hvað er rangt í efnahagsstjórninni að mati launamálaráðs.

Stjórn launamálaráðs háskólamenntaðra ríkisstarfsmanna telur að ríkisstjórnin hafi með þessum efnahagsráðstöfunum sannað að hún gerir sér enga grein fyrir þeim áföllum sem flest heimili launafólks hafa orðið fyrir á undangengnum 12 mánuðum. Samtök launafólks hafa verið knúin með lagasetningu í nafni þjóðhagslegrar nauðsynjar til að falla frá flestum kröfum sínum og jafnvel umsömdum verðbótageiðslum á laun í þeim tilgangi að greiða fyrir sameiginlegu átaki allra til að rétta við þjóðarhag. Allar nýjustu þjóðhagstölur sýna að skakkaföllum þjóðarbúsins — sem launamenn einir hafa verið þvingaðir til að spara fyrir — hefur ekki verið mætt með samsvarandi greiðslum annarra heldur erlendri skuldasöfnun og ofsagróða einkafyrirtækja.

Til eru farsælli leiðir:

Í fyrsta lagi mótmælir stjórn launamálaráðs sérhverri hagstjórnaraðferð sem felur í sér skerðingu eða afnám á rétti einstaklinga eða samtaka þeirra á vinnumarkaðnum til að gera frjálsa samninga um kaup og kjör. Sérstaklega er mótmælt afnámi verðbóta á laun á meðan verðtryggingarkerfi bændu og fjármagnseigenda er við haldið. Stjórn launamálaráðs mótmælir því enn fremur að ríkisstjórnarflokkarnir hafa neitað launamálaráði ríkisstarfsmanna innan BHM um frjálsan og fullan samningsrétt á borð við aðra aðila vinnumarkaðarins.

Í öðru lagi mótmælir stjórn launamálaráðs raunlækkun skattbyrðar fyrirtækja- og fjármagnseigenda á meðan skattbyrði alls þorra launafólks er vaxandi. Tölur, sem sýna að skattbyrði hefur einungis aukist um 1%, leyndu því að skattbyrði launafólks hefur aukist að jafnaði mun meira en hinna minnkað að sama skapi. Það er krafa stjórnar launamálaráðs að ríkisstjórnin láti þegar af slíkum ívilnunum og láti alla bera sama þunga af fjármögnun ríkisstarfseminnar. Stjórn launamálaráðs lýsir yfir megnustu andúð sinni á sparnaðarstefnu ríkisstjórnarinnar sem fyrir utan niðurskurð í félagsmála- og heilbrigðisþjónustu felst einkum í lágum launum ríkisstarfsmanna.

Í þriðja lagi hvetur stjórn launamálaráðs ríkisstjórnina til að veita nánar athygli hinum erfiðu skilyrðum framleiðslugreinanna í landinu. Blindar vaxtahækkanir munu leiða til þess að margir fara á hausinn — og eftirspurn mun minnka, en stjórn launamálaráðs fær ekki séð

að þessi aðferð tryggi það að hagkvæmustu fyrirtækin lifi lengst af í þessu lánsfjárstríði heldur þeir aðilar sem annað tveggja byggja á fjármögnun á sérmeðhöndlun í kerfinu eða fá lán erlendis. Á sama hátt má benda á að stórskuldugt háskólamenntað launafólk hjá ríkinu með verðtryggð námslán eru þeir einstaklingar sem verst þola óstjórnina í peningamálum. Það er krafa stjórnar launamálaráðs að ríkisstjórnin grípi þegar til sérstakra ráðstafana fyrir háskólamenntaða starfsmenn sem geri þeim kleift að ná ævitekjum eftir skatt og greiðslu námslána sem eru a. m. k. jafnháar og gerist meðal faglærðra iðnstétta.

4. Hvað ber að gera að mati stjórnar launamálaráðs.

Stjórn launamálaráðs háskólamenntaðra ríkisstarfsmanna í BHM hvetur ríkisstjórnina til að hefja virka skipulagningu um hagnýtingu auðlinda landsins til að koma í veg fyrir hrun undirstöðuatvinnuveganna vegna aflaleysis, ótíðar og vaxtaokurs.

Stjórn launamálaráðs álitur að hækkandi vextir á framleiðslugreinarnar muni vegna fyrri mismunar í vaxtakjörum leiða til hruns margra af burðarstólpum þjóðarframleiðslunnar löngu áður en meðaltalsútreikningar þjóðhagsreikninga gera boð á undan vöða. Þess vegna hvetur stjórnin ríkisstjórnina til að meta þjóðhagslega hagkvæmni fyrirtækja og framleiðslugreina út frá einhlítum vaxtarmælikvarða og láta hann skipta sköpum um hvaða rekstur á rétt á sér. Þetta mætti framkvæma með samvirkum fjármála- og vaxtaaðgerðum.

Stjórn launamálaráðs telur brýnt að ríkisstjórnin spyrni gegn verðþenslumerkjum með beinum og hraðvirkum fjármálaaðgerðum, einkum með auknum sköttum á arðsömustu fyrirtæki og með hertu skattaeftirliti. Hraðvirkar fjármálaaðgerðir geta dregið úr almennri eftirspurn. Með því móti ykist tekjustofn ríkissjóðs sem gerði ríkinu kleift að greiða háskólamenntuðum ríkisstarfsmönnum sambærileg laun og tíðkast hjá einkafyrirtækjum og samtímis drægi úr hinu almenna launaskriði á einkamarkaði.

Fylgiskjal VIII.

DV

Frjálst, óháð dagblað

DAGBLAÐIÐ—VÍSIR

196. TBL. —74. og 10. ÁRG.—MÁNUDAGUR 27. ÁGÚST 1964.

Lifa má kóngalífi á verðbréfa-kaupum:

Viltu tvöfalda peningæign þína á næstu 54 mánuðum, fullverðtryggða gegn verðbólgu? Eða lifa kóngalífi á arðnum einum saman án þess að gera hendtak?

A íslenska verðbréfamarkaðnum er hægt að fá allt að 17% arð á ári af fasteignatryggðum, verðtryggðum skuldabréfum. Varla býst minna en 14-15% arður á ári.

Hjá verðbréfamörkuðunum er nú mikið framboð af skuldabréfum sem eru verðtryggð og bera 4-5% nafnvexti. Með afföllum fæst hins vegar allt upp í 17% arður.

Séu þessi bréf tryggilega vobætt í fasteign fylgir þeim ekki önnur áhætta en greiðslufall á greiðslutímanum. Sem gæti þýtt óþægindi en ekki tjón.

Arðsemi þessarar fjárfestingar er slík að milljón verður að tveim milljónum á um það bil hálfu fimmta ári eða sem því svarar með fullum verðbólguþótum.

Með því að kaupa þessi verðbréf fyrir svona fjórar milljónir króna og nota arðinn til framtíðarlu helst höfundastíllinn verðtryggður og skilar 50 þúsundum á mánuði, skattfrjálsum.

Þannig dugar þurftarminni verðbréfaeigendum auðvitað minni eign léttilega. Og samkvæmt heimildum DV bjóðast trúlega hvergi annars staðar þvílík kjör.

Þessi er um mann sem fór nýlega til sex ára náms og starfs-erlendis. Hann átti íbúð, seldi hana og keypti svona skuldabréf. Við heimkomuna mun hann eiga fyrir tveim íbúðum af sömu stærð eða fyrir raðhúsi.

Þá hefur DV heimildir fyrir því að menn í atvinnurekstri eru að hætta að „berjast í bönkum“, eru að selja og ætla að kaupa svona skuldabréf sem gefa arð án mikilla vandræða sem nægir til þess að lifa kóngalífi.

A óverðtryggðum skuldabréfum eru að líkum miklu meiri afföll. Þau bjóðast nú með allt að 70% arði á ári.

HERB

Virðisaukaskattur:

Matvæli og húsnæðis- kostnaður hækka í verði

Aðrir kostnaðarliðir lækka

Ýmis tormeiki eru á því að segja fyrir um, hvaða áhrif upptaka virðisaukaskatts hefur á verðlag í landinu, segir í greinargerð með frumvarpi um slíkan skatt, sem lagt hefur verið fram á Alþingi. Verðáhrifin fara eftir því hvaða skattar eða tollar verða lagðir niður við upptöku virðisaukaskattsins, hve formleg tengsl verða milli verðvísitölu og kaupgjalds og loks eftir því eftirspurnarástandi sem ríkir þegar skattbreytingin gefur tilefni til verðbreytinga.

Greinargerðinni fylgja hinsvegar meðfylgjandi töflur (merktar 1 og 2) sem sýna dæmi um áætluð bein verðhækkunar-áhrif virðisaukaskatts á einkaneyzlu, samneyzlu og þá útgjaldaliði fjármunamyndunar sem skatturinn leggst á. Út-

reikningurinn byggist á tveimur dæmum um hæð skattsins, þ.e. 20% og 21%. Ekki er í þessum dæmum gert ráð fyrir lækkun tolla eða afnámi uppsöfnunar-áhrifa söluskatts. Niðurstöðurnar sýna að í heild muni einkaneyzla hækka í verði um

3,1–3,8%, eftir því hvort miðað er við 20% eða 21% skatt. Hækkun einstakra undirliða er þó mjög misjöfn. Mest er hækkun matvæla, 18–19%, enda leggst núgildandi söluskattur ekki á nema lítinn hluta matvæla, húsnæði, ljós og hiti hækka um 2–3%, en flestir aðrir útgjaldaliðir lækka í verði vegna lægra skatthlutfalls í virðisaukaskatti en söluskatti. „Að líkindum sýna þessir útreikningar fremur ofmat en vandmat á verðhækkunaráhrifum,“ segir í greinargerð frumvarpsins.

Tafla 1

Söluskattur og virðisaukaskattur af einkaneyslu 1980 og dæmi um áætluð verðhækkunaráhrif virðisaukaskatts

Efnahæðir í m kr	Lauslega		Par af		Alagður söluskattur (23%)	Alagður virðisaukaskattur		Áætluð verðhækkunaráhrif	
	áætluð útgjöld		Skattstofn			20%	21%	m.v. við	
	1980 an skatts	Skattstofn söluskatts	virðisauka-skatts	skattur	20% VASK			21% VASK	
1 Matvæli	1 573	117	1 573	27	315	330	18,0%	18,9%	
2 Drykkjarvorur og tóbak	468	468	468	108	94	98	-2,4%	-1,7%	
3 Fatnaður og einkamunir	881	881	881	203	176	185	2,5%	-1,7%	
4 Húsnæði, ljós og hiti	1 358	212	441	49	88	93	2,8%	3,1%	
5 Varanlegir busmunir	857	857	857	197	171	180	2,5%	-1,6%	
6 Heltuvernd og snyrting	522	93	93	21	19	20	0,4%	0,2%	
7 Samgöngur	783	623	703	143	140	148	0,3%	0,5%	
8 Menntun og skemmtanir	839	670	834	154	167	175	0,1%	0,8%	
9 Önnur neysla	105	52	834	12	167	175	0,1%	0,8%	
10 Einkaneysla alls	7 386	3 973	5 850	914	1 170	1 229	3,1%	3,8%	
11 Flutt af tollu 2		2 414	1 620	555	324	341			
12 Samtals		6 387	7 470	1 469	1 494	1 570			

Tafla 2

Söluskattur og virðisaukaskattur af íbúðarbyggingum, opinberum byggingum, samgöngumannvirkjum, samneyslu og skattskyldum aðföngum

Efnahæðir í m kr	Lauslega		Par af		Alagður söluskattur (23%)	Alagður virðisaukaskattur		Áætluð verðhækkunaráhrif	
	áætluð útgjöld		Skattstofn			20%	21%	miðað við	
	1980 an skatts	Skattstofn söluskatts	virðisauka-skatts	skattur	20% VASK			21% VASK	
1 Íbúðarbyggingar	665	338	338	78	68	71	1,3%	0,9%	
2 Opinberar byggingar	192	97	0	22	0	0	10,3%	10,3%	
3 Samgöngumannvirki	362	170	362	39	72	76	8,2%	9,2%	
4 Samneysla	1 576	200	550	46	110	116	3,9%	4,3%	
5 Skattskyld aðföng avinnurekstrar o. fl.		1 609	370	370	74	78			
Samtals	5	2 414	1 620	555	324	341			

Fylgiskjal X.

TEKJUTAP RÍKISSJÓÐS VEGNA UNÐANÞÁGA FRÁ SÖLUSKATTI.

FYRIRSPURNIN:

1984 (107. löggjafarþing) — 38. mál.

Sp. 38. Fyrirspurn

til fjármálaráðherra um tekjutap ríkissjóðs vegna undanþága frá söluskatti.

Frá Jóni Baldvini Hannibalssyni.

1. Hver yrði áætlaður tekjuauki ríkissjóðs ef söluskattur (óbreytt álagningarhlutfall) yrði lagður á allar þær vörur (tollskrárnúmer) og þjónustu sem nú eru lögum skv. án söluskatts?
2. Hver yrði áætlaður tekjuauki ríkissjóðs ef allar undanþágur frá söluskatti á annars skattskylda vöru og þjónustu yrðu afnumdar?
3. Hver gæti tekjuauki ríkissjóðs orðið, að mati fjármálaráðherra, vegna bættrar innheimtu söluskatts ef allar undanþágur skv. lögum, heimildum og reglugerðum yrðu afnumdar?
4. Hvað mætti þá lækka núverandi söluskattsálagningu mikið, ef miðað er við að halda tekjum ríkissjóðs af söluskatti óbreyttum frá því sem nú er, til þess að lækka vöruverð?

SVÖR RÁÐHERRA:

Fjmrh. (Albert Guðmundsson): Herra forseti. Ég hélt augnablik að virðulegur 5. þm. Reykv. ætlaði að hætta við að færa mér þetta, að gegna þeirri skyldu sinni, sem hann tók að sér fyrir sjoppueiganda, að gefa mér gott hér í ræðustólnum. Ég get ekki svarað hvernig á því stendur að önnur tegund þessa varnings er söluskattsfrjáls og hin ekki, en mér þykir gott að fá þessi sýnishorn. Þetta eru glögg dæmi um að sams konar vara, mismunandi stór og öðruvísi þökkud inn, er seld annars vegar án söluskatts og hins vegar með söluskatti. Og ég fagna því að verzlunareigandi þessi er það löghlýðinn og honum liggur mikið á hjarta að fá líklega söluskatt á það sem er söluskattsfrjálst þannig að ríkissjóður fái þá meiri tekjur.

Ég vil ekki meina að fsp. séu almennt til að knýja ráðherra til eins eða annars. Það er eins og með fsp. í þetta sinn sé verið að þína ráðh. fjármála til að svara spurningum sem hann hefur þá, eins og tekið var til orða, hugsanlega neitað að svara. Þetta gefur alranga mynd af því sem hér fer fram á þessu augnabliki. Fsp. hafa verið lagðar fram á hefðbundinn hátt og fjmrh. svarar þeim að sjálfsögðu á hefðbundinn hátt. Það þarf ekki að knýja hann til þess að gera það. Hann er ekkert neyddur til þess.

Það blandaðist hér inn í ræðu hv. 5. þm. Reykv. um skattamál fsp. frá öðrum þm. Alþfl. sem koma á á dagskrá seinna í dag. Ég sé ekki ástæðu til að fara að svara því eða ummælum hans um skattsvik í sambandi við þær spurningar sem fyrir mig hafa verið lagðar af hv. 5. þm. Reykv.

Spurningar hv. þm., ef ég sný mér að þeim, eru á þskj. 38 og hann hefur sjálfur lesið þær upp þannig að ég sé ekki ástæðu til þess að ítreka það, en svör mín eru svohljóðandi:

Undanþágur frá hinni almennu söluskattsskyldu eru ákaflega margþættar og verður að telja fráleitt að unnt sé eða skynsamlegt að afnema þær með öllu. Þannig er söluskatturinn almennt bundinn við síðasta stig viðskipta og sala á vörum því skattfrjáls til aðila sem kaupir vöruna til að selja þær aftur í atvinnuskyni eða sem efni í vöru sem hann hefur atvinnu af að framleiða eða selja. Þetta skattfrelsi endursöluvöru væri fráleitt að afnema, enda mundi söluskatturinn þá hláðast margfallega upp í vöruverði. Önnur undanþága sem útilokað sýnist að afnema eru undanþágur við vörusölu úr landi. Væri skattur lagður á sölu útflutningsvara væri fótunum gersamlega kippt undan samkeppnisaðstöðu íslenskrar framleiðslu erlendis, enda alþjóðleg regla að neyslu-

skattar leggjast ekki á útflutningsvörur. Ég vil því leyfa mér að skilja fsp. hv. þm. þannig að átt sé við tekjuauka af niðurfellingu annarra undanþága en þeirra er að framan greinir.

1. liður fsp. hljóðar svo: „Hver yrði áætlaður tekjuauki ríkissjóðs ef söluskattur (óbreytt álagningarhlutfall) yrði lagður á allar þær vörur (tollskrárnúmer) og þjónustu sem nú eru lögum skv. án söluskatts?“

2. fyrirspurnarliðurinn er svohljóðandi: „Hver yrði áætlaður tekjuauki ríkissjóðs ef allar undanþágur frá söluskatti á annars skattskylda vöru og þjónustu yrðu afnumdar?“

Ekki er fullljóst hver munurinn er á þessum spurningum, en líklega munu þær beinast að því að sundurlíða tekjuáhrif af brottfellingu þeirra undanþága annars vegar sem beinlínis eru lögbundnar og annarra undanþága hins vegar.

Þessi skipting milli undanþága skv. lögum og annarra undanþága er fjarri því að vera skýr. Allar undanþágur frá söluskatti byggjast á lögum eða heimildum í lögum. Sumar vörur eru beinlínis undanþegar söluskatti í lögum og undanþágan þar nokkuð skýrt mörkuð. T. d. tilbúinn áburður annar en í smásölu. Í reglugerð er þessi undanþága endurtekin með þeirri skýringu þó, að með smásöluumbúðum sé átt við að hver söluening fari ekki yfir 5 kg. Í öðrum ákvæðum er ráðh. ætlað meira svigrúm til skilgreiningar. Þannig segir t. d. í 8. tl. 7. gr. söluskattslaga að undanþegin söluskatti séu lækningar og lögfræðistörf og önnur hlíðstæð þjónusta eftir því sem ráðh. ákveður. Með 10. tölul. 14. gr. söluskattsreglugerðar hefur ráðh. ákveðið hvaða þjónusta teljist hlíðstæð við þá sem upp er talin í lagagreininni, þar á meðal þjónusta endurskodenda. Telja menn að flokka eigi undanþágu endurskodunarþjónustu undir undanþágu skv. lögum eða aðrar undanþágur? Það er spurning.

Enn þá skýrari verða mörkin milli undanþágu skv. lögum og annarra undanþága ef lítið er á ýmsar hinar veigamestu undanþágur. Í brbl. nr. 96 frá 8. sept. 1978, 6. gr., segir að fjmrh. sé heimilt að fella niður söluskatt af matvörum. Sama dag er gefin út breyting á reglugerð um söluskatt þar sem heimildin er nýtt og nær öll matvæli eru undanþegin söluskatti. Þessi undanþáguheimild er síðan staðfest af Alþingi, sbr. 6. gr. laga nr. 121 frá 1978. Sama verður uppi á teningnum varðandi niðurfellingu söluskatts af vélum til samkeppniðnaðar. Þar hefur á undanförunum árum verið í 6. gr. fjárlaga ákvæði er heimilar ríkisstj. að fella niður söluskatt af vélum þessum og fela fjmrn. að setja reglur um framkvæmd ákvæðisins. Á grundvelli þessa ákvæðis hafa síðan verið settar almennar reglur um niðurfellingu eða endurgreiðslu söluskatts af vélum og tækjum til samkeppniðnaðar.

Á grundvelli framansagðs tel ég óraunhæft að sundurlíða undanþágur á þann hátt sem fyrirspyrjandi virðist gera og mun því svara tveimur fyrstu liðunum í einu lagi.

Miðað við að allar vörur aðrar en endursöluvörur, hráefni og útflutningsvörur og öll þjónusta yrðu söluskattsskyldar mundi skattstofn söluskatts lauslega áætlað tvöfaldast. Brúttótekjuauki ríkissjóðs yrði því nálægt 9 milljörðum kr. á árinu 1985 miðað við forsendur fjárlagafrv. og að enginn hluti tekjuaukans rynnir í Jöfnunarsjóð sveitarfélaga. Er miðað við að söluskattur leggjast m. a. á aðföng framleiðslunnar og opinberar framkvæmdir þannig að um það bil 10% af tekjuaukanum verði aftur beinn útgjaldaauki fyrir hið opinbera. Beinn tekjuauki gæti því verið nálægt 8 milljörðum kr.

Ég vil taka það skýrt fram að í þessum útreikningi er við það miðað að söluskattur leggjast á alla þjónustu, þar á meðal á heilbrigðisþjónustuna og ýmsa félagslega þjónustu. Þá er miðað við að allar undanþágur falli niður sem ætlað hefur verið að styrkja samkeppniðnaðarvélum, skipum og flugvélum. Skattskyldusviðið er því geysilega víðtækt, víðtækara en þekktist í nokkrum grannlöndum okkar og mun víðtækara en gert var ráð fyrir í virðisaukaskattsfrv. Þessar tölur ber því frekar að líta á sem fræðilega athugun en raunhæfan möguleika á tekjuauka ríkissjóðs.

Í 3. lið fsp. er spurt hvaða mat fjmrh. hafi á tekjuaukningu ríkissjóðs vegna bættrar innheimtu söluskatts ef allar undanþágur skv. lögum og reglugerðum yrðu afnumdar. — Því er til að svara að ákaflega erfitt er að leggja tölulegt mat á þessi áhrif. Er reyndar starfandi nefnd til könnunar á umfangi skattsvika í samræmi við þáttill. sem samþykkt var á s. l. vori. Ég vil geyma mér fullyrðingar um þessi efni þar til niðurstaða af störfum þeirrar nefndar liggur fyrir. Ljóst er þó að niðurfelling á ýmsum núverandi undanþágulíðum, einkum á undanþágum einstakra vörutegunda, mun stórbæta möguleika til söluskattseftirlits. Ekki eru þó allar undanþágur þessu marki brenndar. Niðurfelling sumra þeirra mundi leiða til fjölgunar skattskyldra aðila og þar með aukinnar þarfar á eftirliti.

Í 4. lið er spurt hvað mætti lækka núverandi söluskattsálagningu mikið ef miðað er við að halda tekjum ríkissjóðs af söluskatti óbreyttum frá því sem nú er. — Sé tekið mið af þeirri útvíkkun söluskattsskyldusviðsins sem fram kom í svari mínu við fyrstu tveimur liðum fsp. lætur nærri að 12% söluskattur skilaði ríkissjóði sömu tekjum og núverandi skattkerfi. Ég vil hins vegar ítreka að svo víðtæk skattskylda er ekki raunhæfur eða framkvæmanlegur möguleiki.

Virðulegi forseti. Ég vona að ég hafi svarað fsp. fyrirspyrjanda á þann hátt að hann uni vel við og þakka fyrir sendinguna sem hann færði mér.

Fylgiskjal XI.

TILLAGA UM AFNÁM TEKJUSKATTS AF LAUNATEKJUM

1983-84 (106. löggjafarþing) — 267. mál.

Sp. 512. Tillaga til þingsályktunar

um afnám tekjuskatts af launatekjum.

Flm.: Kjartan Jóhannsson, Jóhanna Sigurðardóttir, Eiður Guðnason,
Karvel Pálmason, Jón Baldvin Hannibalsson, Karl Steinar Guðnason.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta semja frumvarp til laga um afnám tekjuskatts af launatekjum ásamt greinargerð og leggja það fyrir næsta löggjafarþing.

Greinargerð.

Eins og kunnugt er er tekjuskattur einstaklinga fyrst og fremst skattur á launafólk. Hvarvetna í þjóðfélaginu blasir það við að aðrir hópar, sem með einum eða öðrum hætti, löglegum eða ólöglegum, hafa tækifæri til að ráða því sjálfir hversu miklar tekjur þeir telja fram til skatts, greiða lágan eða jafnvel engan tekjuskatt þótt þeir hafi greinilega yfir verulegum fjármunum að ráða eins og sést af lífsstíl þeirra.

Í leit að réttlæti hafa framtalsreglur og skattalög sífellt orðið flóknari. Opnast þá gjarnan nýjar smugur í leiðinni sem einungis hinir slyngu kunna að notfæra sér. Það réttlæti, sem þannig var að stefnt, snýst því upp í argasta óréttlæti. Hið sama má segja um tekjuskattinn sjálfan. Honum var ætlað að jafna kjör en reynslan sýnir að nú orðið felst ekkert síður í honum hið mesta óréttlæti þar sem launafólk ber þungar byrðar fyrir aðra sem sleppa.

Nú er reyndar svo komið að almennt er viðurkennt að varasamt sé að leggja framtöl til grundvallar þegar meta eigi afkomu fólks í þjóðfélaginu. Má það vera til vitnis um hversu litla trú menn hafa á tekjuskattstofninum og framtöldum tekjum. Í þessum viðhorfum felst þannig dómur yfir tekjuskattinum sjálfum.

Alþýðuflokkurinn hefur margoft á undanförunum árum flutt tillögur og frumvörp um afnám tekjuskattsins af almennum launatekjum en þau mál hafa ekki náð fram að ganga. Með þessari þingsályktunartillögu er leitað nýs forms í þessum efnum í þeirri von að um tillöguna geti náðst víðtæk samstaða.

Í tillögunni felst að ríkisstjórninni sé falið að undirbúa málið með samningu lagafrumvarps og greinargerðar sem síðan yrði lögð fyrir Alþingi á næsta löggjafarþingi. Í greinargerðinni kæmi þá fram hverjar kerfisbreytingar aðrar í tekjuöflun ríkisstjórnin vildi benda á til þess að mæta þeim tekjumissi sem ríkissjóður yrði fyrir. Á sama hátt gæti ríkisstjórnin gert tillögur um áfangaskiptingu ef henni þætti það henta. Síðast en ekki síst gætu í greinargerðinni komið fram tillögur um sparnað eða niðurfellingu útgjaldaliða í ríkisrekstrinum.

Með þessu móti ætti ítarleg umfjöllun að geta farið fram um málið á Alþingi á grundvelli þeirrar faglegu vinnu sem ríkisstjórnin léti vinna samkvæmt þessari þingsályktun.

Tæpast þarf að minna á í þessu sambandi hversu lítill hluti ríkistekna er af tekjuskatti einstaklinga, en það gerir málið vitanlega mun auðveldara viðfangs.

Að lokum skal það aðeins áréttað að með flutningi þessarar þingsályktunartillögu vilja þingmenn Alþýðuflokksins enn freista þess að náð verði samstöðu um það stefnumið Alþýðuflokksins að afnema tekjuskatt af launatekjum þar eð tekjuskatturinn í núverandi formi feli í sér óviðunandi óréttlæti en kjarajöfnuði eigi að ná eftir öðrum leiðum og þá fyrst og fremst gegnum tryggingakerfið.

Fylgiskjal XII.

TILLAGA UM ÚTTEKT Á UMFANGI SKATTSVIKA

1983-84 (106. löggjafarþing) — 169. mál.

Sp. 310. Tillaga til þingsályktunar

um úttekt á umfangi skattsvika.

Flm.: Jóhanna Sigurðardóttir, Kjartan Jóhannsson, Eiður Guðnason,
Jón Baldvin Hannibalsson, Karl Steinar Guðnason, Karvel Pálmason.

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að koma á fót starfshópi sem hafi það verkefni að gera grein fyrir og leggja mat á eftirfarandi:

1. Umfang skattsvika hérlendis miðað við upplýsingar um þjóðartekjur í þjóðhagsreikningum og öðrum opinberum gögnum annars vegar og upplýsingar um framtaldar tekjur í skattframtölum hins vegar.
2. Í hvaða atvinnustéttum og atvinnugreinum skattsvik eiga sér helst stað.
3. Umfang söluskattsvika hér á landi.
4. Helstu ástæður fyrir skattsvikum og hvaða leiðir eru vænlegastar til úrbóta.

Starfshópurinn skal skipaður einum fulltrúa skattyfirvalda, einum fulltrúa Þjóðhagsstofnunar og einum fulltrúa viðskiptadeildar Háskóla Íslands.

Niðurstöður skal leggja fyrir Alþingi eigi síðar en 1. janúar 1985.

Greinargerð.

Á yfirstandandi Alþingi hefur verið flutt tillaga til þingsályktunar um aðgerðir stjórnvalda gegn skattsvikum (98. mál 106. löggjafarþings). Sú tillaga miðar að því að fela ríkisstjórninni tafarlausa framkvæmd ákveðinna verkefna í þeim tilgangi að koma í veg fyrir skattsvik og gera alla skattheimtu ríkissjóðs skilvirkari og hraðvirkari en nú tíðkast. Meginverkefni samkvæmt þeirri tillögu er að endurskoðuð verði ýmis lög er lúta að skattamálum og meðferð ákærumála í skattsvikamálum, svo og að veita aukið fjármagn til skattranssóknna.

Með þeirri tillögu, sem hér er lögð fram, er aftur á móti lagt til að sérstök úttekt fari fram á umfangi skattsvika. Telja flutningsmenn þessarar tillögu að rétt sé að flytja um það mál sérstaka tillögu þar sem gert er ráð fyrir skipun starfshóps sem hafi þetta ákveðna verkefni með höndum. Sú úttekt, sem hér er lögð til, gæti tvímælalaust haft mikið upplýsingagildi og greitt fyrir framkvæmd fyrrgreindrar tillögu.

Ljóst er að engin skipuleg úttekt hefur verið gerð á því hér á landi hversu umfangsmikil skattsvik eru eða í hvaða atvinnustéttum og atvinnugreinum þau tíðkast helst. Benda má þó á að í ítarlegri grein, sem prófessor Ólafur Björnsson skrifar í Vísi 8. október 1975, er reynt að varpa ljósi á umfang skattsvika. Þar segir m. a.:

„Sú aðferð hefur í seinni tíð einkum verið notuð til þess að gera sér grein fyrir þessu að bera saman þjóðartekjurnar gerðar upp á grundvelli upplýsinga um magn og verðmæti þjóðarframléiðslunnar annars vegar og skattframtöl hins vegar. Sá samanburður hefur verið gerður hér á landi og samkvæmt þeim upplýsingum, sem mér eru um þetta kunnar, skakkar

hér 10–11% sem skattframtölin eru lægri en þjóðhagsreikningstölurnar. Þótt hafa beri hugfast við slíkan samanburð að við mat tekna til skatts er ekki fylgt nákvæmlega sömu reglum og við mat verðmætis þjóðarframleiðslunnar í þjóðhagsreikningum, auk þess sem niðurstöður þjóðhagsreikninga verða aldrei fullkomlega áreiðanlegar, þá ætti hér þó að vera um nothæfan, grófan mælikvarða að ræða um það hversu miklu skattsvikin nema fyrir þjóðarbúið í heild.“

Í grein Ólafs Björnssonar kemur einnig fram að samsvarandi athugun í Noregi hafi leitt í ljós nákvæmlega það sama, að 10–11% þjóðartekna væru dregin undan skatti.

Þær upplýsingar, sem prófessor Ólafur Björnsson byggir mat sitt á, eru fengnar úr riti Framkvæmdabankans, „Úr þjóðarbúskapnum“, 12. hefti, sem út kom í júní 1962, og koma fram í grein eftir Torfa Ásgeirsson og Bjarna Braga Jónsson sem ber heitið „Þjóðarframleiðslan, verðmætaráðstöfun og þjóðartekjur 1945–1960“. Í þessari grein kemur fram að jafnhliða tekjuframtalsaðferðinni voru þjóðartekjur fjögurra síðustu ára, 1957–1960, áætlaðar sérstaklega samkvæmt ráðstöfunaraðferðinni. Niðurstöðurnar sýndu hærri þjóðartekjur samkv. ráðstöfunaraðferðinni en tekjuframtalsaðferðinni öll árin og voru þjóðartekjur 6–14% hærri samkvæmt ráðstöfunaruppgjöri en tekjuframtalsuppgjöri.

Eins og fram hefur komið má áætla að skattsvik séu um 11% af þjóðartekjum. Hafa ber í huga að þær forsendur, sem byggð er á, eru þjóðartekjur og verðmætaráðstöfun árána 1945–1960. Hér er því um margra áratuga gamlar tölur að ræða og er ljóst að margt hefur breyst í þjóðfélaginu frá þeim tíma, auk þess sem í þeim upplýsingum, sem fram koma, er ekki gerð tilraun til þess að meta skattsvik eða undandrätt tekna eftir atvinnustéttum og atvinnugreinum.

Brýnt er því orðið að úttekt fari fram á umfangi skattsvika og reynt verði að leggja mat á í hvaða atvinnustéttum og atvinnugreinum er mest hætt á undandrætti tekna. Slíkar upplýsingar gætu orðið mjög gagnlegar fyrir stjórnvöld við mat á leiðum til að koma í veg fyrir skattsvik. Mikið er í húfi og um gífurlegar fjárupphæðir að ræða.

Ef þær forsendur eru notaðar, sem áður er vitnað til, að 10–11% af þjóðartekjum séu ekki taldar fram til skatts, er hægt að fá nokkra mynd af því sem hér er um að ræða. Vergar þjóðartekjur árið 1982 á verðlagi ársins 1980 voru 13 milljarðar 378 millj. kr. Ef sú upphæð er færð fram til verðlags 1983 miðað við gengisvísitölu í nóvember 1983 nema vergar þjóðartekjur á verðlagi í nóvember 1983 48 milljörðum 27 millj. kr. Ef 11% af þeirri upphæð eru dregin undan skatti hafa skattsvikin á árinu 1983 verið 5 milljarðar 283 millj. kr. og eru þá söluskattssvikin ekki meðtalin. Hér er ekki um neina smáupphæð að ræða, eða um 33% af áætluðum heildartekjum ríkissjóðs árið 1984.

Flutningsmönnum þessarar tillögu er ekki kunnugt um að önnur tilraun en hér hefur verið lýst hafi verið gerð til þess að meta umfang skattsvika hér á landi. Þetta er svipað þeim tölum sem fram hafa komið opinberlega í öðrum löndum og skulu nokkrar þeirra nefndar hér.

Í General Report, útgefnu 1983 af International Fiscal Association, kemur fram hvað áætlað er að undandrättur sé mikill í skatti í nokkrum löndum. Þar segir að í Bandaríkjunum sé undandrättur 10% af mögulegum skatttekjum; í Svíþjóð sé undandrätturinn 10% af þjóðarframleiðslu; í Frakklandi er áætlað að 23% af tekjuskatti tapist vegna skattsvika; í Kanada tapist 10% af innheimtum tekjuskatti. Í Vestur-Þýskalandi er áætlað að skattsvikin samsvari 2% af þjóðarframleiðslunni (sú tala kemur fram í Business Week 13. 3. 1978).

Í þeim tilgangi að gera sér grein fyrir umfangi þessa verkefnis, sem starfshópnum er ætlað samkvæmt þingsályktunartillögunni, má benda á að nú þegar er verið að gera ýmsar þær athaganir og útreikninga sem nauðsynleg gætu reynst í athugunum starfshópsins. Í riti Þjóðhagsstofnunar, „Framleiðsluuppgjör þjóðhagsreikninga 1973–1978“ sem út kom í október 1982, kemur eftirfarandi fram:

„Í þessari skýrslu birtist í fyrsta sinn heildaruppgjör þjóðarframleiðslu eftir atvinnugreinum. Yfirlit þessi ná yfir tímabilið 1973–1978 að báðum árum meðtöldum og er áformað að þessi skýrslugerð verði framvegis liður í þjóðhagsreikningsgerð Þjóðhagsstofnunar. Jafnframt verði haldið áfram skýrslugerð um þjóðarútgjöld eða verðmætaráðstöfun en hún nær allt aftur til ársins 1945. Þessum tveimur uppgjörsaðferðum er ætlað að styðja hvor aðra og leiða til traustari niðurstöðu þjóðhagsreikninga. Auk þess er nú hafið í Þjóðhagsstofnun uppgjör þjóðhagsreikninga eftir þriðju uppgjörsaðferðinni, tekjuskiptingaraðferðinni. Tilgangur skýrslugerðar af því tagi, sem hér birtist, er margvíslegur. Má þar m. a. nefna að í skýrslunni er að finna svör við því í hvaða atvinnugrein verðmætasköpunin á sér stað. Enn fremur kemur fram hvernig skipting verðmætasköpunarinnar er milli þess sem launþegar bera úr bótum og hins sem fjármagnseigendur fá í sinn hlut vegna eigin vinnuframlags og til ávöxtunar og endurnýjunar þess fjármagns sem bundið er í framleiðslustarfsemi. Þá má nefna að framleiðsluuppgjörið sýnir heildarniðurstöður og verðmæti landsframleiðslunnar sem bera má saman við aðrar uppgjörsaðferðir.“

Slíkar upplýsingar, sem fram koma í þessu riti og unnar eru á vegum Þjóðhagsstofnunar, ættu að koma að verulegum notum við það verkefni sem hér er lagt til að unnið verði og flýta fyrir því að niðurstöður fái st.

Eins og fram hefur komið eru þær tölur, sem áður er greint frá og byggt hefur verið á um mat á skattsvikum hérlandis, orðnar margra áratuga gamlar. En með aukinni tölvuvæðingu og skráningu upplýsinga úr framtölum hafa skapast betri möguleikar til þess að leggja mat á skattsvik sem þjóðhagslega stærð. Athugun af þessu tagi, sem hér er lögð til, mundi skapa grundvöll fyrir opnari og upplýstari umræðu um þessi mál og gæti stuðlað að mótun markvissari heildarstefnu og aðgerðum gegn skattsvikum.

TILLAGA UM AÐGERÐIR STJÓRNVALDA GEGN SKATTSVIKUM

1983 (106. löggjafarþing) — 98. mál.

Sp. 119. Tillaga til þingsályktunar

um aðgerðir stjórnvalda gegn skattsvikum.

Flm.: Jóhanna Sigurðardóttir, Magnús H. Magnússon, Jón Baldvin Hannibalsson.

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni tafarlausa framkvæmd eftirtalinna verkefna í þeim tilgangi að koma í veg fyrir skattsvik og gera alla skattheimtu ríkissjóðs skilvirkari og hraðvirkari en nú tíðkast.

1. Að endurskoða lög um skipan dómsvalds í héraði, lögreglustjórn, tollstjórn o. fl., nr. 74/1972, með síðari breytingum, í þeim tilgangi að stofna sérdeild við sakadóm Reykjavíkur eða sérdómstól sem fengi a. m. k. eftirtalin afbrot til meðferðar: skattsvik, bókhaldsbrot, gjaldeyrisbrot, faktúrufalsanir, verðlagsbrot og fleiri skyld brot.
2. Að endurskoða lög um meðferð opinberra mála, nr. 73/1973, með síðari breytingum. Sérstaklega skal athuga í því sambandi hvort hagkvæmt sé að fjölga og sérhæfa saksóknara í ákveðnum málaflokkum eða veita öðrum aðilum eins og ríkisskattstjóra eða skattrannsóknarstjóra ákærvald í skattamálum.
3. Að endurskoða refsilöggjöf og refsíákvæði einstakra laga, svo sem skatta- og bókhaldslaga, í því skyni að samræma þau og beita í auknum mæli sjálfvirkum sektarákvæðum fyrir afmörkuð afbrot í stað tímafrekra dómsrannsóknna á flóknum, umfangsmiklum afbrotum sem leiða af sér refsivist í lengri eða skemmri tíma.
4. Að undirbúa nauðsynlegar breytingar á bókhaldslögum, nr. 51/1968, og reglugerð þar að lútandi, sem tryggja gleggri og áreiðanlegri fylgiskjöl með skýrum upplýsingum fyrir utanaðkomandi aðila, t. d. skattrannsóknarmenn, þar sem fram kemur nákvæmar sundurliðun reikninga. Enn fremur að skuldbinda alla aðila til að taka í notkun töluset eyðublöð og reikningsform sem eru útgefin eða viðurkennd af opinberum aðilum, t. d. skattstofum.
5. Að beita sér fyrir nauðsynlegum breytingum á lögum nr. 75/1981, um tekjuskatt og eignarskatt, með síðari breytingum, svo og framtalsreglum til þess að tryggja áreiðanlegri og fjölbættari upplýsingar um fyrirtæki og einstaklinga í atvinnurekstri. Endurskoða þarf sérstaklega í því sambandi frádrátt af tekjum af atvinnurekstri þ. m. t. risnukostnað, bifreiðafriðindi, launamat, afskriftir o. fl.
6. Að láta tafarlaust fara fram gagngera endurskoðun á fyrirkomulagi söluskattkerfisins með það að markmiði að koma á skilvísara eftirliti með innheimtu söluskatts. Athuga verði hvort hægt sé að fækka undanþágum og lækka þar með söluskatt.
7. Að beita sér fyrir aukinni hagræðingu og tölvuvæðingu við upplýsingaöflun og úrvinnslu skattframtala og fylgiskjala.
8. Að beita sér fyrir að veitt verði stórukið fjármagn til skattaathugana, einkum til rannsóknardeildar ríkisskattstjóraembættisins, þannig að hægt sé að taka til ítarlegrar rannsóknar u. þ. b. 10—20% skattframtala fyrirtækja og einstaklinga í atvinnurekstri árlega. Eðlilegt er að skattsektarfé ríkisskattanefndar standi straum af rekstri deilda innar að einhverju leyti. Að öðrum kosti verður að koma til sérgreint fjármagn til ríkissjóði eða frá hinu almenna skatteftirliti á framtölum launþega.

Greinargerð.

Markmið þessarar tillögu er að stjórnvöld geri nú þegar átak á sviði skattrannsókna, skatteftirlits og meðferðar ákæru- og dómsmála í skattsvikamálum í þeim tilgangi að ná betri og markvissari tókum á skattsvikamálum og bókhaldsbrotum sem lið í því að uppræta skattsvik í þjóðfélaginu.

Þegar til þess er litið að í skattsvikum liggur eitt hrikalegasta misréttið og ein helsta meinsemdin í þjóðfélaginu þá er það furðulegt að ekki skuli fyrir löngu hafa verið gerðar markvissar og skipulegar aðgerðir og úrbætur af hálfu stjórnvalda til að koma í veg fyrir skattsvik og bókhaldsbrot. Víða í þjóðfélaginu má sjá á lífskjörum og lífsstíl manna að það er oft hrópandi ósamræmi milli lifnaðarháttar og þess sem greitt er í sameiginlegan sjóð landsmanna. Hlýtur það að vera siðferðileg skylda stjórnvalda að koma í veg fyrir slíkt með öllum tiltækum ráðum og að á þessum málum verði tekið af einbeitni og fyllstu hörku.

Í fyrsta lagi verður að koma í veg fyrir að skattalögin séu svo götött að þau geti boðið upp á skattsvik.

Í öðru lagi verður að búa þannig að skattrannsóknum og skatteftirliti að hægt sé á markvissan hátt að uppræta skattsvik og að skattstofur og skattrannsóknarstjóri fái þá sérfræðilegu aðstoð, sem nauðsynleg er, til að halda uppi svo ströngu aðhaldi og rannsóknum að skattsvikarar séu hvergi óhultir, og mjög hart verði tekið á hvers konar skattsvikum og bókhaldsbrotum.

Í þriðja lagi að öll málsmeðferð skattsvikamála gangi greiðar fyrir sig en nú er raun á.

Öllum má ljóst vera að allt of lítið hefur verið gert til að uppræta skattsvik í þjóðfélaginu. Þannig hefur það verið upplýst að undanfögnu að þrjú stór, einföld skattsvikamál hafa lónað í kerfinu í þrjú til fimm ár án þess að dómur hafi verið kveðinn upp. Það hefur vakið athygli hversu langur tími líður frá því að rannsóknum lýkur þar til ákæra er gefin út og þar til dómur fellur. Þá hefur verið greint frá því að í einu skattsvikamáli, sem var vísað til ríkissaksóknara árið 1972, féll ekki dómur fyrr en tæpum níu árum síðar. Skýringar dómara á þessum töflum virðast hreint furðulegar.

Af máli ýmissa embættismanna má ráða að vegna seinagangs í dómskerfinu hafi aðeins fáum, tiltölulega einföldum og vel athuguðum málum, verið vísað til dómstólanna — sem engu síður virðist taka mörg ár að fá úrskurð í. Öðrum er væntanlega vísað til ríkisskattanefndar (áður skattsektarnefndar) sem er lokuð nefnd og viðhefur nafnleynd. Þetta er augljós hagur hinna brotlegu og vissulega ekki til þess fallið að uppræta skattsvik, — og stingur sannarlega í stúf við meðferð annarra afbrota í þjóðfélaginu. Afleiðing þess að skattsvikamál eru svo seinfara í kerfinu og skattsvikamál ekki tekin fastari tókum af stjórnvöldum en raun ber vitni er að skattsvik í hvers konar mynd virðast orðin æði útbreidd í þjóðfélaginu.

Embættismenn tala um að það vanti pólitískan vilja til að gera átak í þessum málum. Með þessari þingsályktunartillögu er verið að reyna á þann pólitíska vilja eða viljaleyzi.

Síðan minnihlutastjórn Alþýðuflokksins sat að völdum 1979—80 hefur engin alvarleg tilraun verið gerð til að hreyfa þessum málum á Alþingi, en þá var lagt fram frumvarp um skattadóm og rannsókn skattsvikamála en náði ekki fram að ganga.

Þó að hafa beri í huga að langflest skattsvikamál, er upp komast, fá úrlausn hjá skattstjórum eða ríkisskattanefnd, þá er alveg ljóst að tiltölulega mjög fá mál fyrirtækja eða einstaklinga í atvinnurekstri fá þá rækilegu skoðun sem nauðsynleg er, eins og að yfirfara í mun ríkara mæli bókhald og hvers konar fylgiskjöl í atvinnurekstri.

Átján manna starfslið skattrannsóknarstjóra getur ekki annast nema fáa tugi mála af nokkurri alvöru. Það er von flutningsmanna þessarar tillögu að stjórnvöld telji það nú tímabært að gera alvarlegt átak í því skyni að breyta almennum launamannaskatti í sanngjarna tekjuöflunarleið fyrir samfélagið, sem verði til þess að hver og einn þjóðfélagsþegn greiði það, sem honum ber, af sínum tekjum til samfélagslegra þarfa.

Fylgiskjal XIV.

BRÉF ÞINGFLOKKS ALÞÝÐUFLOKKSINS TIL FJÁRMÁLARÁÐHERRA UM UMBÆTUR Í SKATTAMÁLUM

Reykjavík, 27. mars 1984.

Hr. Albert Guðmundsson, fjármálaráðherra
Fjármálaráðuneytinu
Arnarhvoli
Reykjavík.

Hér fylgja til áréttingar samtali okkar í dag tillögur frá þingflokki Alþýðuflokksins um hvernig bregðast skuli við skattsvikum hér á landi. Að stofni til eru þessar tillögur byggðar á tveimur þingsályktunartillögum þingmanna Alþýðuflokksins sem nú eru í meðförum Alþingis og er það von þingflokksins að þú, herra fjármálaráðherra, stuðlir að því að þessar tillögur fáiast samþykktar þannig að vinna megi gegn skattsvikum sem við teljum hiklaust einhverja mestu meinsemd þjóðlífsins um þessar mundir.

1. Byrjað verði á því að gera sér grein fyrir umfangi skattsvika hér á landi miðað við upplýsingar um þjóðartekjur sem fyrir liggja í þjóðhagsreikningum og öðrum opinberum gögnum annars vegar og upplýsingar um framtaldar tekjur í skattframtölum hins vegar.
2. Jafnframt þessu verði reynt að gera sér grein fyrir í hvaða atvinnugreinum líklegt sé að skattsvik séu algengust.
3. Söluskattur er ein helsta tekjulind ríkisins. Það orð leikur á að hann skili sér illa. Nauðsynlegt er að gera sér grein fyrir umfangi söluskattssvika og leita aðgerða til úrbóta. Endurskoða verður allt fyrirkomulag söluskattkerfisins og kanna sérstaklega hvort ekki sé rétt að fækka undanþágum frá greiðslu söluskatts og lækka þar með skattprósenta. Við teljum fullvist að stórhert eftirlit með innheimtu söluskatts geti skilað mjög auknum tekjum til ríkisins.
4. Við teljum nauðsynlegt að stofna sérdeild við sakadóm Reykjavíkur eða sérdómstól sem hefði það afmarkaða meginverkefni að fjalla um skattsvik, bókhaldsbrot og annað því skylt.
5. Einnig er nauðsynlegt að endurskoða refsilöggjöf og refsíakvæði einstakra laga svo sem skatta- og bókhaldslaga til að samræma þau og beita í stóru auknum mæli sektarákvæðum og hækkuðum sektum fyrir afmörkuð afbrot í stað tímafrekra rannsókna á flóknum og umfangsmiklum afbrotum.
6. Einnig þarf að gera breytingar sem miða að því að tryggja gleggri og áreiðanlegri fylgiskjöl með skýrum upplýsingum fyrir skattrannsóknamenn þar sem fram komi nákvæmari sundurliðun reikninga en nú er og að skuldbinda alla aðila til að taka í notkun tölusett eyðublöð og reikningsform útgefin eða viðurkennd af opinberum aðilum.
7. Breyta þarf lögum um tekjuskatt og eignarskatt og framtalsreglum til að tryggja áreiðanlegri og traustari upplýsingar um fyrirtæki og einstaklinga í atvinnurekstri. Í því sambandi leggjum við þunga áherslu á að endurskoða þarf sérstaklega í þessu sambandi frádrátt vegna tekna af atvinnurekstri, þ. á m. risnukostnað, bifreiðafriðindi, launamat, afskriftir og fleira.
8. Taka þarf upp aukna hagræðingu og tölvuvæðingu við upplýsingaöflun við úrvinnslu skattframtala og fylgiskjala.

9. Veita verður aukið fjármagn til skattaathugana, einkum til skattrannsóknadeildar ríkisskattstjóraembættisins, til að ráða sérhæfðan mannafla þannig að taka megi til ítarlegrar rannsóknar a. m. k. 10—20% af skattaframtölum fyrirtækja og einstaklinga í atvinnurekstri á hverju ári. Við teljum eðlilegt að skattsektafé ríkisskattanefndar standi straum af rekstri skattrannsóknadeildar að einhverju eða öllu leyti.
10. Margir hafa fyrir augunum dæmi um einstaklinga sem berast stórlega mikið á en greiða jafnframt litla skatta. Þetta þekkja allir. Skattrannsóknadeild þarf að geta rannsakað slík tilvik jafnvel eftir ábendingum frá almenningi.
11. Við þurfum að kynna okkur ítarlega og taka upp þær skattaeftirlitsreglur sem best hafa gefist í grannlöndum okkar.

F. h. þingflokks Alþýðuflokksins,
Eiður Guðnason formaður.
Jóhanna Sigurðardóttir varaform.
Karvel Pálmason ritari.

Þingsályktun

um kannanir á tekjuskiptingu og launakjörum.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta framkvæma ítarlegar kannanir á launakjörum og tekjuskiptingu í þjóðfélaginu, sem mættu verða grunnur að sanngjarnari tekjuskiptingu og hagkvæmara launafyrirkomulagi. Kannanirnar skulu sérstaklega miðast við að gera grein fyrir hvort vissir hópar hafi ekki öðlast þá hlutdeild bættis þjóðarhags, sem almennt geti talist réttmæt, og skulu þannig unnar að á grundvelli þeirra megi ákveða hvaða aðferðum hægt sé að beita til að auka laun og tekjur þeirra einstaklinga eða hópa sem verst eru settir.

Í könnunum þessum skal m. a. hafa hliðsjón af því að upplýsa eftirtalda þætti:

1. Að fyrir liggi á einum stað, þar sem tölfraðileg tölvuúrvinnsla er möguleg, allar upplýsingar um lífskjör og kjaramál er máli skipta og nauðsynlegar eru til tölfraðilegrar greiningar hverju sinni og seinni liðir ályktunarinnar fjalla um.
2. Að framkvæma tölfraðilegan samanburð á hvers konar kjaraatriðum — í hvaða formi sem þau eru látin í té — innan og milli starfsgreina, fyrirtækja, stofnana, verkalýðsfélaga, atvinnuvega eða byggðarlaga.
3. Að rannsaka forsendur flokkaskipunar og annarra kjaraatriða hinna margvíslegu kjarasamninga, þ. e. a. s. meta vægi hinna ýmsu eðlisþátta vinnunnar eða annarra áhrifaþátta með vinnuránsóknum, t. d. a) ábyrgðar, b) áhættu, c) hæfni, d) lífaldurs, e) prófa, f) starfsaldurs, g) starfsreynslu, h) streitu, i) óþrifnaðar, j) viðhorfa, k) þekkingar, e) erfiðis o. fl. þátta sem að gagni mættu koma.
4. Að upplýsa hlutfall hinna ýmsu launakerfa í launakjörum almennt þannig að hægt sé að sjá hvaða þáttur launakjara sé mest ákvarðandi um launakjör hverrar starfsstéttar, svo sem dagvinnutaxtar, yfirvinnutaxtar, afkastahvetjandi launataxtar, yfirborganir og aðrar duldar greiðslur eða kjarabættir.
5. Að upplýsa hvernig aldurs- og kynskipting sé eflir launatöxtum, yfirborgunum og starfsgreinum.
6. Að rannsaka hvort og hvers vegna sumir hópar eru verr í stakk búnir til að ná fram bættum lífskjörum í gegnum almenna kjarasamninga, og á sama hátt að rannsaka hvers vegna öðrum hópum hefur tekist að ná mun betri kjörum en almennt þekktist í landinu.
7. Að meta heilsufræðileg, félagsleg og hagfræðileg áhrif hinna mismunandi launakerfa og vinnuaðstæðna.
8. Að athuga hvort víðar sé hægt að koma við að skaðlausu afkastahvetjandi launakerfum, t. d. hjá hinu opinbera.
9. Að leita skýringa, ef um marktækan mismun er að ræða milli launakjara einstakra byggðarlaga, atvinnuvega, verkalýðsfélaga, starfsgreina eða ólíkra rekstrarforma í atvinnurekstri.
10. Að kanna hvort brögð séu að því að launamisrétti sé falið í stöðuheitum.
11. Að athuga hvorú uppbýgging launataxta og annarra launakjara kalli fram mismun í kjörum karla og kvenna, t. d. vegna aðildar að mismunandi verkalýðsfélögum.
12. Að kanna hvaða áhrif skert starfsgeta eða starfsþrek hefur í reynd á eðlilega tekjuskiptingu í þjóðfélaginu — og í hve ríki mæli hún er ákvarðandi um lífskjör — þegar önnur atriði eru sambærileg.

13. Að rannsaka og upplýsa með hvaða hætti atvinnureksturinn í landinu notar hina ýmsu launaliði til að réttlæta verðhækkunarbeiðnir sínar fyrir verðlagsnefnd.
14. Að kanna hvaða möguleikar felast í tekjutilfærslukerfum ríkisins, t. d. skatta- og almannatryggingakerfinu, til að jafna tekjuskiptingu og stuðla að aukinni hlutdeild láglaunafólks, lífeyrisþega og annarra minnihlutahópa í vaxandi þjóð-
artekjum.
15. Að athuga á grundvelli þessara upplýsinga hvort ekki sé hægt í samráði við aðila vinnumarkaðarins að samræma og einfalda hinn mikla frumskóg kjaraákvæða og launataxta er nú gilda í landinu.

Niðurstöður ofangreindra kannana skal jafnan leggja fyrir Alþingi, þegar þær liggja fyrir.

Samþykkt á Alþingi 28. apríl 1980.

Fylgiskjal XVI.

FRUMVARP UM ENDURMAT Á STÖRFUM LÁGLAUNAHÓPA

1984 (107. löggjafarþing) — 51. mál.

Nd. 51. Frumvarp til laga

um endurmat á störfum láglaunahópa.

Flm.: Jóhanna Sigurðardóttir, Guðrún Agnarsdóttir, Guðrún Helgadóttir, Kristófer Már Kristinsson, Kristín Halldórsdóttir, Guðmundur Bjarnason, Pétur Sigurðsson.

1. gr.

Markmið þessara laga er að fá fram hlutlausa rannsókn og endurmat á störfum og kjörum láglaunahópa, svo og úttekt á hlut þeirra í tekjuskiptingu og launakjörum í þjóðfélaginu.

2. gr.

Félagsmálaráðherra skal skipa 5 manna nefnd sérfróðra aðila í vinnumarkaðsmálum, vinnurannsóknum og starfsmati, í þessum lögum nefnd láglaunanefnd.

Skal nefndin kveðja sér til ráðuneytis aðila vinnumarkaðarins, svo sem frá Alþýðusambandi Íslands, B.S.R.B., Vinnuveitendasambandi Íslands, Vinnuálagssambandi samvinnufélaganna, og aðra fulltrúa hagsmunasamtaka og annarra aðila eftir því sem þörf er á.

Nefndin skal einnig hafa heimild til að láta fara fram sérfræðilegar athuganir, sem nauðsynlegar eru að hennar mati, og hafa aðgang að gögnum opinberra stofnana.

3. gr.

Verkefni láglaunanefndar, sbr. 1. gr., eru eftirfarandi:

- a. upplýsa hvernig raunveruleg tekjuskipting og launakjör eru innan starfsgreina og milli þeirra.
- b. skilgreina hvað er láglaunahópur og hverjir skipi slíka hópa.
- c. gera könnun á því og meta hvort, og þá hvers vegna, láglaunastörf, ekki síst hefðbundin kvennastörf, séu metin óeðlilega lág til launa miðað við önnur sambærileg störf á vinnumarkaðinum. Samanburður skal annars vegar gerður á störfum faglærðra láglaunahópa og hins vegar ófaglærðra.

Við mat á láglaunastörfum skal sérstaklega athuga hvort starfsreynsla við heimilisstörf sé eðlilega metin við röðun í launaflokka þegar um skyld störf á vinnumarkaðinum er að ræða, svo sem ýmis störf er snerta umönnun, uppeldismál, matargerð, þvotta, ræstingu, þjónustu, fatasaum o. þ. h.

Leggja skal til grundvallar í starfsmati þætti eins og ábyrgð á jafnt mannlegum sem efnislegum verðmætum, vinnuálag, áhættu (þ. m. t. vegna atvinnusjúkdóma), menntun, starfsþjálfun, starfsreynslu, hæfni, óþrifnað, erfiði og aðra þætti sem áhrif hafa á kaup og kjör.

- d. meta á sama hátt hvort hlutdeild láglaunahópa í tekjuskiptingunni í þjóðfélaginu sé óeðlilega lág miðað við vinnuframlag (sbr. c-lið). — Sérstakt tillit skal taka til ýmissa eðlisþátta vinnunnar sem eðlilegt væri að leggja til grundvallar í starfsmati og launakjörum á vinnumarkaðinum.

Við þennan samanburð skal taka með yfirborganir og alla aðra kaupauka og kjarþætti sem áhrif hafa í hverri starfsgrein á dagvinnutekjur annars vegar og heildarlaunatekjur hins vegar. Skal hlutur kvenna í tekjuskiptingunni sérstaklega athugaður.

- e. gera sérstakan samanburð á launum og öðrum kjörum sambærilegra láglaunahópa er starfa hjá hinu opinbera annars vegar og á almennum vinnumarkaði hins vegar.

4. gr.

Láglaunanefnd skal hraða verkefnum sínum skv. 3. gr. eins og kostur er og skila skýrslu með niðurstöðum nefndarinnar til félagsmálaráðherra innan tveggja ára frá gildistöku laganna.

5. gr.

Félagsmálaráðherra skal flytja Alþingi skýrslu um niðurstöðu láglaunaneftdar, sbr. 4. gr.

Að lokinni umfjöllun Alþingis um niðurstöður nefndarinnar skal Alþingi taka ákvörðun um hvort nefndin haldi áfram störfum eða verkefni á sviði kjararannsóknna verði aukin á annan hátt.

6. gr.

Kostnaður við störf láglaunaneftdar greiðist með eftirfarandi hætti: 60% greiðist úr ríkissjóði og 40% af aðilum vinnumarkaðarins samkv. nánari ákvörðun félagsmálaráðuneytisins.

7. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Greinargerð.

Frumvarp þetta var lagt fram á 106. löggjafarþingi en varð þá eigi útrætt. Frumvarpið er nú endurflutt að mestu óbreytt en því fylgdi svohljóðandi greinargerð:

Frumvarp þetta er flutt í þeim tilgangi að lögfest verði tímabundið skipan láglaunaneftdar sem hafi það verkefni að framkvæma hlutlausa rannsókn og endurmat á störfum og kjörum láglaunahópanna í þjóðfélaginu.

Hlutlaus úttekt og endurmat er nauðsynlegt fyrir aðila vinnumarkaðarins til að geta lagt sanngjarnt mat á vinnuframlag láglaunahópa og eðlilega hlutdeild þeirra í tekjuskiptingunni. Auk þess er sú rannsókn, sem hér er gerð tillaga um, forsenda þess að á raunhæfan hátt sé hægt að auka tekjur láglaunahópanna í þjóðfélaginu. Einnig mundi slík rannsókn leiða í ljós hvernig launamisrétti kynjanna er háttáð í einstökum starfsgreinum.

Með þessu frumvarpi er einnig stefnt að því að fá fram upplýsingar sem eru mikilvægar fyrir stjórnvöld því að á grundvelli þeirra mætti gera sér betri grein fyrir því hvaða aðferðum sé hægt að beita til að bæta kjör þeirra sem verst eru settir.

Gert er ráð fyrir að að fenginni niðurstöðu nefndarinnar og reynslu af hennar störfum taki Alþingi ákvörðun um hvort rétt sé að lögfesta áfram í einum eða öðrum bünungi skipulegar vinnu- eða kjararannsóknir á vegum framkvæmdavaldsins. Eðlilegt verður að telja að slíkar rannsóknir séu stöðugt í gangi til þess að hægt sé að glöggva sig á því hvernig tekjuskiptingunni í þjóðfélaginu er háttáð hverju sinni. Í því sambandi má benda á að eitt af verkefnum félagsmálaráðuneytisins, sem fer með vinnumarkaðsmál, er að hafa á hendi kjararannsóknir, samkv. reglugerð um stjórnarráð nr. 96/1969.

Segja má að þar sem frumvarp þetta fjallar að meginefni til um skipan nefndar sem hafi tímabundin, ákveðin verkefni væri eðlilegra að flytja um það þingsályktunartillögu. En á Alþingi hefur þegar verið flutt tillaga til þingsályktunar um að framkvæmdavaldið skuli láta fara fram kjararannsóknir og úttekt á launakjörum í þjóðfélaginu. Að hluta til var efni þeirrar þingsályktunartillögu hliðstætt því sem er í þessu frumvarpi. Þessi tillaga var samþykkt á Alþingi 28. apríl 1980. En þrátt fyrir þá viljayfirlýsingu löggjafarvaldsins, sem í henni fólst, hefur ekkert verið aðhafst til að koma henni í framkvæmd. Í fyrirspurn til fyrrverandi félagsmálaráðherra hefur verið ítrekuð á Alþingi nauðsyn þess að hrinda henni í framkvæmd, en allt hefur komið fyrir ekki. Að auki má benda á að á 104. löggjafarþingi flutti Guðrún Helgadóttir þingsályktunartillögu um endurskoðun starfsmats fyrir ríkisstarfsmenn og starfsfólk ríkisbanka, en sú tillaga náði ekki fram að ganga.

Það er því ljóst að lögbinda verður þær kjararannsóknir og endurmat sem hér er lagt til að verði framkvæmt. Hér er valin sú leið að nú verði tekin fyrir sérstaklega kjör láglaunahópanna og sérfróðum aðilum falin rannsókn og endurmat á störfum og kjörum þessara hópa.

Meginmarkmið rannsóknarinnar er að fá fram mat sérfróðra aðila á því hvort störf láglaunahópanna, og þá ekki síst hefðbundin kvennastörf í þjóðfélaginu, séu óeðlilega lágt metin miðað við önnur sambærileg störf á vinnumarkaðinum. Sérstaklega skal athuga hvort nægjanlegt tillit sé tekið til ýmissa krefjandi eðlisþátta í vinnuframlagi láglaunahópanna við ákvörðun á kauptöxtum og flokkaröðun.

Nauðsynlegt er einnig að fá fram samanburð og mat á því hvort ekki hafi þróast hér óeðlilegt tekjubil milli starfsstétta í þjóðfélaginu, þ. e. hvort launakjör einstakra hálaunastétta, eða hærra launaðra stétta í þjóðfélaginu, séu í eðlilegu samræmi við kjör láglaunahópanna og vinnuframlag þeirra til þjóðarþúsins.

Einnig er lagt til að fá fram samanburð á launum og öðrum kjörum ríkisstarfsmanna og fólks á almennum vinnumarkaði.

Þó að það sé ekki á verkefnaskrá nefndarinnar í frumvarpinu væri æskilegt, sé þess nokkur kostur, að fá fram hver þróunin hefur verið í tekjuskiptingunni almennt og milli kynja á undanfórnum árum, t. a. m. 10 ára tímabili.

Flutningsmönnum þessa frumvarps er ljóst að það mat og sú rannsókn, sem frumvarpið felur í sér á störfum láglaunahópanna, er langt frá því að vera auðvelt í framkvæmd. Það er engu síður sköðun flutningsmanna að hér sé um svo brýnt og knýjandi viðfangsefni að ræða að stjórnvöldum beri skylda til að sjá svo um að þessi tilraun sé gerð og að hlutlausir aðilar með þekkingu á vinnumarkaðsmálum, vinnurannsóknum og starfsmati verði fengirnir til starfans.

Hér er á engan hátt verið að ganga fram hjá aðilum vinnumarkaðarins, enda til þess ætlast að þeir verði kallaðir til ráðuneytis um slíka rannsókn. Flm. eru þeirrar sköðunar að slík rannsókn verði bæði fljótvirkari og síður hlutdræg ef hún er í höndum sérfróðra aðila sem betri aðstöðu hafa til þess að leggja hlutlægt mat á verkið. Væri slík nefnd skipuð aðilum vinnumarkaðarins er viss hættu á að hver færi að toga í sinn spotta og ekki fengjust hlutlægar niðurstöður úr slíkri rannsókn, — ef niðurstöðu fengist þá yfirleitt.

Á annað má einnig benda. Áratugum saman hefur verið um það deilt hvaða hópar í þjóðfélaginu séu láglaunahópar og lagtekjuhópar. Hefði eining tekist um það milli aðila vinnumarkaðarins lægi sú skilgreining fyrir og þá væri auðveldara að ákveða hvaða aðferðum hægt væri að beita til að hækka laun og tekjur láglaunahópanna í þjóðfélaginu. Ein ástæða þess, að slík skilgreining hefur ekki fengist, er að ekki hefur verið kannað ítarlega í öllum starfsgreinum hvaða yfirborganir og aðrir kaupaukar og kjarapættir utan við hina eiginlegu kauptaxta eru ákvarðandi hluti dagvinnutekna eða heildarlaunatekna í einstökum starfsgreinum.

Í frumvarpinu er nefndinni ekki sett nein viðmiðun í starfi sínu um hvernig eða með hvaða hætti hún skuli skilgreina láglaunahópana, enda eðlilegra að viðmiðunarmörk séu í höndum sérfróðra aðila.

Hér er vissulega um erfitt, viðkvæmt og vandasamt verkefni að ræða, en engu síður er orðið knýjandi og brýnt að í það sé ráðist. Ef vel tekst til hjá nefndinni gætu niðurstöður hennar orðið grundvöllur þess að láglaunahóparnir fengju réttlátt mat og sanngjörn laun fyrir sín störf. Auk þess hefði niðurstöðu nefndarinnar mikið upplýsingagildi og gæti verið leiðbeinandi við gerð kjarasamninga og þær ráðstafanir sem gerðar eru til að bæta kjör hinna lægst launuðu.

Athugasemdir við einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Parfnast ekki skýringar.

Um 2. gr.

Hér er lagt til að skipuð verði fimm manna nefnd sérfróðra aðila í vinnumarkaðsmálum, vinnurannsóknnum og starfsmati. Ekki er kveðið á um sérstakar tilnefningar í þessa nefnd, en til þess er ætlast að hún sé skipuð. eins og kostur er, aðilum sem ekki hafa sérstakra hagsmuna að gæta fyrir einn hóp fremur en annan sem úttekt þessi og rannsókn nær til. Með því fæst hlutlægara mat á því verkefni, sem vinna á, auk þess sem gera má ráð fyrir að verkið vinnist hraðar.

Hér er á engan hátt verið að ganga fram hjá aðilum vinnumarkaðarins, enda ætlast til þess að þeir séu kallaðir til ráðuneytis um málið án þess þó að eiga beina aðild að nefndinni. Auk þess má benda á að niðurstaða nefndarinnar er ekki bindandi fyrir aðila vinnumarkaðarins, heldur fremur leiðbeinandi og til þess gerð að auðvelda þeim alla ákvarðanatöku.

Nauðsynlegt er einnig að samráð sé haft við Jafnréttisráð um þetta verkefni, auk þess sem aðilar eins og kjararannsóknarnefnd, Þjóðhagsstofnun og Hagstofan, sem vinna að ýmsum tölfræðilegum upplýsingum, tengjast slíkri rannsókn, svo og félagsvísindadeild Háskólans.

Nauðsynlegt er að við skipan nefndarinnar verði gætt edilegs jafnræðis milli kynja eins og kostur er, ekki síst með tilliti til þess að flestöll hefðbundin kvennastörf eru metin til lægstu launa í þjóðfélaginu.

Um 3. gr.

Eitt af verkefnum nefndarinnar samkvæmt þessari grein er að fá fram upplýsingar um raunverulega tekjuskiptingu og launakjör þar sem yfirborgarir og aðrir kaupaukar og kjarabættir koma fram. En vitneskja um áhrif þeirra þátta á dagvinnutekjur og heildarlaunatekjur er nauðsynleg til að hægt sé að skilgreina láglaunahópana á markvissan hátt og meta hlut þeirra í tekjuskiptingunni í þjóðfélaginu.

Oft er deilt um skilgreiningu á því hvað sé láglaunahópur og hverjir skipi slíka hópa, bæði við gerð kjarasamninga og eins í aðgerðum stjórnvalda til að bæta kjör þeirra sérstaklega. Þessu til staðfestingar má m. a. benda á umfjöllun um láglaunabætur á s. l. vetri. Því er nauðsynlegt að láglaunanefndin geri tilraun til að skilgreina hvað sé láglaunahópur og hverjir skipi þá hópa. Að öðru leyti þarfnast greinin ekki skýringar.

Um 4. gr.

Parfnast ekki skýringar.

Um 5. gr.

Nauðsynlegt er að fram fari umræður á Alþingi um niðurstöður láglaunanefndar og að Alþingi taki síðan ákvörðun um hvort, og þá á hvern hátt, auka beri rannsóknir af hálfu framkvæmdavaldsins á sviði vinnu- og kjararannsókna.

Ef Alþingi ákveður að nefndin skuli ekki halda áfram störfum er gert ráð fyrir að Alþingi nemi þessi lög úr gildi. Er sá háttur hafður á þar sem edlilegt er að Alþingi taki mið af störfum nefndarinnar þegar það ákveður hvort og í hvaða farveg skuli skipa vinnu- og kjararannsóknnum á vegum framkvæmdavaldsins.

Auk þess er erfitt að tímasetja nákvæmlega í gildistökugrein hvenær lög þessi falla úr gildi, bæði með tilliti til starfa nefndarinnar og þess svigrúms sem Alþingi þarf til þess að fjalla um málið.

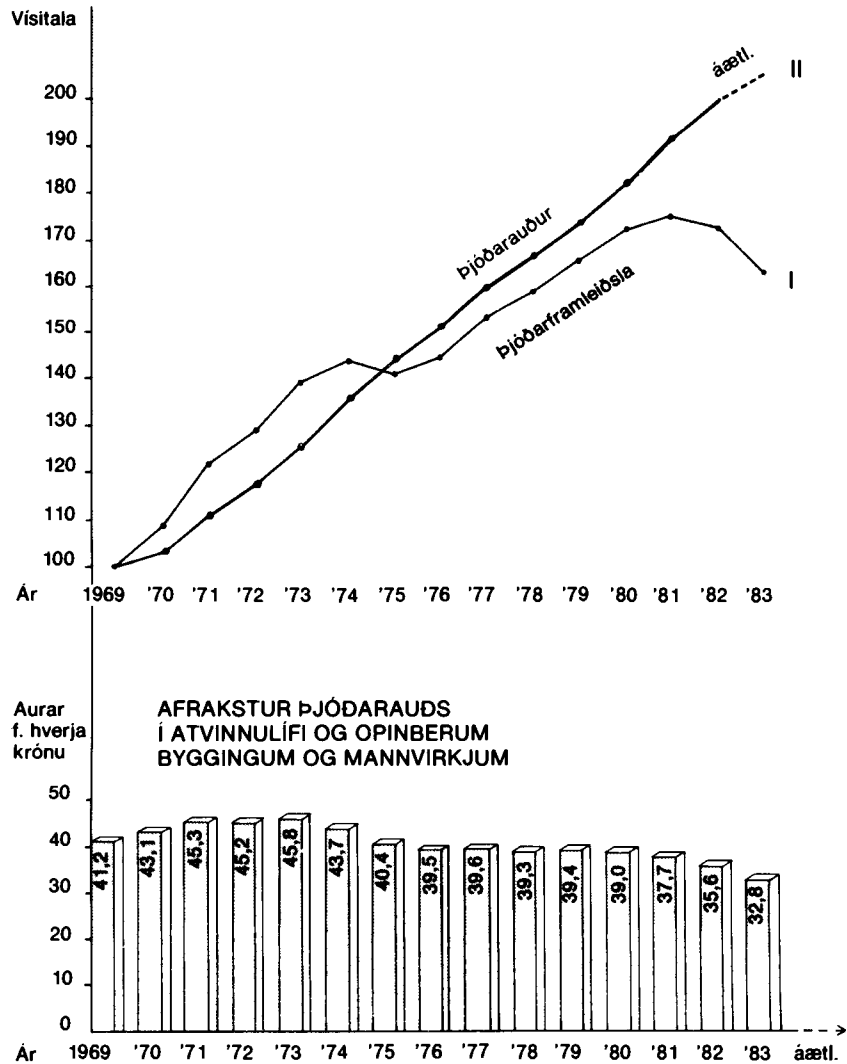
Um 6. gr.

Parfnast ekki skýringar.

Fylgiskjal XVII.

VÍSITÖLUR ÞJÓÐARFRAMLEIÐSLU OG ÞJÓÐARAUÐS

**VÍSITÖLUR ÞJÓÐARFRAMLEIÐSLU OG ÞJÓÐARAUÐS Í
ATVINNULÍFINU OG BYGGINGUM OG MANNVIRKJUM HINS OPINBERA**

„Á mynd 1 getum við fengið góða hugmynd um hvaða stærðir um er að tefla þegar við spyrjum okkur hvað kunningjaþjódfélagið kostar. Á efri hluta myndarinnar eru tvær vísitalur. Önnur vísitalan sýnir þjódarframléiðsluna sem er hugtak sem við öll þekkjum og segir okkur virði framléiðslu þjóðarinnar af vörum og þjónustu eins og orðið sjálf bendir til. Hin vísitalan er fyrir þann hluta þjódarauðsins sem notaður er við framléiðsluna. Það er virði þeirra fjármuna sem bundnir eru í atvinnutækjum hvers konar, svo og byggingum og mannvirkjum hins opinbera. Vísitölurnar tvær sýna okkur þróun mála frá 1969 til ársins í

fyrri. Við sjáum að á árunum 1970—74 liggur vísitala þjóðarframleiðslunnar fyrir ofan hina vísitöluna, en síðan snýst dæmið alveg við. Það sem þessar vísitölur og misgengi þeirra segir okkur er sýnt á neðri hluta myndarinnar. Þar sjáum við hvað hver króna, sem bundin er í fjármunum til framleiðslu, raunverulega skilar miklu. Við miðum við verðlag ársins 1969 til þess að fá réttan samanburð.

Á árinu 1969 skilaði hver króna í fjármunum í atvinnulífínu og byggingum og mannvirkjum hins opinbera 41,2 aurum. Þetta var síðasta ár samdráttarins mikla á árunum 1967—69 og má ætla að fjármunir hafi af þeim sökum verið illa nýttir. T. d. var meðalatvinnuleysi á því ári 5% af mannafla. Nýting fjármunanna batnaði á árunum 1970—1974. Við komumst út úr samdrættinum, álverið í Straumsvík tók til starfa og fyrstu skuttogararnir í nýstækkaðri landhelgi virtust eiga rétt á sér, ekki síst minni togararnir.

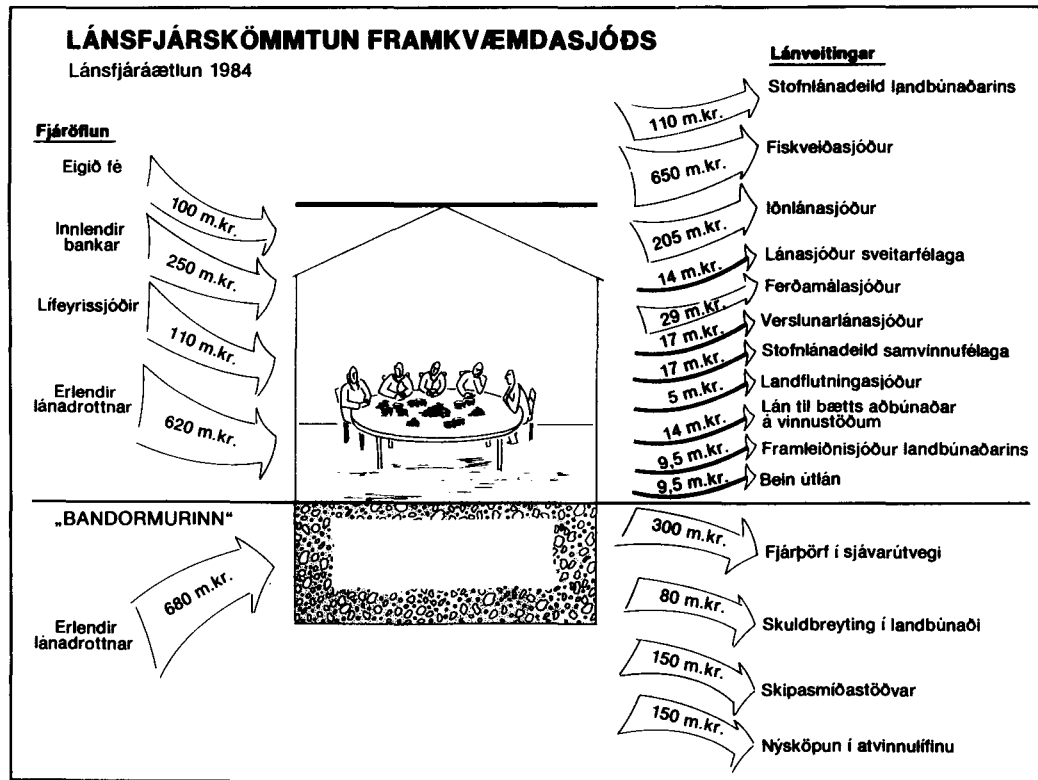
Á árinu 1973 skilar hver króna bundin í þjóðarauðnum í framleiðslunni 45,8 aurum. Síðan fór að síga á ógæfuhlið. Krónan í fjármunum skilaði ekki nema 40,4 aurum á árinu 1975 og alltaf á milli 39 og 40 aurum á árunum 1976—1980. Erfiðleikar voru á árunum 1974 og 1975 sem skýrir af hverju afraksturinn af þjóðarauðnum minnkaði á þeim árum. En hin lélega nýting fjármunanna á árunum þar á eftir er fyrst og fremst **afleiðing af röngum fjárfestingum**. Uppbygging skuttogaraflotans og hraðfrystihúsanna skilaði ekki því sem hún hefði átt að skila. Kröfluævintýrið er farið að fá á sig þjóðsagnarblæ, en það gerðist einmitt á þessum árum og reikningurinn fyrir það er enn ógreiddur. Þetta voru ár hinna neikvæðu raunvaxta þegar sparifé landsmanna var brennt á báli verðbólgunnar og þegar kunningjaþjóðfélagið varð okkur hvað dýrkeyptast.

Um þverbak hefur keyrt á árunum eftir 1981. Á því ári var afraksturinn í framleiðslu 37,7 aurar eftir krónuna í fjármunum. Á árinu 1982 varð talan enn lægri, eða 35,6 aurar, og svo þegar verulega hægði á efnahagsstarfsemiinni fengum við aðeins 32,8 aura út úr hverri krónu í fjármunum í atvinnulífínu.

Horfur eru á að nýting fjármunanna batni aðeins þegar um hægist í efnahagsmálunum, en það er nær öruggt að við komumst hvergi nærri á það stig sem við vorum á fyrir 1980, hvað þá að við fáum afrakstur árunum 1970—1974.“

(Úr Stord 1984, 2 tbl., bls. 23. Textinn er tekinn úr grein Vilhjálms Egilssonar: Hvað kostar kunningjaþjóðfélagið?)

LÁNSFJÁRSKÖMMTUN FRAMKVÆMDASJÓÐS

„Gagnrýni á Framkvæmdastofnunina hefur aðallega beinst að því að stofnunin er miðstöð dreifingar á lánsfjármagni til fjárfestingar; fjármagni sem oftast nær hefur verið skammtað á öðrum forsendum en arðsemi. Lántakendur hafa ekki fengið að sitja við sama borð heldur hefur þeim verið mismunad eftir atvinnugreinum og búsetu. Margar reglur má setja til þess að lánsfé sé réttlátlega skipt milli þeirra sem telja sig þurfa á því að halda. En þegar öllu er á botninn hvolft virðist svo sem verðið, sem lántakendur eru tilbúnir til þess að greiða fyrir lánsféð, sé réttlátasti mælikvarðinn. Alltaf þegar aðrar viðmiðanir eru notaðar koma upp ásakanir um spillingu, vinargreiða, pólitik og ýmislegt þaðan af verra. Ásakanir af þessu tagi eru ófrávikjanlegur förunautur úthlutunarreglna sem taka mið af öðru en arðseminni eða getunni til þess að greiða fyrir afnotin af lánsfénu. Í kunningjaþjóðfélaginu eru menn nefnilega mismiklir vinir“

Það þarf heldur ekki flóknar lagabreytingar til þess að fjárfestingarlánasjóðirnir og Framkvæmdastofnunin verði allt aðrar stofnanir en þær eru nú. En hér virðist svo sem tregðulögmálið gildi. Formaður nefndarinnar, sem átti að setja fram tillögur stjórnarflokka-anna um nýja skipan mála, er enginn annar en Tómas Árnason, annar forstjóra Framkvæmdastofnunarinnar. Ekkert hefur komið frá nefndinni, en ópolinmóðir nefndarmenn hafa látið í sér heyra og hætt er við því að einhverjir þeirra hreinlega segi af sér.“

(Úr Stord 1984, 2. tbl., bls. 24, 27 og 29. Textinn er tekinn úr grein Vilhjálms Egilssonar: Hvað kostar kunningjaþjóðfélagið?)

Eftir Guðjón Einarsson

Vextir og afborganir af Kröfluvirkjun nema 407 milljón króna á þessu ári, en tekjur af rekstri virkjunarinnar nema aðeins 43 milljónum króna. Það sem upp á vantar að endurná saman eru 358 milljónir króna. Það er töluvert hærri upphæð en kostar að reka Háskóla Íslands í ár, svo dæmi sé tekið.

Íslenskir skattgreiðendur eru hins vegar ekki farnir að finna fyrir þessum skuldabæggja ennþá, því öllum kostnaði við Kröfluvirkjun hefur verið ýtt á undan sér með lánum. Nú kostar virkjunin um 3 milljarða króna og við skuldum þetta næstum allt.

Mér finnst að það hafi fyrst turðu vel yfir Kröfluaeivintýrið og menn hafi lært of lítið af því," segir Kjartan Jóhannsson formaður Alþjóðflokksins. Þarna voru gerð hefðleg mistök og þeir menn, sem að þeim stöðu, þó að ábyrgð á þeim. Eg held, að ef þetta hefði gers í grannlöndum okkar, hefði þeim verið ýtt til hliðar, herna er fjóræðio ekki eins þróað. Þessir menn voru endursjómir í næstu kosningum og tengu þannig sýnatvættun hjá fólkinu.

Jón G. Sólmes, fyrrum alþingismaður, var formaður Kröflueiðnugar á þessum tíma. Hann litur öðruvísi á málið. "Talið um Kröflu er úr öllu velisemi og viti, en fólk verður alltaf að hafa einhverni blívaböggul," segir hann, og bætir við: "Frumvarpið um Kröfluvirkjun var samþykkt móttakvæðalaust á Alþingi og allir mjög ánægðir. Það var fyrirsjáanlegur mikill ratorkusortur og það þurfti að bæta fjótt úr því. Kröflueiðnugar átti að byggja hús og útvega vélbúnað og það var gert af samvirksemi og einlægni."

Kjartan Jóhannsson bendir hins vegar á, að lást hafi að tryggja orkuna áður en virkjunin var reist og vélarinnar keyptar, þrátt fyrir aðvaranir sérfræðinga, og eftir að eldgosíð kom upp

Ljós. Páll Stefánsson.

í skýrslu, sem gerð var fyrir Ráðmagnsveit-ur ríkisins í fyrra, er komist að þeirri niðurstöðu, að með frekari borunum væri hægt að koma virkjuninni í full ákóst eftir nokkur ár, og þá gæti hún borgað niður skuldir sínar á tæpum 20 árum. Ef aðeins önnur vélin er rekin með fullum álfástum, eins og nú er stefnt að, tæki þetta nokkru lengri tíma, samkvæmt skýrslunni. Lönsaðarráðherra telur hins vegar rétt að staldra við og beina atvigninni fremur að jarðhittesvæðun-um á Reykjanesi.

"Eg álit," segir Kjartan Jóhannsson, "að allur framgangsmálinn við Kröflu á sínum tíma hafi verið dæmigerður íslenskur hamaþangur,

menn ætla að gera allt á stundinni og sjást ekki fyrir."

Þessu mótmæli Ragnar Arnalds: "Þetta var brautrygjendastert á tæknisviðinu og menn geta alltaf búst við að lenda í óvæntum erfiðleikum, það er auðvelt að vera vitur eftir á."

"Stærstu mistökin við Kröflu voru þau," segir Jón G. Sólmes, "að það láðist að setja einn Alþjóðflokksmann í neyðina — ef það hefði verið gert, hefði allt verið í röðlegheitum."

— Voru það mistök?
"Já það voru pólitísk mistök, hefðleg mistök."

Kröflu-ævintýrið

hafi verið haldið áfram í blindri í stað þess að staldra við.

"Það er að visu rétt," segir Ragnar Arnalds, alþingismaður, sem seti í Kröflueiðn, "að eftir að vélar höfuð verið þantaðar taldi Orkustofnun að kannski væri farið aðeins of hratt í málið, en hvorki Orkustofnun né nokkur annar sagði, að fyrst skyldi afla orkunnar og síðan byggja virkjunina. Þær raddir heyrðust ekki fyrir en erfiðleikarnir komu í ljós, og eftir að eldgosíð varð, var of seint að snúa við. Allar ákvarðanir voru teknar af ríkissjórn í samræmi við fjáragæðingum, og ef sækja hefði átt menn til ábyrgðar, hefðu bysna margir þurft að segja af sér."

Togarinn Kolbeinsey PH.

Ljóm. Shorti Shortason.

Ný skip geta mörg hver aldrei fiskað upp í atborgunir og vaxti af lánunum sem tekin voru til að fjármagna kaupin á þeim. Sú tíð er lífin að menn geti látið verðbólgu hjálpa sér að greiða lánin niður. Öll lán eru nú að fullu gengis- og verðtrygð og allt frá árinu 1978 hefur Landsamband íslenskra útvegsmanna verið úrgerðarmann og stjórnvöld mjög ákveðið við því að fíðja fiskiskipum, — ekki aðeins vegna veranandi lánaþruga, heldur fyrst og fremst vegna þess að engin þörf er fyrir fleiri skipa brátt fyrir viðvaranir LÚ og annarra hefur togarum fjðigæð á þriðja tug frá 1978 og eru nú alls um 100.

Deðmi um skip, sem aldrei mun geta borgað skuldir sínar sjálf, er Kolbeinsey PH, sem smíðuð var í Slippstöðinni á Akureyri og afhent Húsvikingum 1981. Fyrir áttu þeir einn togara. Kolbeinsey kostaði 49 milljónir króna, en í lok þessa árs munu skuldir hennar nema 180 milljónum. Vátryggingaverðmætti skipins er hins vegar 150 milljónir króna, þannig að skuldin er orðin 21 milljón meiri en tryggingsverðmætti. Samkvæmt samningi við Fiskveiðisjóð renna 20% af skiptaverði alla skipins beina til greiðslu vaxta og atborgunar, og munu sú upphæð nema um 6 milljónum króna í ár, miðuð við að togarinn afli 3:100 tonnna. Vanskið við Fiskveiðisjóð námu hins vegar 43 milljónum króna um síðustu áramót.

Þegar Kolbeinsey PH var keypt fengust 75% að láni úr Fiskveiðisjóði, tæp 10% úr Bygðasjóði og það sem á vannaði var framleg hluðafanna, mest tengið að láni annars staðar, þannig að eigið fé var lítið sem ekkert.

Kristján Asgeirsson framkvæmdastjóri útgerðarinnar, sem velti ofangreindar upplýsingar, var spurður, hvort mönnum hefði ekki verið ljóst í upphafi, að þetta deðmi hefði aldrei upp.

„Okkur var ljóst, að meira fé yrði að koma

Togara- saga

frá hluthöfum,“ sagði Kristján, en hins vegar sáum við ekki fyrir hina miklu hækkun á gengi dollarans, sem stór hækkun lánin hjá Ökkur. Án þess að tilvarandi hækkun tengist á fiskverðinu.“ Og hann bætti við: „Við vorum þarna að gera ráðstærir til þess að halda uppi söllegni atvinnu og nýta þá fjárrestingu, í fiskvinnslunni á staðnum, sem búið var að stofna til. Og það má einnig spyrja: Áttum við ekki inni að fara sönu íeð og aðrir með atvinnuþryggingu? Þessi atvinnutæki hafa gjörbreytt mannlifinu her.“

A móti kann einhver að spyrja: Hvers vegna var haldið áfram að veita lán úr opinberum sjóðum til togarakaupa, ef augljóst var að skipin stöðu ekki undir vöxtum og atborgunum?

David Olafsson formaður stjórnar Fiskveiðisjóðs sagði, að ekki væri hægt að gera bá krötu á sjóðinn að hann hefði vit fyrir mönnum

að þessu leyrti. Hann bætti á, að til væru skip frá þessum tíma, sem staðið hefðu í skilum, einkum þar sem verulegt eigið fjármagn hefði verið lagt í kaupin. Et menn fengu hinsvegar 75—80% af kaupverðinu að láni, væri deðmið vomiast. Hann sagði, að vanskilaskipin hefði átt að setja á uppboð, — það væri su ielið sem Fiskveiðisjóður hefði til þess að ná aftur fé sínu, — en þetta hefði ekki verið gert. „Fiskveiðisjóður fór út í það að lætka lánahtúfallið til þess að knýja menn til að leggja fram meira eigið fé, en þá fengu menn bara meira lánað í öðrum lána-stofnunum og sjóðum, svo sem Bygðasjóði,“ sagði Davið.

Og hann bætti við, „Það var ekki pólitískur vilji til þess að stöva þessar lánaveltingar eða setja hömlur á skipasmíðar.“

„Það er rétt, að fiskiskipunum var fjðigæð

of mikið, það voru aðallega mistök stjórnmálamanna. Þetta voru kjósendavæðbar,“ sagði Shorti Hermannsson ráðgjafi, sem á þessum árum var forsjetinn Framkvæmdastofnunar. „Fiskveiðisjóður var aðal lánaþjófurinn, en ég er ekki þar með að lýsa allri sök af Framkvæmdastofnun í þessu máli,“ hun hefur verið einn líburinn í þessari orðsögu.

Hvað gert verður í málum skuldugustu skipanna er orðið. Skuldþreytingin, sem nú stendur yfir, mun ekki bjarga þeim öllum. Et þau verða sett á uppboð, mun söluverð sumra þeirra hvergi nægja fyrir skuldum. Þetta dæmi er einn ouppgert.

Guðjón Einarsson tók saman.

Fylgiskjal XXI.

150

stærstu fyrirtækin 1982

Röð	Röð 1981	Fyrirtæki	Velta í millj. kr.	Breyting veltu f.f.á.	Slysatr. vinnu-vikur	Meðal-fjöldi starfsm.	Beinar launa-greiðslur samt.	Meðal árslaun — í þús. kr.
1	(1)	Samband ísl. samvinnufélaga	3.627,0	52,2%	82.046	1.574	237,7	173,5
2	(3)	Landsbanki Íslands	2.277,7	92,0%	53.663	1.032	170,6	165,3
3	(2)	Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna	2.002,5	43,9%	4.129	79	15,3	193,5
4	(4)	Sölusamb. ísl. fiskframleiðenda	1.796,0	53,1%	2.781	53	9,5	179,3
5	(7)	Flugleiðir hf.	1.602,4	102,9%	62.316	1.198	267,4	223,2
6	(5)	Oliufélagið hf.	1.471,9	56,6%	14.774	284	52,2	183,8
7	(6)	Kaupfélag Eyfirðinga	1.222,7	54,3%	53.030	1.020	160,6	157,4
8	(10)	Íslenska Álfélagið hf.	1.138,8	56,9%	40.126	772	199,2	258,0
9	(8)	Oliufélagið Skeljungur hf.	1.103,2	48,8%	14.685	282	47,4	168,1
10	(9)	Áfengis og tóbaksv. ríkisins	1.100,8	49,6%	6.812	131	20,9	159,2
11	(11)	Eimskipafélag Íslands hf.	955,0	74,6%	42.974	826	164,1	198,7
12	(13)	Oliuverslun Íslands hf. OLÍS	808,0	50,2%	12.536	241	40,8	169,3
13	(15)	Búnaðarbanki Íslands	789,0	84,2%	20.242	390	68,9	173,6
14	(14)	Póstur og sími	767,9	65,3%	103.351	1.988	330,1	166,0
15	(19)	Útvegsbanki Íslands	691,9	133,9%	16.395	315	54,2	172,1
16	(16)	Sláturfélag Suðurlands	641,5	50,3%	29.532	568	90,4	159,2
17	(12)	Mjólkursamsalan, Rvk.	593,2	60,6%	12.837	247	43,5	176,1
18	(24)	Landsvirkjun	535,1	93,5%	16.417	316	84,4	267,1
19	(21)	Rafmagnsveitur ríkisins	473,3	64,5%	22.120	425	107,4	252,7
20	(18)	Kaupfélag Borgfirðinga	469,3	53,3%	14.036	270	41,4	153,3
21	(25)	Hagkaup hf.	420,1	58,5%	16.827	323	43,6	134,9
22	(22)	Rafmagnsveita Reykjavíkur	411,2	46,9%				
23	(28)	Osta og smjörsalan sf.	410,9	64,0%	3.957	76	9,3	122,4
24	(59)	Íslenskir Aðalverktakar sf.	387,5	208,0%	20.727	399	75,2	188,5
25	(26)	Mjólkurbú Flóamanna Selfossi	386,7	51,1%	7.177	138	25,4	184,1

150 stærstu fyrirtækin á Íslandi 1982

Röð	Röð 1981	Fyrirtæki	Velta í millj. kr.	Breyting veltu f.f.á.	Sýsatr. vinnu-vikur	Meðal-fjöldi startsm.	Beinar launa-greiðslur samt.	Meðal árslaun — í þús. kr.
26	(30)	Kaupfélag A-Skaftf. Hofn, KASK	382,5	60,6%	16.496	317	52,3	164,7
27	(32)	Kaupfélag Skagfirðinga	381,3	66,3%	15.711	302	39,6	131,1
28	(29)	Bæjarútgerð Reykjavíkur	365,6	53,1%	22.974	441	104,5	237,0
29	(33)	Kaupfélag Hérðasbúa	338,1	54,9%	13.100	252	36,2	143,6
30	(39)	Hafskip hf.	329,5	87,7%	12.980	250	52,1	208,4
31	(34)	Hekla hf.	327,8	57,6%	5.835	112	21,3	190,2
32	(40)	Samvinnubankinn hf.	322,0	92,7%	13.055	251	43,4	173,1
33	(35)	Kaupfélag Þingeyinga	320,1	64,3%	11.016	212	30,3	143,0
34	(31)	Útgerðarfélag Akureyringa hf.	312,3	33,5%	20.924	402	93,3	232,1
35	(45)	Arnarflug hf.	287,1	82,4%	4.261	81	20,3	250,6
36	(41)	Bilaborg hf.	283,6	76,0%	4.349	83	10,8	130,1
37	(27)	Sildarvinnslan hf. Neskaupst.	260,5	2,7%	18.730	360	76,6	212,8
38	(46)	Samvinnuþryggingar gt.	260,4	70,6%	9.647	185	30,8	166,5
39	(52)	Veltir hf.	259,6	84,0%	3.706	71	16,5	252,4
40	(53)	Lönaðarbanki Íslands hf.	256,5	88,6%	6.508	124	20,8	198,0
41	(50)	Íslenska járnblendifélagið hf.	254,7	71,6%	8.511	164	39,9	243,3
42	(20)	Íslenska umboðssalan hf.	254,5	-8,6%	793	15	2,4	160,0
43	(43)	Kaupfélag Árnesinga Selfossi	252,7	59,2%	12.178	234	35,1	150,0
44	(47)	Áburðarverksmiðja ríkisins	252,2	66,6%	10.228	196	38,8	198,0
45	(36)	Einar Guðfinnsson hf. Bolv.	230,4	24,1%	15.587	269	59,2	346,1
46	(44)	Álafoss hf.	227,0	43,1%	12.740	245	41,7	170,2
47	(42)	Sildarútvegsnefnd	222,4	39,2%	1.231	24	5,9	245,0
48	(54)	Kaupfél. Húnv. og Söluf. A-Hún.	212,9	58,3%	6.533	125	12,3	145,8
49	(57)	Byggingavöruv. Kóp. BYKO	211,9	65,9%	5.404	104	17,9	172,1
50	(55)	Sementsverksmiðja ríkisins	193,7	47,6%	11.444	220	42,5	193,2
51	(48)	Ísbjörninn hf.	187,5	24,6%	13.000	250	56,6	226,4
52	(62)	Hitaveita Reykjavíkur	186,6	64,1%				
53	(51)	Bæjarútgerð Hafnarfjarðar	184,2	26,8%	11.826	228	46,6	204,4
54	(56)	Slippstöðin hf. Akureyri	184,1	40,8%	14.616	281	55,2	196,4
55	(63)	Kaupfélag Suðurnesja	181,5	63,5%	5.865	113	16,9	149,6

150 stærstu fyrirtækin á Íslandi 1982

Röð	Röð 1981	Fyrirtæki	Velta í millj. kr.	Breyting veltu f.f.á.	Slysatr. vinnu- vikur	Meðal- fjöldi starfsm.	Beinar launa- greiðslur samt.	Meðal árslaun — í þús. kr.
56	(60)	Kaupfélag Fáskrúðsfirðinga	176,2	47,7%	9.176	176	36,3	200,0
57	(64)	Kaupfélag Rvk. og nágr. KRON	168,5	51,9%	12.855	247	35,2	142,5
58	(74)	Húsasmiðjan hf. Rvk.	167,5	78,4%	3.795	72	13,6	188,9
59	(81)	Verslunarbanki Íslands hf.	165,1	85,3%	6.300	121	19,1	147,7
60	(72)	Íslensk endurtrygging hf.	164,9	71,0%	627	12	2,1	175,0
61	(37)	Hraðfrystihús Eskifjarðar hf.	163,1	-8,9%	13.249	255	43,2	161,4
62	(61)	Íshúsfél. Ísfirðinga h.f.	162,2	42,4%	7.927	153	26,3	171,9
63	(66)	O. Johnson & Kaaber hf.	149,5	37,6%	2.043	39	7,6	194,9
64	(68)	H. Böðvarsson & Co. Akranesi	148,6	44,0%	10.097	194	38,5	198,5
65	(71)	Kaupfél. V-Húnv. Hvammst.	147,7	51,0%	3.829	74	10,9	147,3
66	(77)	Vinnslustöðin hf. Vestm.	143,3	55,0%	8.831	170	31,8	187,1
67	(75)	Vikur hf. Saltsalan hf. Rvk.	140,0	50,2%	6.116	118	14,7	124,0
68	(65)	Meitillinn hf. Þorlh.	138,3	25,4%	11.540	222	38,9	175,2
69	(82)	Fiskiðjusamlag Húsavíkur	138,2	57,7%	10.984	211	33,5	158,8
70	(23)	Síldarverksmiðjur ríkisins	135,5	-51,4%	5.899	113	18,6	164,6
71	(—)	Sölustofnun lagmetis	134,2	117,5%	468	9	2,1	233,0
72	(78)	Kaupfélag Rangæinga	133,4	45,0%	7.043	135	19,2	142,2
73	(89)	Tryggingamiðstöðin hf.	131,3	66,4%	1.467	28	5,3	189,0
74	(86)	Heðinn - Garða-Heðinn hf.	131,1	63,1%	8.936	172	30,2	178,2
75	(79)	Ingvar Helgason heildv.	130,2	45,0%	1.821	35	4,6	131,4
76	(88)	Fiskiðjan hf. Vestm.	125,0	57,6%	7.408	142	27,2	191,6
77	(100)	Kassagerð Reykjavíkur hf.	122,8	79,5%	7.157	138	25,6	185,5
78	(80)	Vorumarkaðurinn hf.	122,7	36,8%	3.363	65	11,0	169,2
79	(94)	Brunabótafélag Íslands	122,5	70,4%	3.511	67	11,3	168,7
80	(90)	Hvalur hf.	122,0	59,1%	6.509	125	40,0	320,0
81	(95)	Sveinn Egilsson hf.	121,7	70,9%	3.140	60	11,2	186,7
82	(105)	Árvakur hf. (Morgunbl.)	120,3	82,5%	9.381	180	40,3	223,9
83	(84)	Sjóvátryggingafél. Ísl. hf.	119,8	47,5%	2.925	56	9,8	175,0
84	(99)	Almennar tryggingar hf.	119,6	74,6%	2.946	56	10,0	178,6
85	(76)	Norðurtangi hf. Ísafirði	116,7	25,2%	8.855	170	31,9	187,7

150 stærstu fyrirtækin á Íslandi 1982

Röð	Röð 1981	Fyrirtæki	Velta í millj. kr.	Breyting veltu f.f.á.	Sýsatr. vinnu- vikur	Meðal- fjöldi starfsm.	Beinar launa- greiðslur samt.	Meðal árslaun — í þús. kr.
86	(98)	Kaupfélag Svalbarðseyrar	114,7	67.2 ⁰ ₀				
87	(—)	Hraðfrystistöðin Rvk.	114,1	—	5.631	108	20,2	187,0
88	(87)	Kristján Ó. Skagfjörð hf. Rvk.	113,5	43.1 ⁰ ₀	3.056	59	12,0	203,4
89	(110)	Nesskip hf. – Ísskip hf.	111,5	80.1 ⁰ ₀	5.606	108	27,8	259,5
90	(—)	Þýsk-íslenska verslunarfél. hf.	111,4	—	1.585	30	3,2	106,7
91	(92)	Kaupfélag Dýrfirðinga Þingeyri	104,8	43.0 ⁰ ₀	6.494	125	24,1	192,8
92	(106)	Þorbjörn hf. Grindavík	104,7	60.1 ⁰ ₀	6.630	127	23,8	187,4
93	(70)	Síldar og fiskim. Heimaskagi	104,6	4.5 ⁰ ₀	5.747	110	22,4	196,9
94	(107)	Miðnes hf. Sandgerði	104,5	65.9 ⁰ ₀	6.692	129	23,5	182,2
95	(117)	Smjorlíki hf. – Sól hf.	104,1	88.9 ⁰ ₀	3.094	60	8,9	148,0
96	(91)	Heimilistæki hf. Rvk.	104,0	39.6 ⁰ ₀	3.621	69	14,0	202,9
97	(101)	Hampiðjan hf. Reykjavík	103,2	51.3 ⁰ ₀	11.053	212	32,1	151,4
98	(119)	Sparisjóður Hafnarfjarðar	102,2	90.7 ⁰ ₀	2.680	52	8,5	163,5
99	(115)	BM-Vallá hf. Rvk.	101,5	74.1 ⁰ ₀	2.615	50	11,5	230,0
100	(127)	IBM World Trade Rvk	99,8	95.3 ⁰ ₀	2.993	57	20,3	356,3
101	(83)	Ísfélag Vestmannaeyja hf	99,3	23.0 ⁰ ₀	7.256	140	26,9	192,2
102	(126)	Sparisjóðurinn í Keflavík	98,9	93.2 ⁰ ₀	2.619	50	9,3	186,0
103	(96)	Tangi hf. Vopnafirði	97,5	37.5 ⁰ ₀	7.415	143	25,0	174,8
104	(97)	Þormóður Rammi hf. Sigluf.	94,1	34.4 ⁰ ₀	7.941	153	31,0	202,6
105	(83)	Fiskanes hf. Grindavík	92,7	7.2 ⁰ ₀	5.302	102	21,3	208,8
106	(108)	Frosti hf. – Álfthróðingur hf. Suðavík	92,0	47.7 ⁰ ₀	5.572	107	23,6	323,9
107	(137)	Kisiliðjan hf. Myvatnssveit	91,9	108.4 ⁰ ₀	4.614	89	17,5	196,6
108	(123)	Kaupfélag N-Þing. Kópaskerri	91,4	75.1 ⁰ ₀	3.895	75	11,7	156,0
109	(109)	Eggert Kristjánsson & Co. hf.	91,3	47.5 ⁰ ₀	1.197	23	4,4	191,0
110	(—)	Alþýðubankinn	91,0	109.2 ⁰ ₀	2.548	49	7,7	157,1
111	(130)	Sparisjóður Reykjavíkur & nág.	90,6	84.9 ⁰ ₀	2.293	44	7,9	179,5
112	(147)	K. Jónsson & Co. hf. Akurevri	90,1	157.4 ⁰ ₀	4.629	89	14,1	158,4
113	(112)	Keflavík hf.	89,5	49.9 ⁰ ₀	8.027	154	32,2	209,1
114	(—)	Kaupfélag Hafnfirðinga	88,1	—	3.052	59	7,9	133,9
115	(—)	Frjáls fjölmiðlun hf. (DV-Vikan)	86,0	—	5.322	102	19,5	191,2

150 stærstu fyrirtækin á Íslandi 1982

Röð	Röð 1981	Fyrirtæki	Velta í millj.kr.	Breyting veltu t.f.á.	Slysatr. vinnu-vikur	Meðal-fjöldi starfsm.	Beinar launa-greiðslur samt.	Meðal árslaun — í þús. kr.
116	(118)	Kaupfél. Skaffellinga Vík	85.9	58,5%	4.265	82	11,6	141,5
117	(93)	Freyja hf. Suðureyri	85.6	18,2%	5.872	113	23,1	204,4
118	(124)	Kaupf. Hvammstj. Krókstjarðarn.	84.2	61,3%	2.717	52	9,8	188,0
119	(—)	Ístak hf. — Íslenskt verktak	83.6	—	7.637	147	35,5	241,5
120	(—)	Reykjalundur. Mostellssveit	83.2	—	12.190	234	35,6	152,1
121	(114)	Trygging hf. Rvk.	82.5	40,8%	2.186	42	8,3	197,0
122	(139)	Kaupfélag Ístirðinga	80.9	92,2%	2.821	54	7,1	131,5
123	(116)	Kirkjusandur hf. Rvk.	80,7	38,9%	7.137	137	16,5	120,4
124	(129)	Samábyrgð Ísl. á fiskiskipum	79.8	59,6%	891	17	3,0	176,0
125	(120)	Magnús Gamalielss. hf. Ólafsf.	79.6	49,9%	5.642	108	22,6	209,3
126	(133)	Kaupfél. Vopnfirðinga	79.6	66,5%	3.534	68	9,6	141,1
127	(104)	Fálkinn hf. Rvk.	78.9	20,1%	3.229	62	11,0	177,4
128	(124)	Orkubú Vestfjarða	77.6	50,7%	5.652	109	20,1	184,4
129	(131)	Kaupfél. Steingrj. Hólmavík	77,0	60,0%	3.497	67	8,7	129,8
130	(—)	Loftorka sf. Rvk. Borgarn.	76.7	—	5.387	104	16,8	161,5
131	(—)	Skipaútgærð ríkisins Rvk.	76,6	—	7.347	141	—	—
132	(69)	Lýsi hf.	76.2	26,1%	3.247	62	12,6	203,0
133	(125)	Hraðfrystih. Tálknafjarðar hf.	73.5	43,3%	3.583	69	19,5	282,6
134	(58)	Bern. Petersen. útlf.verst.	73,0	42,1%	601	12	2,1	175,0
135	(—)	Hraðfrystistöðin hf. Vestm.	71.5	—	5.622	108	23,3	215,7
136	(—)	Ísl. útlutningsmiðstöðin hf.	71,9	—	—	—	—	—
137	(17)	Samlag skreiðarframleiðenda	70.5	78,2%	309	6	1,6	266,7
138	(135)	Hilda h.f. Rvk.	70.2	48,7%	2.089	40	7,3	182,5
139	(—)	Johns Manville hf. Húsavík	70,2	—	85	2	0,4	200,0
140	(102)	Hraðfr. hús Stoðvarfjarðar h.f.	69.3	32,0%	5.468	105	20,8	198,1
141	(—)	Prentsmiðjan Oddi h.f. Rvk.	68.5	—	5.982	115	23,4	203,5
142	(138)	Kaupfélag Langnesinga Þórsh.	67.3	57,6%	2.812	54	8,4	155,6
143	(49)	G. Albertss. útlf.verst. Rvk.	66.6	55,5%	—	—	—	—
144	(143)	Kaupfélagið Fram Neskaupst.	62.5	64,5%	2.689	52	7,6	146,2
145	(140)	Rafveita Akureyrar	61.6	49,5%	—	—	—	—

150 stærstu fyrirtækin á Íslandi 1982

Röð	Röð 1981	Fyrirtæki	Velta í millj.kr.	Breyting veltu f.f.á.	Slýsatr. vinnu- vikur	Meðal- fjöldi starfsm.	Beinar launa- greiðslur samt.	Meðal árs- laun — í þús.kr.
146	(128)	Fiskimjölsverksm. h.f. Vestm.	59,7	19,2%	3.513	68	12,9	189,7
147	(141)	Samtög h.f. Vestm.eyjum	58,6	47,6%	3.134	60	21,5	358,3
148	(150)	Lytjaverslun ríkisins Rvk.	58,2	84,2%				
149	(—)	Nói, Sírius og Hreinn hf. Rvk.	56,9	96,2%	4.636	89	11,7	131,5
150	(—)	Kaupfél. V-Barðstr. Patreksfj.	54,0	—	2.916	56	7,0	125,0

(Frjáls verslun 1983, 6. tbl., bls. 32—37.)

Húseigendafélag Reykjavíkur:

Leigumarkaðurinn að hverfa

– vegna skattfrjálsra hávaxta og háskatta á fasteignum

■ Húseigendafélag Reykjavíkur hefur samþykkt áskorun á stjórn Leigjendasamtakanna um að taka höndum saman við félagið um að forða húsaleigumarkaðinum frá hruni. Frjáls leigumarkaður sé nauðsynlegur í nútíma þjóðfélagi en margir þættir stuðli nú að því að leiguhúsnæði sé að hverfa.

Húseigendafélagið færir rök fyrir því að miðað við núverandi vaxtakjör (yfir 10% raunvexti innlána) þurfi húseign að gefa af sér 13% til 14% af markaðsverði hennar einungis til þess að standa jafnfætis annarri fjárfestingu í landinu. Að teknu tilliti til þess að húsaleiga sé skattskyld – en sparifé ekki þyrfti leiga raunverulega að vera yfir 20% af verði fasteignar, eða t.d.

yfir 400 þús. fyrir tveggja milljón króna eign, þ.e. um 35 þús. krónur á mánuði. Slík leiga sé ekki á færi venjulegs fólks. Það ætti því að vera sameiginlegt hagsmunamál húseigenda og leigjenda að álögum að létt af húseignum og jafnframt að húsaleigutekjur fái sömu skattalega meðferð og vaxtatekjur. Með slíkri ráðstöfun mundi leiguíbúðum í einkaeign hætta að fækka.

Húseigendafélagið bendir á það að t.d. 2. milljón króna íbúð þurfi að gefa af sér 200 þús. kr. á ári einungis til þess að gefa sama arð og áhættulítið sparifé á um 10% raunvöxtum. Vegna þess að leigan er tekju-skattsskyld þarf að færa upp-

hæðina upp í 350 þús. til að 200 þús. verði enn eftir, eftir skattlagningu. En hvorki vextir né verðbætur af sparifé eru skattskyldar. Þá leggist eignaskattar á fasteignir, um 0,8% af verði þeirra, en ekki á bankainnistæður eða spariskírtæni. Fasteignagjöld séu um 0,7% skattur og að lokum sé viðhald og afskriftir íbúðarhúsnæðis ekki undir 2% af verði þess.

Jafnframt bendir Húseigendafélagið á, að hverfi frjáls leigumarkaður muni kröfur aukast á hendur opinberra aðila, ríkis og bæjarfélaga, að þeir sjái borgurunum fyrir leiguhúsnæði sem greitt verði niður með fé skattborgaranna. Frjáls leigumarkaður sé því þjóðarnauðsyn.

(Úr NT laugardaginn 10. nóv. 1984, bls. 8.)

Búseti og húsnæðiskreppan

efir Jón Rúnar Sveinsson

Í sunnudagsblaði Þjóðviljans þann 19. ágúst sl. gat að líta um fjöllun um ágæta tillögu Guðrúnar Hallgrímisdóttur, þess efnis að Húsnæðisstofnun beiti reglugerðarkvæðum í því skyni að knýja fram lagra útborgunarkluttall í fasteignavískiptum.

Um fjöllun blaðsins eru húsnæðismál tekin til meðferðar vítt og breitt, og er m.a. á nokkrum stöðum rætt um Búseta-hreyfinguna og stöðu hennar. Þar sem mér þykir gæta nokkurs misskilnings um niðurstöðu afgreiðsú Alþingis sl. vor á málum Búseta leyfi ég mér hér að rífla upp helstu málsvævi.

Það er nefnilega áls ekki rétt sem kemur fram í inngangi blaðamanns, að „Búseta hafi verið úthýst úr kerfinu“ í vor. Þvert á móti, eftir að frumvarp Alexanders Stefánssonar er að lögum orðið, hafa þau þrjú húsnæðissamvinnufélög, sem þegar hafa verið stofnuð, áttast óvirkðum rétt til 80% lána til 31 árs úr hinum félagslega byggingarsjóði.

Búseti var aldrei útlokaður

Ég mun nú rekja hvernig laga- og rétti húsnæðissamvinnufélaganna er háttað eftir að húsnæðisfrumvarpið varð að lögum.

Frumvarp ríkisstjórnarinnar veitti húsnæðissamvinnufélögum rétt til lána úr hinum félagslega byggingarsjóði. Þetta kom fram í framsöguræðu félagsmálaráðherra er hann fylgdi húsnæðisfrumvarpinu úr blaði þann 8. des. 1983 og sömuleiðis í greinargerð með frumvarpinu, þar sem beinlínis var rætt um lánveitingar til byggingarfélaga er stofnuð væru að tillitun samtaka leigjenda. Það var þessi athugasemdagrein sem Halldóri Blöndal sást yfir þegar hann fór að halda fram þeirri fráleitu hugmynd að húsnæðissamvinnufélög ættu ekki rétt til lána samkvæmt frumvarpinu. Það var því lestrartréðga Halldórs Blöndals sem var upphaf þess fátánlega darraðardans sem átti sér stað á Alþingi sl. vor, með fimm festunum umræðna og einkar frjálslægt meðferð þingskapa.

33. grein c. í frumvarpinu var svohljóðandi:

„(Félagslegar íbúðir teljast skv. lögum þessum:) c. Leiguíbúðir sem byggðar eru eða keyptar af sveitarfélögum, stofnunum á þeirra vegum og/eda ríkissins eða af félagsamtökum og ætlaðar eru til útleigu við hóflegum kjörum fyrir námsfólk, aldraða, oryrkja og aðra sem ekki hafa aðstöðu til þess að eignast eigið húsnæði við hæfi.“ Þess má gæta, að þessi grein var

algerlega óbreytt frá stjórnarfrumvarpi er Svavar Gestsson lagði fram sem félagsmálaráðherra árið áður.

Niðurstæða „Búsetamálins“ á Alþingi varð sú, að afian af 33. grein c. voru felld þessi 14 orðstöðu til þess að eignast eigið húsnæði við hæfi.

„c. Leiguíbúðir sem byggðar eru eða keyptar af sveitarfélögum, stofnunum á þeirra vegum og/eda ríkissins eða af félagsamtökum og ætlaðar eru til útleigu við hóflegum kjörum fyrir námsfólk, aldraða og oryrkja.“

Inntak greinarinnar er nánast óbreytt frá því sem áður var. Samkvæmt greininni má veita lán til félagsamtaka sem hafa innan vébanda sinna námsfólk, aldraða og oryrkja. Í könnun sem fór

fyrir baráttuanda þeirra þúsunda Íslendinga sem á einn eða annan hátt hafa tekið þátt í baráttunni fyrir Búseta.

Búsetafélagin munu á næstu vikum láta myndarlega í sér heyrna, m.a. annars hafa þau hafi frumkvæði að ráðstefnu um félagslegar íbúðabyggingar á Íslandi sem haldin verður í haust í samvinnu við ASÍ og BSRB.

Bláaivígáfa er öflug og fyrir dyrum stendur stofnun landsambands húsnæðissamvinnufélaga. Síðast en ekki síst hafa verið lagðar fram úmsóknir um bæði lóðir og lán til byggingar 56 íbúða í Reykjavík, 12 á Akureyri og 8 á Selfossi, eða samtals 76 íbúða.

Í rauninni skipti meðferð Alþingis í vor, þrátt fyrir allt fjáðr-afókið, harla litlu máli um framtíð Búseta. Það lá fyrir áður en í odda skart milli stjórnartlokkanna, að þróngt yrði um fjármagn til aukinna félagslega íbúðabygginga, og þrátt fyrir að

er vaxtahækkun sú, sem hefur það í för með sér, að fólk sem tekur lán eftir 1. júlí 1984 verður eitt allra lántakenda að bera raunvexti á bilinu 4-6%.

Ráðamönnum húsnæðismála finnst greinilega að kynslóðamistréttið hafi ekki verið orðið nægjanlegt fyrir þessa gífurlegu vaxtahækkun. Fyrir fimm árum var lögleidd full verðtrygging, sem í einu vefangi skapaði gífurlegan aðstöðumun milli aldurshópa. Það á örugglega eftir að koma í ljós að hinar gífurlegu vaxtahækkningar sem nú eru að skella á, auka enn frekar á þetta misrétti.

Veigamesti þáttur íslensku húsnæðiskreppunnar er fjármagnskorturinn. Verði ekki leyst úr þeim vanda á raunhæfan hátt, þá mun heil kynslóð lenda úti í kuldanum í húsnæðismálum. Eina raunhæfa lausnin á vanda leigumarkaðarins, leið húsnæðissamvinnunnar, er somuleiðis

verða orðin neikvæð á næsta eða þar næsta ári.

Fjárhagsórönguleikarnir á þessu ári eru merki þess að sá gálgafrestur, sem stjórnvöld keyptu sér árið 1980 með notkun lífeyrissjóðafjármagnsins, er að renna út. Öbrögðli merki um þetta er sú staðreynd að á sl. vor var stöðu Byggingarsjóðs ríkissins bjargað fyrir horn með sérstökum erlendu láni. Slíkt hefur ekki gerst áður, en er ták þess sem koma skal ef haldið verður áfram á braut sömu handahófstefnu.

Ný tekjuöflun – nýtt félagslegt átak

Erlend lán eru, sem kunnugt er, aðeins ávisun á aukna skattlagningu er fram líða stundir. Ég tel því að hreinlega sé í þessu efni að ganga beint til verks og taka upp sérstaka skattlagningu í þágu húsnæðislanakerfisins. Slíkt hefur verið gert áður, með hvað eftirminnilegustum hætti þegar sérstökum launaskattur var komið á árið 1965 í því skyni að fjármagna byggingar á vegum Framkvæmdanefndar byggingaráttunnar, en á vegum hennar voru reistar samtals 1251 félagslegar íbúðir á árunum 1968-74.

Er ekki kominn tími til þess að verkalyðshreyfingin setji húsnæðismál aftur á oddinn í kjarassamningnum? Það er ekki nokkur vafi á því, að í dag er þörf fyrir álfka átak innan ramma félagslega íbúðabygginga og Breiðholtframkvæmdarinnar voru á sínum tíma.

Þegar rætt er um skattlagningu í þágu húsnæðislanakerfisins verður ekki komist fram hjá þeirri staðreynd, að um langt árabil voru húsnæðislan veitt án verðtryggingar, þannig að stórir aldurshópar sluppu að verulegu leyti við endurgreiðslu húsnæðislána sinna.

Vel mætti hugsa sér að einhvers konar jöfnunargjald, sem lagt væri á t.d. allar íbúðir er keyptar vaxt á árunum 1965-1979. Tekjur af þessu gjaldi væru notaðar til stóratáks í félagslegum íbúðabyggingum með svipuðum hætti og þegar launaskatturinn var notaður til Breiðholtframkvæmdanna.

Þær blikur eru nú á lofti í húsnæðismálum þessarar þjóðar sem benda til þess að láglaunafólk og ungt fólk muni í framtíðinni eiga jafnvægi enn erfiðara uppráttar en hingað til. Það er því nauðsynlegt að standa vörð um og efla hinar félagslegu lausnir eins og hægt er. Að minnu áliti er lag fyrir verkalyðshreyfinguna á komandi hausti að knýja fram nýtt stóraták í félagslegum íbúðabyggingum, svo sem gert var fyrir 19 árum.

Jón Rúnar Sveinsson er félagsfræðingur og formaður Húsnæðissamvinnufélaga Búseta

Þær blikur eru nú á lofti í húsnæðismálum þessarar þjóðar sem benda til þess að láglaunafólk og ungt fólk muni í framtíðinni eiga jafnvægi enn erfiðara uppráttar en hingað til. Það er því nauðsynlegt að standa vörð um félagslegar lausnir.

fram á meðal félaga Búseta í Reykjavík kom í ljós, að rúm 30% félagsmanna tilheyrðu þessum hópum, þar af um 20% námsfólk. Að auki voru 13% félagsmanna einstæðir foreldrar.

Ljóst er, að Búseti uppfyllir skilyrði laganna. Húsnæðisstofnun er því skylt að veita húsnæðissamvinnufélögum lán, þar sem um er að ræða félagsamtök sem hafa umrædda félagslega forgangshópa innan sinna vébanda.

Rangfærslur fjölmíðla

Af óskiljanlegum ástæðum varð sú saga til í vor og var slegið upp í fjölmíðlum, þar á meðal hér í Þjóðviljanum, að sú lagagrein sem veitti Búseta rétt til lána hefði verið felld niður. Þessi lygasaga var nógu öfl endurtekin til þess að þjóðin trúir því almennt að einmitt þetta hafi skeð.

Á þessum misskilningi byggist sú afstæða sem fram kemur í greinum og viðtölum blaðamanns Þjóðviljans, að Búseti hafi verið góð hugmynd sem íhaldinu hafi hins vegar tekist að drepa í fæðingunni. Ekki þarf að fjölyrða hve niðurdræpandi slík afstæða er

lagalegar hindranir við lánam til húsnæðissamvinnufélaga séu ekki lengur fyrir hendi, þá hefur fjárhagsstæða hins félagslega byggingarsjóðs versnað til muna síðan í vor.

Hér er ég komin að síðara efni þessarar greinar, kreppu íslensku húsnæðiskerfisins. Hvaða leiðir verða valdar til lausnar henni ráða úrslitum um framtíð Búseta.

Íslenska húsnæðiskreppan

Fyrir þremur árum ritaði ég, ásamt Inga Val Jóhannssyni, yfirlitgrein um húsnæðismál á Íslandi í timarit norrænna félagsfræðinga, Acta Sociologica. Í greininni slegum við því föstu, að á Íslandi ríkti húsnæðiskreppa sem færi stöðugt dýpkandi. Ýmsir málsmetandi menn sem við ræddum við töldu að við tækjum þarna of djúpt í árinu. Því miður hófum við reynt sannspár, (1) verðtrygging, (2) ónóg fjármögnun, (3) stórir árgangar ungs fólks og (4) stöðugt versnandi lífskjör, allir þessir þættir hafa lagst á eitt um að skapa verra og verri kreppuástand. Nýjasta höggið í sama knérnun

útlíkuð án lausnar fjármögnunarkreppunnar.

Óhagstæð skipti við lífeyrissjóðina

Þegar húsnæðislöggjöfin var endurskoðuð árið 1980 var á pappírnum byggt upp flokið lánakerfi, en hins vegar var algerlega vanrækt að tryggja fullnægjandi fjármögnun þessa kerfis. Fyrst og fremst var treyst á fjármagn frá lífeyrissjóðum, en þar sem að lánstími lána lífeyrissjóðanna er mun styttri en sá lánstími sem Húsnæðisstofnun endurlánar fjármagn til húsnæðisbygginga, þá stefnir öðfluga í það, að húsnæðisbyggingarsjóðirnir borgi lífeyrissjóðunum hærra upphæðir á ári hverju í vexti og afborganir en sem nemur lögboðnum skuldabréfkaupum lífeyrissjóðanna. Þá verður líkt á komið um lífeyrissjóðsfjármagn og nú þegar er orðið með skyldusparnað ungs fólks, á síðasta ári var nefnilega greitt út meira af skyldusparnaðarfé en innbundið var hjá Byggingarsjóð ríkissins á sama tíma.

Skyldusparnaðurinn er sem sé nú þegar kominn „í minus“, fjármagnsskiptin við lífeyrissjóðina

(Úr Þjóðviljanum, fimmtudaginn 25. okt. 1984, bls. 11.)

Fylgiskjal XXIV.

TILLÖGUR ALÞÝÐUFLOKKSINS UM FJÁRMÖGNUN HÚSNÆÐISLÁNAKERFISINS

Skv. breytingartillögum Alþýðuflokksins við frv. til laga um Húsnæðisstofnun ríkisins þarf að auka framlög á fjárlögum til húsnæðislánakerfisins þegar á þessu ári um 517 milljónir króna. Þetta er nauðsynlegt af mörgum ástæðum:

- Skv. óbreyttum áætlunum lánsfjárlaga er um verulega fjárvöntun að ræða hjá báðum byggingarsjóðunum.
- Þegar er staðfest að áætlað lánsfé mun ekki skila sér.
- Miðað við óbreyttar áætlanir um fjármögnun verður ekki unnt að byrja á neinum nýjum íbúðum í verkamannabústöðum, auk þess sem fresta verður allt að ¼ áætlaðra lánveitinga úr Byggingarsjóði ríkisins til húsnæðisgjenda fram yfir áramót 1984/85.
- Skv. fjárflæðisathugunum Þjóðhagsstofnunar vegna beggja byggingarsjóðanna eru aukin framlög á fjárlögum til húsnæðislánakerfisins algert skilyrði þess að unnt verði að hækka láns hlutfall í áföngum á næstu árum. Verði það ekki gert verður greiðslubyrði húsnæðisgjenda óbærileg.
- Sú leið að vísa byggingarsjóðunum á lántökur í jafnríki mæli og nú er gert er sýnilega með öllu óraunhæf. Óhæfilegur vaxtamunur inn- og útlána veldur gjaldþroti sjóðanna, auk þess sem ráðstöfunarfé lífeyrissjóða hrekkur hvergi nærri til að fullnægja lánsfjárförfinni.

Náist meiri hluti fyrir því á Alþingi að fara þá leið sem hér er mörkuð, þ. e. að auka óafturkræf framlög til húsnæðislánakerfisins um skeið og draga þar með úr lántökupörf, er Alþýðuflokkurinn að sjálfsögðu reiðubúinn að leggja fram tillögu um niðurskurð annarra útgjalda eða tekjutilfærslu á móti.

Í því efni skal bent á eftirfarandi:

- 1) Á s. l. 6 árum hefur verið veitt um **13 milljörðum** á fjárlögum til landbúnaðarins í formi niðurgreiðslna á vöruverði og lánakostnaði, auk útflutningsbóta.
- 2) Á árinu 1984 eru veittar 1 290 milljónir í þessu skyni. — **Hluta þess fjár væri betur varið til húsnæðismála.**
- 3) Á fjárlögum 1984 er gert ráð fyrir styrkjum til ríkisstofnananna, sem geta aflað eigin tekna, að upphæð 570 m. kr. — **Hluta af því fé væri betur varið til húsnæðismála.**
- 4) Á fjárlögum 1984 er gert ráð fyrir framlögum til fyrirtækja að upphæð ca. 100 m. kr. — og utan fjárlaga að upphæð 322 m. kr. — Alls 422 m. kr. **Hluta af þessu fé væri betur varið til húsnæðismála.**
- 5) Á fjárlögum 1984 er gert ráð fyrir styrkjum til atvinnuvega sem eiga að afla sjálfir tekna og bera hagnað eða tap á eigin ábyrgð. Þessir styrkir eru um 300 m. kr. — **Þessu fé væri betur varið til húsnæðismála.**

Alls er hér um að ræða framlög á fjárlögum að upphæð rúmlega 2,5 milljarðar kr. Hluta af þessum fjárveitingum telur Alþýðuflokkurinn að sé betur varið til að byggja upp fjárhag húsnæðislánakerfisins. Tillögur Alþýðuflokksins eru um að ca. ½ þessa fjár sé varið til húsnæðismála á árinu 1984. Alþýðuflokkurinn lýsir sig reiðubúinn til viðræðna og samkomulags við aðra flokka um slíkar tillögur.

„Ég er sár sem sjálfstæðismaður“

— segir Þorgeir Ibsen skólastjóri í samtali við Mbl.

Morgunblaðið átti í gær samtali við Þorgeir Ibsen, skólastjóra Lækjarskólans, um afstöðu hans til yfirstandandi kjaradeila BSRB og ríkisins, en Þorgeir hefur um langt árabli stöðugt frumrætt í flokki í kennarasamtökum landins. Í upphafi samtalsins barst talið að því hvort vegna til þessara viðstöðna hefði komið, að þannig, og því hafa hefði þjánt á í að verða svo hatrömm sem hann hefur vítað.

Stjórnvöld hafa brugðist

„Það hefur orðið mikill trúnaðarþrestur milli stjórnvalda og mikils meirihluta fólks í landinu,“ hóf Þorgeir mál sitt, „og fyrir mig sem sjálfstæðismann, eru það sér vonbrigði hvernig ríkisstjórnin hefur brugðist. Hún hóf baráttu sína gegn verkþöglunni með því að leggja mikla byrði í þeirri trú að ríkisstjórnin stæði við sinn hlut. Það hefur hún ekki gert og því er komið sem komið er. Íslendingar fara aldrei þann veg til tengdar sem þeim er vissá, ef stjórnvöld ganga ekki á undan með góðu fordæmi.“

Óskabyrjun

Ríkisstjórnin fékk óskabyr í byrjun, launþegar voru tilbúin til að leggja sitt af mörkum í baráttunni við verkþögluna, meðal annars með því að láta

það viðgangast að kaupgjalds-visitölan skyldi tekin úr sambandi, en aðrar visitökur, eins og lánskjara- og byggingarvisitölan, látsnar halda sér. Þetta gerðu menn í þeirri trú að þær „mildandi aðgerðir“, sem talað er um í stjórnarsáttmálanum myndu koma til framkvæmda. Sem ekki hefur orðið raunin.“

Vitjunartíminn

„Ef ríkisstjórnin hefði þekkt sinn vitjunartíma og strax í vötu eða vor undirbúið að eigin frumkvæði verulegar lækkanir á tekjuskati á einstaklings og lækkun okurtolla, er ég sannfærður um að það dæmðarstand sem nú er hefði aldrei skapað. Almenningsur veit að skattaleikkun og lækkun á almennu verðlagi er eins raunhæfa kjarabótin og stéttarfélagin hefðu fegin farið þá leið ef ríkisstjórnin hefði stjót lit sögu smemma. Og mér er til efa að til nokkurra verkfalla hefði komið. En nú er of seint í rassinn gripið, stjórnin hefur mist tiltrú mikla hluta almennings og getur því miður aðeins sjálfri sér um kennt.“

Kjaradeilan

„Til er málsháttur sem segir að skjöldur valdi ein þá tveir deila og vissulega hafa orðið mistök á báða böga í yfirstandandi kjaradeila BSRB og ríkisins. En það er líka til málsháttur

sem segir að sé valdi miklu sem upphæfning veldur. Því miður heild ég að ríkisstjórnin hafi átt upphæfningu á þessum hatrömmu kjaradeilum nú með því að gera ekki viðgæandi ráðastafanir í tíma og fjármálaráðherra sérstaklega fyrir harkalegu afstöðu sína, ekki síst þá ákveðin hans að greiða ekki laun fyrir októbermánuði. Það hleypti illu blóði í fríðsamt fólk og dró enn úr tiltrúnni á ríkisstjórnina.

Ég er enn fremur sár yfir því sem skólamaður hvernig fjármálaráðherra róbót af vanþekkingu þegn kennarasáttmálini á þingi og einu sárari yfir því að annar ráðherra sjálfstæðisflokksins, Ragnhildur Helgadóttir, menntamálaráðherra, skuli ekki hafa gengið fram fyrir skjöldu og leiðrétt fjármálaráðherra. Byrjunarsáun grunn-

skólakennara eru 16 þúsund krónur á mánuði og eftir 23ja ára starf 21.700, sem er ariþað kaup og allra lægst launuðu aðstoðarmenn prentara hafa. Þetta er ekkert annað en háð.

Ég vil taka það fram, að þótt ég sé þungurður í garð fjármálaráðherra, þýðir ekkert fyrir aðra ráðherra í ríkisstjórninni að skjóta sér á bak við hann. Þeir eru jafn ábyrgir, að minnstaðinn, fyrir þeim mistökum sem gerð hafa verið.“

Fólki er nóg boðið

„Verkföll eru alltaf neyðarúr-ræði og búi fyrir alla sem í slíkum ósköpum þurfa að standa. Hins vegar er stundum svo komið að fólk neyðist til að gera hluti sem því eru á móti skapi og það fullyrði ég, að það eru menn úr öllum flokkum sem nú standa saman í kjarabaráttu BSRB. Hér er engin kommúnistagrýla á ferð, þótt stjórnarandstaðan reyni vissulega að flaka í gruggu vatni, eins og siltaf þegar tankiférfi gefat. Staðvæðnin er sú að fólk er nóg boðið, því er misboðið og því er ofboðið. Mönnum finnst að þeir hafi verið gerðir að fórnarlömbum að ósekju.“

Misréttíð eykst

„Sú ríkisstjórn sem sat á undan þessari var vond ríkisstjórn. Þessi sem nú situr fór vel af stað, en hefur nú brugðist hræðslega, meðal annars með þeim afleiðingum að misréttí og óréttímeti í þjóðfélaginu er nú meira en verið hefur um langt skeið. Það er talað um að skattsvik sé á bilinn 7 til 9 milljarðar á ári. Þeir aðilar í þjóðfélaginu, sem hafa tók á því að svikja undan skatti og gera það, eru að verða að ríkri yfirstétt í landinu. Á hinum kantinum eru láglaunamenn, en stærsti hópurinn er í miðjunni, menn sem hafa þokkalega góð laun, en borga alna skatta. Þetta er óréttímeti sem ekki getur við-

gengist. Það verður að breyta skattalöggjöfinni í réttímetítt.“

Sem sjálfstæðismanni árnar mér þegar ég minnst orða Bjarna Benediktssonar á fundi í Sjálfstæðisráðinu í Hafnarfirði 1969, þar sem hann sagði að tekjuskatturinn væri óhollur skattur eins og hann væri uppbyggður, vegna þess hve margir gætu komist í kring um hann. Hann sagði vilja breyta þessum skatti eða leggja hann niður. Á þeim hálfum öðrum áratug sem sáðan er löðinn, hafa flokksbræður mínir lítit söhafst til að kippa þessum málium í líðinn. Þeir höfðu gullit tankiférfi til þess í vötu og vor, en náftu það ekki.

Gömul vísu, sem talin er vera eftir Skáld Rönu eða Pál Víðalín, leitast oft á mig þessa dagana, en hún hljóðar svo:

Forög komu ofan af,
Ótög kringum sveina.
Álöggu tré illum stað,
er ólög fíndast heima.

Stór slóttólfur

„Að endingu við ég segja eftirfarandi sem einlægur sjálfstæðis-ismáður. Mér finnst í dag að ég sé ekki í flokki Ólafa Thors og Bjarna Benediktssonar. Þeir voru „statemen“, sem voru virtir langt úr fyrir raðir sjálfstæðis-ismanna. Ég vil ekki að ungu mennirnir, sem við höfum lagt traust okkar á, geri flokkinn að gullastokki til að fá útrás fyrir hegðulegan metnað og valda-græðgi.“

Ég varð þeirrar áneignu að-njótandi að sitja stöðva lands-fund Sjálfstæðisflokksins. Það ríkti mikil eining eftir langt erfiðleikatímabili og flokkurinn virtist heill og sterkur. Nú virðist mér hann farinn að líkja stórum slóttólf, hann er mikill verti, en linkulegur, og er það mikil harnæfni, því vissulega hefur flokkurinn fram til þessa átt erindi við þjóðfélagið,“ sagði Þorgeir Ibsen að lokum.

(Úr Morgunblaðinu fimmtudaginn 25. okt. 1984, bls. 4.)